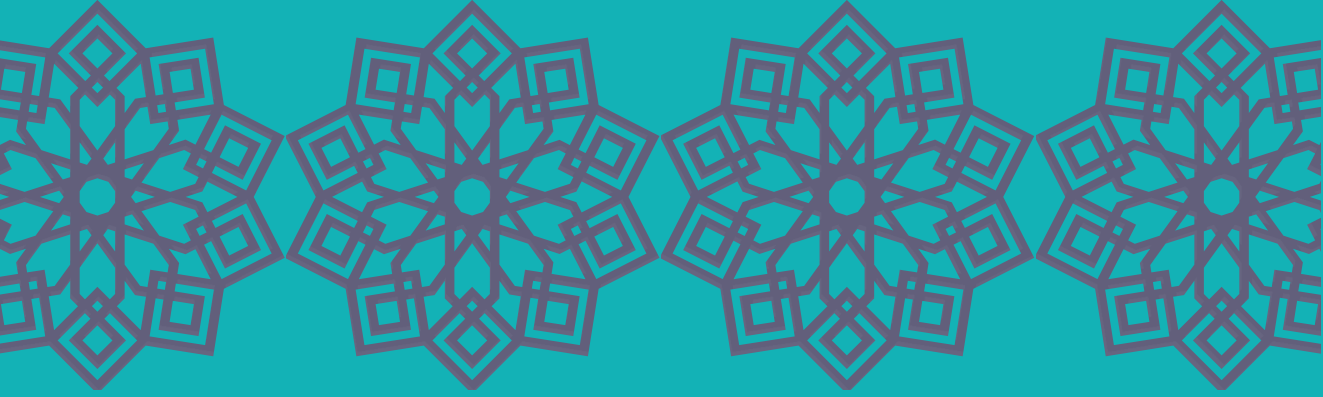

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

Vol. 4 No.2 August/Ağustos 2018

www.politikarastirmalar.org

ISSN: 2528-9969

International Journal Of Political Studies (Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi)

August/Ağustos 2018 Volume / Cilt 4 Issue / Sayı 2

p-ISSN: 2528-9969

e-ISSN: 2149-8539

www.politikarastirmalar.org

International Journal of Political Studies (IJPS) is an academical, periodic and refereed journal published on April, August, and December -three times in a year- by the Center of Political Economical and Social Research (PESA). The Journal publishes articles which are written in the discipline of social sciences like Public Administration, Political Sciences, International Relationships, Sociology, History, Philosophy, Psychology and Turkish Language. The Journal aims to help distribute, discuss and evaluate investigations and scientific studies by academicians, market and for those who are interested. The Journal is published on internet.

Permission to make digital or hard copies of part or all of the International Journal of Political Studies for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not distributed for profit or directional commercial advantage. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. Permission may be requested from the PESA Research and Publication Department.

Copyright © 2018 by PESA

No responsibility for the views expressed by authors and reviews in the International Journal of Political Studies is assumed by the editors or by the Publisher Center for Political, Economic and Social Resarch (PESA).

International Journal of Political Studies (IJPS)

Published by PESA, On Behalf of PESA the Owner is
Fatih YARDIMCIOĞLU

Editors / Editörler
Bünyamin Bezci
Serdar Güleler

Editorial Assistants / Editör Yardımcıları
Soner Tauscher
Fikret Topal

INTERNATIONAL ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Habib Ahmed, Durham University, UK
Prof. Dr. Ahmet K. Bayram, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Atilla Yayla, Haliç Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek, Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Tomar, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Emre Bağce, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun Yılmaz, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Kaya, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem Kılıç, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman S. Öğün, Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Alev Erkilet, Sabahattin Zaim Üniversitesi
Doç. Dr. Derda Küçükalp, Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan Bıçkı, Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. İrfan Haşlak, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Oğuzhan, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Z. Abidin Kılınç, Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. C. Duran Uzun, Çankaya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Edip Bekaroğlu, İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fikret Çelik, Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nebi Miş, Sakarya Üniversitesi

www.politikarastirmalar.org

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Makaleler / Articles	
EUROPEAN NEO-COLONIALISM IN AFRICA	1
Ebru Oğurlu	
EVALUATING THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN'S PUBLIC DIPLOMACY	22
Abdol Moghset Bani Kamal	
AKILLI ŞEHİRLER VE YEREL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE YENİLİKÇİ TEKNOLOJİLERİN KULLANIMI	40
Özer Köseoğlu/Yılmaz Demirci	
DEMOKRATİK REFERANDUM İLKELERİ İŞİĞİ ALTINDA TÜRKİYE'DEKİ 1987 HALKOYLAMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ	58
Yeliz Karadeniz	
TÜRKİYE'DE KAVRAM VE KURAM AÇMAZLARI: LAİKLİK ÜZERİNE BİR İNCELEME	75
Yusuf Çifci	
<i>Kitap Değerlendirmesi / Review</i>	
ARAŞTIRMA ETİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	94
Elif madakbaş Gülenler	
THE ROUTLEDGE HANDBOOK OF EPISTEMIC INJUSTICE	99
Elif Madakbaş Gülenler	

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2
e-ISSN: 2149-8539

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

EUROPEAN NEO-COLONIALISM IN AFRICA

Ebru Oğurlu

Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, eogurlu@eul.edu.tr

ARTICLE INFO

Received 30 May 2018
Accepted 25 June 2018

Keywords:

European Union
Development Policy
Neo-Colonialism
Yaoundé Convention
Lomé Convention
Cotonou Agreement

ABSTRACT

Europe has a peculiar relationship with Sub-Saharan Africa where the Europeans could historically extol and justify their colonial project most loudly and skilfully. This colonial history of the individual European states has had profound implications on Europe's contemporary relations with Africa. Since the emergence of the European Union as a supra-national entity, the relations with those states have regularly been negotiated referring to its claims of being a major development actor in Africa. Development policy is a hybrid policy of the EU conducted both bilaterally through the European Commission and multilaterally through the individual efforts of the member states. This article focuses on the bilateral conduct of the development policy by the EU as a collectivity and argues that in the long run the EU has transformed from a development actor into a neo-colonial power in Africa.

© 2018 PESA All rights reserved

Introduction

The nature and implementation of the European Union's (EU) development policy has evolved as a response to the changes in the conceptualisation of development itself as a result of regional and international debates on the issue. However, the use of the development policy as the EU's instrument for its colonial and neo-colonial project has never been changed. Starting from the beginning, all development agreements with the African states have created a centre-periphery relationship as the mechanisms of the EU's neo-colonial aspirations. With the rise of neo-liberalism, the EU could find the opportunity to deepen the hierarchy between itself and the African states by using its development policy which eventually led to a "less developed" developing world with more exploitation, deteriorating economic conditions and increasing political pressure on this part of the world. This fact has reduced partnership to a rhetorical status and justified the criticisms towards the EU in terms of the gap between its objectives on paper i.e. increasing trade, improving development and its intentions in practice which seems neo-colonial control of the African states.

This article has a main argument that the EU's development policy has become a tool of European neo-colonial project in Africa.* Within the framework of the development cooperation, the EU can protect its interests, markets and investments in Africa under a democratic coverage and construct a dependant Africa on Europe. With this purpose, article starts with the history of the development cooperation between the EU and African states starting from the initial years of the European integration. Then, it discusses the transformation of the development cooperation into the EU's neo-colonial practices. In this part, after explaining neo-colonialism briefly, the attention will be paid to the specific provisions of the legal documents, the Economic Partnership Agreements (EPAs) and development aid as the tools of European neo-colonialism. Based on them, the article tries to show that in the long run the EU has transformed from a development actor into a neo-colonial power in Africa. In doing so, a number of caveats are in order. Firstly, in the EU geography, Sub-Saharan Africa (SSA) is linked with certain Caribbean and Pacific states to form the African-Caribbean-Pacific (ACP)

* Conceptual clarification among colonialism, post-colonialism and neo-colonialism may be helpful to follow the rest of the paper. Colonialism implies "the specific form of cultural exploitation that developed with the expansion of Europe over the last 400 years." Post-colonialism is used to refer to the post-independence period and processes of the former colonies. Neo-colonialism refers to any and all forms of control of the ex-colonies after political independence. The definitions suggest that "colonialism only modified and developed into the neo-colonialism of the post-independence period." For details pls. see Ashcroft, Griffiths and Tiffin, 2013.

group on the basis of colonial heritage and a common peripheral status in the international system (Kahler, 1982). While accepting the ACP states a group as the object of the EU's development policy, as a limitation, the reference to the ACP states will prioritise SSA throughout this paper where it is henceforth referred to as Africa for simplicities concerns. Secondly, throughout the paper, the term EU is used to represent the institutional level of the European integration, although the predecessor of the organisation is European Economic Community (EEC) between 1957 and 1993.

1. European Union as a Development Actor in Africa

EU history with post-colonial Africa has been progressively formalised and politicised (Lister, 1997; Brown, 2002; Holland, 2002) under its development policy institutionalised as a historically constructed discourse after World War II. Development strategy including its discourses and practices became a powerful instrument for the socio-cultural and economic production of the Third World (Escobar, 1995: 4, 6).

The first years of the EU's development policy were shaped within the framework of colonial relations by referring to the association status given to the African colonies of the original member states of the EU (Whiteman, 1998: 30). Thus, development was incorporated into the Treaty of Rome in the form of Association[†] which was then defined in terms of "economic, social and cultural development" (Treaty of Rome, 1957: Art.131), with the intention of economic growth through industrialisation (Doidge and Holland, 2014: 61). As the tools of economic growth, two mechanisms were introduced by the Treaty. First a free trade area was set up and both parties enjoyed reciprocal market opening. Second, European Development Fund (EDF) was newly instituted as the instrument for the implementation of the financial development assistance of the successive development agreements between the two sides in the future.

The association of the Treaty of Rome was an "association between unequals" (Malafia, 2005: 38). It excluded associated countries in the overall structure and decision making mechanisms of the association relationship. It overlooked the priority of African development in the distribution of the development aids. Rather the provisions of the Treaty proved the eagerness of Europe in gaining political and economic control over the ACP states. Therefore, the association status of the Treaty of Rome which also formed the basis of the EU's development

[†] Of all the founding member states of the EU, it was the French colonial interests that were most persistent. France made this association of its former African colonies a pre-condition of becoming a member of the Community. Thus, those African colonies were given the status of association basing on which the development cooperation immediately started.

policy towards the developing countries was severely criticised due to its neo-colonial overtones to deepen and strengthen the African dependence on Europe (Segal, 1964: 81).

The global context where the EU operates have always constrained the policy options of Europe (Holland, 2002: 11). Accordingly, the shape and content of the relations with the association countries have altered many times since the signing of the Treaty of Rome in 1957. The successive enlargements of the EU, differential rates of global development, the collapse of communism in Eastern Europe and the re-organisation of trade under the auspices of the World Trade Organisation (WTO) among many others have forced the EU to redefine its relations with the developing countries including African ones. However, despite the changes in terms of the bilateral relations, the nature of the relations has never changed as discussed below.

1.1. New Context for Development Cooperation in 1960s

Decolonisation process of the 1960s which resulted in the independence of the African states inevitably necessitated a revision in association relationship between the EU and African states. As a result of the revision process, the Yaoundé Convention was signed on 20 July 1963 and renewed on 29 July 1969 as a “negotiated contractual outcome rather than the unilateral imposition that had previously been the case” (Doidge and Holland, 2014: 63). The aim of the Yaoundé regime which was in force between 1963–1969 (Yaoundé I) and 1969–1975 (Yaoundé II) was to help the newly independent states in achieving their “economic development and thereby economic autonomy” (Flint, 2008:13). Politically, Yaoundé Conventions recognised the newly independent states, even if it was a limited recognition, by setting up joint institutions, i.e. an association council and a parliamentary assembly. Economically, reciprocal trade relations were supposed to remain as the practical basis of the relationship. A second EDF was introduced to provide the African states with development assistance. Moreover, Yaoundé actively promoted regional partnerships for the formation of a Europe-Africa free trade zone. However, the Yaoundé goals of an EU-ACP free trade zone could not be accomplished due to a number of reasons including little enthusiasm among ACP states for the reciprocal trade links with the EU, emergence of other developing regions as the new priorities of the EU and introduction of the Generalized System of Preferences (GSP) in 1971 by the EU to provide all developing countries with preferential market access at the expense of the African interests. The weakening of the advantages provided for the African states triggered another revision process for a new agreement.

When negotiations began for the transformation of the Yaoundé system, the changing national and international contexts became highly important and influential in the final outcome.

Regionally, Britain was accepted as a new member to the EU in 1973 which inevitably led to the inclusion of its former colonies, which were at a similar level of development as the other association states, to the scope of the negotiations. Thus, they united with the already existing associate states during the negotiations and formed a unified bloc under the name of the ACP group. Internationally, the agenda was dominated in the 1970s by the call of the developing countries for a New International Economic Order (NIEO). At the centre of the NIEO was re-orientation of international trade to ensure better and more stable commodity prices, preferential and non-reciprocal access to the developed world markets and greater volumes of economic and technical assistance with no strings attached (Doidge and Holland, 2014: 64). These demands reflected “responses to real problems experienced by states in the South, particularly as a result of the Bretton Woods system’s creation and operation” (Laszlo et al., 1979) and also provided the background for negotiations on a new formal agreement between Europe and ACP states. Thus, as the successor of Yaoundé, the first Lomé Convention emerged from a specific time conjuncture and was signed on 28 February 1975 to promote the economic, cultural and societal development of the African states by basing on the principles of “equality of the partners, sovereignty in decision-making and security of relations” (Taylor, 2015: 5-6). The Lomé I was successively renegotiated at five-yearly intervals, in 1980 (Lomé II), 1985 (Lomé III), 1990 (Lomé IV) and finally in 1995 (Lomé IV-bis).

Lomé, in nature, was very different from Yaoundé and emerged as a breakthrough in the development history between the EU and African states. First, at a basic level, principles of partnership and a contractual approach were clearly emphasised in the treaty. With the recognition of the sovereignty of the ACP states, they were given the right to determine their own development strategy. It was an implicit recognition of the specific needs of the developing countries. More importantly, the Convention replaced reciprocity principle with the nonreciprocal trade access for ACP states. Third, aid allocations were guaranteed for full five years and accepted to be managed jointly. Finally, the Lomé Convention I also introduced the System for the Stabilisation of Export Earnings (STABEX) for primary commodity exports as a compensatory mechanism to price fluctuations. It was later accompanied by the Stabilisation Scheme for Mineral Products (SYSMIN) as another market correcting instrument for the ACP states. Over time, however, both have become the tools of the dependency relationship between the EU and Africa with the hegemonic role of the former.

With this background, Lomé I was the closest one among the others to an agreement among partners. There was hardly any conditionality and African states were left free to arrange their own economic strategies and policies without any foreign intervention. However, successive

renegotiations of Lomé, weakened their power with the additions in each new text. Non-reciprocal trade concessions of Lomé I was complemented by globalisation of EU-ACP cooperation in Lomé II; introduction of the cultural, social and economic rights in Lomé III and conditionality principle in Lomé IV. Those changes in the form and content of the agreements prove that since its beginning, the history of European development cooperation has been continuing as the process of erosion of the limited concessions provided for the ACP states mostly as the result of the increasing adoption of neoliberal thinking (Hurt, 158). The concessions “secured by the bloc in the build-up to Lomé I were progressively “rolled-back” by each renegotiation of the convention” (Flint, 2008: 15). Thus, “any economic bargaining power the African states had previously enjoyed began to dissipate and agreements on conditionality provided a glimpse of a new agenda that was to dominate the 1990s” (Holland, 2002: 42).

1.2. Development Cooperation after 1990s

Newly emerging international system in the late 1980s led to a considerable transformation in the EU’s development policy and undermined the equilibrium of partnership between the EU and ACP states against the latter. The globally settled Washington Consensus of the 1990s forced the EU to align with the neo-liberal understanding of the IMF and WB. Accordingly, the imposition of economic conditionality along with structural adjustment programmes towards the African states put the relations with them under pressure due to its incompatibility with the partnership spirit that was supposedly at the heart of the Lomé. However, the structural adjustment programmes did have little impact on boosting economic progress in developing countries, mainly those in Africa. Thus, the development strategy towards the region had to be revised. According to the revision, political as well as economic conditionality was introduced for more effective implementation of the adjustment programmes. The EU followed the global trends and accepted good governance as crucial dimension of all development strategies. Afterwards, poverty reduction, sustainable development and gender equality have become “hallmarks of Lomé’s later incarnations” (Dearden, 2002: 4–6).

Within this framework, 1990 started with Lomé IV signed for ten-year duration with a mid-term evaluation in 1995. Lomé IV politicised the nature of development cooperation and marked the growing trend of neoliberal thinking in EU-ACP relations with an emphasis on the conditionality principle. Causally, economic and political conditionalities were imposed on the ACP states for the continuation of the development relationship. In the economic realm, despite

the European rhetoric and attempts to diverge from the severely criticised forced adjustment policies of the World Bank and IMF at the global level, the EU implemented its structural adjustment policies in complete alignment with the neo-liberal policies of those institutions (Hurt, 2004:160; Brown, 2000: 374-375). Thus, a significant proportion of the financial transfers were directed from the EU towards the ACP states to be used for their structural adjustment programs which led to an inevitable reduction in EU aid destined for their development objectives in the long-term.

In the political realm, conditionalities were formally and explicitly attached to aid provision. However, the use of aid by the EU (as a donor) to promote certain principles i.e. legitimacy, rule of law, human rights, transparency and good governance among many others, in other countries has led to the serious questions about the forms and functions of the aid in question (see Abrahamsen, 2000). Amid emerging doubts, political conditionalities were used as the stick to suspend economic and development aid. Moreover, 1995 mid-term evaluation of Lomé IV introduced the principle of phased programming for the dispersal of the EU aid as opposed to the previous dispersions for the entire duration of each Lomé Convention. This change implied that funds would be allocated in two tranches with the second one which would be subject to a successful review of progress.

These notable changes in EU–ACP development cooperation during the 1990s moved the EU policy further away from the original ideal of Lomé Convention based on partnership. Throughout the 1990s, the Lomé Convention was criticised due to a number of reasons. First, there appeared a decline in the common interests between the EU and ACP states as a result of the newly emerging priorities of the EU elsewhere. Second, the relationship was highly politicised which posed a threat to the partnership claims. Third, EU’s economic and political conditions severely constrained their policy options. Fourth, the establishment of WTO increased pressures all around the world to implement a multilateral trade liberalisation globally. Last but not least, both the EU and ACP states accepted that Lomé Convention became excessively complex and complicated which was eventually damaging its effectiveness.

On the other side, the historical record of Lomé was not successful. The aid part of the EU-ACP relationship could only achieve patchy results, the rhetoric of partnership had been consistently damaged, and the impact of trade preferences granted to the ACP states had failed to halt the decline in their export performances (European Commission 1996: 11–18). Indeed, during the Lomé period, “the ACP states’ shares in the EU’s market fell from 6.7% in 1976 to 3% in 1998, whilst 60% of the total ACP export concentrated on only 10 products. There was also an appreciable rise in poverty in many ACP countries” (Schade 2001). These figures show

that despite the introduction of economic and political conditionalities, majority of developing countries were performing unsatisfactorily by the mid-1990s which resulted in a new negotiating strategy and process between the EU and ACP states.

Reviewing and revising processes of Lomé IV started in September 1998 and could be finalised as a result of protracted and controversial discussions (Martenczuk, 2000; Forwood, 2001). As the successor of Lomé, the Cotonou Agreement was signed on 23 June 2000 for a 20-year period and marked a deep change in the nature and spirit of the EU-ACP development relations due to the much stronger dominance and superiority of the neo-liberal thinking in 2000s. The new agreement scheduled the relationship between the EU and Africa for a minimum of twenty years. This means that neo-liberal thinking would have a long-lasting impact on the relations between the EU and ACP states. By 2000, the approach adopted by the EU to its ACP partners was a long way detached from that negotiated in 1975. Therefore, after Cotonou, it became apparent that privileged relations that had been the case between the two groups of countries no longer exists.

The Cotonou Agreement is based on three facets, i.e. political dimension, development cooperation and trade-aid cooperation which are interconnected to each other. First, entrenched in all national development approaches and within the context of EU development collaboration with individual states in the ACP region, key political activities are linked to promoting institutional, political and legal reform processes and capacity building programs. Second, development cooperation is supposed to range from the promotion of the private sector, to regional cooperation and mainstream environment, gender, and HIV/AIDS into EU-ACP aid partnerships. Third, trade is envisioned as the strongest pillar of the Cotonou Agreement which, however, shows how privatisation and liberalisation have become as dominant as they are within the WTO system, even though many ACP states do not have a competitive private sector (Raffer, 2001: 4). Thus, ACP states seriously suspected that the agreements proposed by the EU are more strongly focused on the EU's ambitions to justify the global trade tendencies than "any real commitment to sustainable development or poverty alleviation demands of the ACP" (Flint, 2008: 145).

Instead of being a "partnership based purely on the specific needs of the participants, the relationship became increasingly 'normalised' within a growing international development consensus" (Flint, 2008: 16). First, there were, and remain, certain difficulties related to the regional strategy initiated by the EU in the Cotonou Agreement due to the limited regional integration in Africa. Second, many ACP states felt, and continue to feel, that the schedule for

completing non-reciprocal trade links was quick and could lead to damages in their economies. Third, in December 2005, the EU members accepted *European Consensus on Development* as an attempt to fix a commonly agreed vision for the EU's development policy. This document could only confirm the principles of the Post-Washington Consensus along with its potential damages on the economies of the ACP states. Fourth, there are problems concerning funding. Regarding the aid provisions of the EDF, Cotonou adopted a new approach which is doubling of the proportion of loans, as opposed to grants, and a shift from support for raw material exports (both STABEX and SYSMIN have been removed) to the financial backing of regional integration (Hurt, 2004: 164).

Based on the above mentioned principles, the Cotonou Agreement represents a divergence from the original intention of the EU's development assistance vis-à-vis their former colonies in Africa. Overall, with the impacts of neo-liberalism, the EU has been inclined towards the global trends of neo-liberalism which led to the use of development as a "mechanism of the 20th and 21st centuries for the colonial and neo-colonial domination of the South by the North" (Escobar, 1995: 26-39). In that sense, Africa is the most suitable case where the European divergence can be most clearly seen. The following part will try to discuss how the EU's inclination towards the global development understanding has revealed its neo-colonial ambitions in Africa.

2. European Union as a Neo-Colonial Power in Africa

2.1. Theoretical Explanations

According to Hurt (2004) "a number of different approaches can explain the relationship between the EU and Africa". The first approach representing also the official EU view originates from liberalism and explains the relationship by basing on jointly favourable cooperation, improved equality and interdependence (Gruhn, 1976; Zartman, 1976). This approach accepts that relations are not exploitative in nature. Rather, they are mutually beneficial and the benefits would result from integrating of African states into the global economy to which the EU would significantly contribute. Fieldhouse calls this group as "optimists" including Adam Smith, David Ricardo and modern neo-classical economists who believe that establishment of a single world economic system has been beneficial both for the "core" and the "periphery". Thus, the spread of capitalism through the single world market is a key to economic improvement and growth for all. On the other side, "pessimists" ranging from humanitarian and liberal critics of imperialism to the neo-Marxists and dependency theorists, argue that global economic integration has only brought disadvantages to the lesser developed countries which has either weakened or experienced little benefits in unregulated or even moderately regulated relations with the West. Accordingly, the process of integration means

“only exploitation of the periphery by the developed core” (Fieldhouse, 1999: 9-67). This paper accepts the second view and argues that Europe-Africa relations structured within the broader context of centre/core-periphery relations is assumed to originate from the colonial past between the two which left the “legacy of underdevelopment on the African continent” (Rodney, 1972) because of the orientation of the African economies more towards the European needs than the regional requirements. This was the quintessential definition of dependency which tends to explain the underdevelopment of ACP states by referring to their exploitation and domination by the developed Western capitalist states including Europe. This kind of dependency gives the EU the opportunity to perform its neo-colonial aspirations in Africa even after the independence of the continental countries.

Current European neo-colonial inclinations are nowhere more visible than in Africa. This can be possible through the implementation of its development policy which has become a way of professionalization and institutionalisation of “legitimacy of the Western intervention into the Third World” (Rist, 2002: 103) by imposing the values of market economy, democracy and well-being by using different instruments and practices including foreign aid, loans and investment among many others. Consequently, development has become only a discourse implying a “particular mode of thinking and a source of practice designed to instil in underdeveloped countries the desire to strive towards industrial and economic growth” (Escobar: 1988, 1995). This mode of relationship symbolises a move to the “post-colonial phase” (Khadiagala, 2000: 83) where Europe still does not treat Africans equally and does not contribute to African development sincerely and significantly. Considering “development cooperation as encapsulating particular political and economic relationships rather than constituting some kind of ‘apolitical’ or ‘technical’” (Brown 2000: 368), the EU has used it to construct Europeanised political and economic regimes throughout Africa. Thus, in line with the Escobar’s assumptions (1988, 1995), development has become an ideological tool for the neo-colonial construction of the region through different practices and mechanisms of Europe as discussed in the following part.

2.2. Tools of European Neo-Colonialism

The history of the development cooperation between the EU and Africa has been institutionalised through a number of European tools of power including planning, foreign aid, loans, grants, investment, machinery and technology as the neo-colonial devices of perpetuating African dependency and subservience (Uche, 1994: 51). Although the EU is supposed to establish relationship of cooperation or partnership with the sovereign states of Africa, as

Walter Rodney (1973) and Samir Amin (1972) argue it many times Europeans weighed down the sovereignty of Africans by dominating them through various economic and political dynamics of neo-colonialism including development cooperation.

Development cooperation which establishes a particular political and economic relationship between the partners (as opposed to expectations) has given Europe the historical chance of persisting its colonial ambitions and incursions into the African continent. Therefore, as Bachmann (2013: 20) shows it EU's development policy has long been identified as unidirectional and paternalising within the framework of a neo-imperial Europe leading to the emergence of a development policy as a form of neo-colonialism (Goldsmith, 1997).

Referring to its development policy, European colonial attitude towards Africa was formalised in the initial years of the European integration which was institutionalised by the Treaty of Rome in 1957. As it is explained in the previous parts, the Treaty provided the overseas countries and territories with formalised and structured association relationship which would eventually result in their exploitation. Therefore, as Nkrumah said it the Treaty of Rome and the EEC denoted "the advent of neo-colonialism in Africa" (quoted in Martin 1982: 229), whereby association represented a new-fangled engagement for "collective colonialism which will be stronger and more dangerous than the old evils we are striving to liquidate" (quoted in Asante, 1993: 740).

This understanding of Europe continued with the Yaoundé and Lomé Conventions both of which were criticised due to implicit neo-colonial inclinations of Europe referring to the failure to support development, absence of substantive partnership and unequal economic exchange that left the ACP states with a falling share of the European market (Lister, 1989). Moreover, similar to its predecessors, also the latest Cotonou Agreement has been being criticised due to the doubts behind the real intentions of trade liberalisation (either development or market access) and the reflections of European neo-colonialism embedded in the principle of conditionality (Hurt, 2003).

Cotonou is an agreement basing on both consent and coercion. Consent is achieved through partnership, dialogue and owning of the development priorities and strategies by the ACP states themselves. Coercion is existing in the EU's introduction of the EPAs to which the aid is conditioned (Hurt, 2003: 163). EPAs are, rhetorically, agreed in the Cotonou Agreement as comprehensive development partnership. However, they are designed to get the most for Europe without the necessary considerations of its "negative effects on weaker developing country partners" (The Guardian (London) May 19, 2005). While accepting neo-liberal economic order as the starting point and aspirations of the ACP states, EPAs have quickly

become the tools of the EU to strengthen its structural power vis-à-vis the ACP states (Holden, 2009: 13).

2.2.1. Economic Partnership Agreements

The EPAs with the ACP states are signed to replace the preferential trade agreements with reciprocal trade agreements between them. In conformity with the rules of the WTO including equal treatment, non-preferential treatment; and reciprocal market access, the EPAs put an end to the favoured status of former colonies by placing them in competition with the rest of the countries in the world. Therefore, they have become untenable for the ACP states especially in terms of trade relations and bring the EU's trade and development policy back full circle to its free trade ambitions in Part IV of the EEC Treaty (Bartels, 2007: 751).

Considering the EU as the ACP's top trading partner with 25% share in its total trade relations in 2016 (European Commission DG for Trade 2017: 8), it is possible to argue that trade is one of the dominating dynamics of the ACP relations with the EU. However, the ACP states cannot benefit from this high percentage of trade with the EU which is dominated by the import of mainly primary products (fuel and mining, agricultural products) by the latter from the former in exchange for manufactured goods (machinery and transport equipment) (Table 1) - in line with the trade patterns in the hierarchical centre-periphery relations[‡]. In this system ACP states are not allowed to diversify their export commodities. Rather, they are relying on the export of a single commodity for foreign exchange earnings and import of a variety of goods from western developed nations. Under those conditions, the whole export/import relationship between Europe and ACP represents one of unequal exchange and exploitation.

Table 1. European Union Trade with ACP Total

	Import Value Mio €				Export Value Mio €			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Total	92,051	91,088	81,194	69,938	86,387	85,495	86,734	76,802
Primary Products	73,427	71,502	59,382	45,696	24,454	24,984	23,113	19,616
Manufactured Products	14,596	14,069	15,735	15,765	60,112	59,000	61,863	55,435

Source: European Commission, 2017, 5.

[‡] There is an unequal exchange of products, whereby the centre predominantly provides the periphery with manufactured goods (i.e. iron, steel and textiles) including medium and high-tech products (i.e. electronic machinery, chemicals and communications equipment) in exchange for primary goods (i.e. oil, coal, fuels, gas and agricultural products). For more detail please see A. Emmanuel, 1972. Unequal exchange: a study of the imperialism of trade. London: New Left Books.

This kind of trade relationship, inevitably, forces the African states to operate under the conditions of dependence which results in an asymmetric and exploitative power structure between the EU and Africa (Sepos, 2013: 270). This can be evidenced by use of tariffs and subsidies by the EU in its agricultural sector in order to eradicate the only remaining competitive advantage of the ACP states vis-à-vis the EU producers. Although the EU has been pushing for a rapid removal of tariffs and non-tariff barriers in manufacture sector since 2001 when *Everything but Arms* initiative started its operation, any removal of tariffs and other barriers from agriculture sector has been proceeding very slowly and gradually and in some cases not at all (Flint, 2008: 71). Moreover, the EU consistently applies enormous subsidies to protect its agricultural products and producers from the ACP competition which is a serious breach of neo-liberal principles. As a result, ACP states have become more and more dependent on the European markets for certain group of commodities.

As the basis for this inequality, EPAs are in the centre of serious criticisms due to a number of political and economic challenges for the ACP states which eventually lead to the exploitative power relations between the two sides. First, the EPAs basing on the principle of reciprocity in trade is not beneficial among the countries with asymmetrical development and wealth levels. The system is working in favour of the more developed side while exploiting the less developed one. The ACP states suffer from the lack of their competitive power in goods and services against the EU. Second, the EPAs are concluded with six regions within the ACP group rather than with the whole group itself. The insistency of the EU to negotiate at the regional level weakens the possibility of a more concerted or collective action by the ACP vis-à-vis the EU. The smaller scale of the regions and their less power than the ACP as a whole have made the regions less capable to negotiate for an agreement favouring developing countries. Consequently, it is the EU which sets the agenda and controls the pace and content of negotiations and allows little room for discussing clauses that are disadvantageous to the ACP states including tariff liberalisation, rule of origin and export tax among many others. Third, the EU is also accused of forcing the ACP states not to resist the EPAs by threatening to suppress aid from the EDF. The EU's policy of conditioning the future development aid to the signing of EPAs proves the dominant position of the EU vis-à-vis the ACP states which makes the latter dependent on the former. From a more general perspective, the coherence between the EPAs and dependency can be seen in Table 2 below.

Table 2. Coherence between EPA and Dependency Theory

DEPENDENCY THEORY

International Influences of Relationship

WTO conformity and reciprocity:	It is not compatibility which needed to be regarded first; but the human welfare. The reciprocity may be damaging EUACP countries Agreements. 'the fact that there would be cheap EU maize, fruits and vegetables coming to Namibia is detrimental to local farmers'
Suspension of development	The Doha agenda failed because of the EU and the United States of America (USA) did not agree to reduce agriculture subsidies. It was a self-interest question. 'the big boys (USA and EU) are behaving like gluttons who want to consume and pocket everything without appreciating that the situation of SACU members demands flexible treatment'
Failed experience of EU financial assistance support	Aid for trade has often not been translated into a set of clear and concrete actions. It failed because donor countries don't have enough money to pay the adjustment costs
Discretionary negotiation powers of the EU	The EU has strong negotiation power because ACP countries are dependent on the aid sector. 'the EC's refusal to amend the interim EPA text or add an annex to the existing one in order to safeguard Namibia's interests has caused a deadlock in the negotiations'

Disappointing Results of the Previous Agreements

Failure of Lomé	The share of imports from ACP to the EU has declined during Lomé Convention. The ACP countries are not much better off after 25 years of Lomé cooperation
Short lifetime of Cotonou	The Cotonou Agreement is not quite an agreement, but a neoliberal agenda of the EU imposed on the African continent. It is an unfair treaty

The New Agreement

EPA	EPA will bring high adjustment costs and unemployment will rise in Namibia. Further destruction of infant industries through competition of EU products
-----	---

Source: Hassane, 2010, 80.

The criticisms explained above prove that the EU have used the EPAs on behalf of its own material and ideational interests by giving precedence to its mercantilist interests over the ACP's developmental and regional integration interests (Sepos, 2013: 271-272). Thus, the EU has narrowed down the Cotonou objectives of sustainable development and poverty eradication to a self-serving trade and investment liberalisation agenda. As it is also argued by the European

Parliament, contrary to the development expectations of the ACP states, ‘too rapid reciprocal trade liberalization between the EU and the ACP could have a negative impact on vulnerable ACP economies’ and ‘liberalizing trade between unequal partners as a tool for development has historically proven to be ineffective and even counterproductive’ (European Parliament, 2006: 1). This will only increase the domination and concentration of European firms, goods and services’ in African states (www.stopepa.org). Therefore, developing countries have developed significant opposition to forcing EPAs on them.

Thus, referring to the historical evolution, it is possible to argue that the plan for reciprocal trade relations under EPAs represents a return to the relationship that was first structured in the Treaty of Rome and then the Yaoundé Conventions. In this historical framework, EPAs can therefore be seen as an attempt to achieve what is effectively a normalisation of the trade relationship (Hurt, 2012: 498) under the global liberalisation and privatisation waves. From this perspective, EPAs represent neo-colonial intentions of the EU forcing the ACP states to accept the unfavourable trade agreements which put their long-term development objectives of the latter at serious risk (Olivier, 2011: 60).

2.2.2. Development Aid

Besides trade, development aid is another development instrument of the EU which is used as a political tool rather than an action of the European goodwill. These aids recently provided in the form of loans with high interest rates as opposed to grants mostly result in the increasing amount of foreign debt for the African states. Moreover, it seems that heavy indebtedness of the African economies and the refusal of the Europeans to write-off the debt would make African economic dependency on Europe a permanent feature of their relations (Uche, 1994: 53-54) in the long run.

As Crawford notes it ‘development aid has always been political...with implicit conditionality’ (2001: 2). As the EU policies towards Africa have been developing, the relations have become politicised with much more explicit conditionality and put ACP states under the political pressure of the EU since the middle of the 1980s (Carbone, 2007: 7, 32). Although the first Lomé Convention respect of state sovereignty and the self-determination of partners, as the EU’s policies towards Africa have developed, they have become steadily more politicised (Carbone, 2007). Moreover, since around the mid-1980s, the EU has started including explicit references to political norms in pacts. Liberal democracy, human rights and rule of law were successfully inserted into the text of Lomé IV Convention. The revised Lomé IV Convention

of 1995 elevated these norms to the status of ‘essential’ and reinforced that aid has become conditional on political dialogue, respect of democratic principles, human rights, and rule of law. It also introduced the idea of performance-based funding which makes funding through the EDF more of a political instrument (Holden, 2009: 130).

Cotonou confirmed the politicisation of aid by confirming conditionality. It changed the context for aid in several respects and developed a new system basing on needs and performance (Holden, 2009: 132). The agreement also introduced punishment mechanisms for misdemeanours, in the form of aid suspension for gross abuses of human rights (Taylor, 2015: 12). This means that Cotonou made aid and resource redistribution possible to reward compliant countries, and limit or deny unspent funds to poor performers. This sent the message that ‘it is possible to re-allocate the second tranche to other countries that do perform well and take more account of EU priorities’ (Crawford, 1996: 509). Thus, the funding amounts of Cotonou, as shown in the Table 3 below, accentuated ‘existing trends towards heightened conditionality and a focus on reform’ (Holden, 133). This policy of the EU followed a broader pattern whereby ‘the introduction of explicit political conditions to aid has become additional to the prevailing economic conditionality that had dominated aid policy in the 1980s, with multilateral lending and much bilateral aid dependent on the adoption of International Monetary Fund/World Bank-led structural adjustment programs’ (Crawford, 2001: 2). In this sense, political as well as economic conditionalities have become part of the EU’s development policy against the ACP states.

Table 3. Aid Allocations under the Cotonou Agreement for ACP (in million euros)

	9 th EDF (2000-2007)*	10 th EDF (2008-2013)	11 th EDF (2014-2020)
EDF	13500	21966	29089
Additional EIB Funds	1700	2000	2500
Total	15200	23966	31589
Annual Average	1900	3994	4513

*In addition, these resources were supplemented by unused balances transferred from previous EDFs,

Source: EP, 2015, 9.

Conclusion

Europe's relations with ACP states have been shaped by various historical and contemporary forces reflecting the economic, political and geo-strategic contexts that have influenced both regions. In that sense, colonialism was noticeable in constructing an exploitative and asymmetric relationship between Europe and African states. Even, colonialism was later transformed into neo-colonialism with the de-colonisation movements of the 1960s. Thus, independence of the ACP states did not end their underdevelopment because of the emergence of a new type of unequal power relations under 'neo-colonialism' whereby colonial masters [Europeans] continue controlling their former colonies [in Africa] indirectly in the guise of development cooperation by using social, political and economic tools (Oguejiofor, 2015: 1). Historically, the EU is a major source of development assistance for Africa. However, modern time development cooperation of the EU under neo-liberalism has reinforced dependency relationship between itself and Africa due to the continuous erosion of limited concessions granted to the ACP states mostly as a result of the increasing adoption of neoliberal thinking (Hurt, 2004: 158). Regional adjustments to the global neo-liberal trends have eventually transformed development cooperation into a European neo-colonial project with its detrimental consequences on the object of dependency relationship which is represented as the ACP states in this article.

When the classical colonial ties between some of the EU member states and the former colonies in Africa have been replaced by neo-colonial relationship, the ACP states have become much more dependent on their former colonisers. As a result, because of the adoption of a pragmatic approach to development and trade policy under the increasing pressures of globalisations, the EU has failed in meeting development needs of the ACP states. Rather, Europe has increased its wealth through the exploitation of the African poverty which could only be possible by the European neo-colonial domination and imperial intervention in the region. Therefore, referring to the theoretical explanations and practical implementation, it is possible to argue that development cooperation of the EU with Africa is one of the fittest examples revealing its neo-colonial ambitions in the region which, however, results in uneven power relationships with distinct categories of losers and winners in the capitalist world economy through the cycle of perpetual inequality.

References

- Abrahamsen, R. (2000), *Disciplining Democracy: Development Discourse and Good Governance in Africa*, Zed Books, London.
- Amin, S. (1972), “Underdevelopment and Dependence in Black Africa – Origins and Contemporary Forms”, *The Journal of Modern African Studies*, Volume: 10, Issue: 4, p. 503-524.
- Asante, S. K. B. (1993), “Pan-Africanism and Regional Integration”, *General History of Africa VIII: Africa since 1935*, Editors: A. A. Mazrui, Heinemann, Oxford.
- Bachman, V. (2013), “The EU as a Geopolitical and Development Actor: Views From East Africa”, *L’Espace Politique*, 19/2013-1, <https://espacepolitique.revues.org/2561>, 22.03.2018.
- Bartels, L. (2007), “The Trade and Development Policy of the European Union”, *The European Journal of International Law*, Volume: 18, Issue: 4, p. 715-756.
- Brown, W. (2000), “Restructuring North-South Relations: ACP-EU Development Co-operation in a Liberal International Order”, *Review of African Political Economy*, Volume: 27, Issue: 85, p. 367-783.
- Brown, W. (2002), *The European Union and Africa: the Restructuring of North-South Relations*. I.B. Tauris, London.
- Carbone, M. (2007), *The European Union and International Development: The Politics of Foreign Aid*. Routledge, London.
- Crawford, G., 1996. Whither Lomé? The Mid-term Review and the Decline of Partnership. *Journal of Modern African Studies*, 34 (3), 503-518.
- Crawford, G. (2001), *Foreign Aid and Political Reform. A Comparative Analysis of Democracy Assistance and Political Conditionality*, Palgrave, New York.
- Dearden, S. J. H. (2002), *Does the European Union’s Development Policy Have Any Future?*, European Development Policy Study Group - Discussion Paper, 24, Manchester Metropolitan University, <https://e-space.mmu.ac.uk/1873>, 20.03.2018.
- Doidge, M. and Holland, M. (2014), “A Chronology of European Union Development Policy: Theory and Change”, *Korean Review of International Studies*, Volume: 17, Issue: 1, p. 59-80.
- European Commission (1996), *Green Paper on Relations between the European Union and the ACP Countries on the Eve of the 21st Century: Challenges and Options for a New Partnership*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission - Directorate General for Trade, European Union (2017), *Trade in Goods with ACP Total (African Caribbean and Pacific Countries)*, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/113340.htm>, 25.03.2018.

European Parliament, 2006, *Report on the Development Impact of Economic Partnership Agreements (EPAs)*, INI/2005/2162, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2006-0053+0+DOC+XML+V0//EN&language=hr>, 25.03.2018.

Flint, A. (2008), *Trade, Poverty and the Environment - the EU, Cotonou and the African-Caribbean-Pacific Bloc*, Palgrave Macmillan, New York.

Forwood, G. (2001), “The Road to Cotonou: Negotiating a Successor to Lomé”, *Journal of Common Market Studies*, Volume: 39, Issue: 3, p. 423-442.

Galtung, J. (1971), “A Structural Theory of Imperialism”, *Journal of Peace Research*, Volume: 8, Issue: 2, p. 82-83.

Gruhn, I. (1976), “The Lomé Convention: Inching towards Interdependence”, *International Organization*, Volume: 30, Issue: 2, p. 241–262.

Hassane, D. B. (2010), *Trade Policy Implications of Economic Partnership Agreements (EPAs) between the European Union (EU) and Namibia*, Unpublished Thesis, University of Namibia, <http://repository.unam.na/handle/11070/489>, 20.03.2018.

Holden, P. (2009), *In Search of Structural Power - EU Aid Policy as a Global Political Instrument*, Ashgate, Surrey.

Holland, M. (2002), *The European Union and the Third World*, Palgrave, Basingstoke.

Hurt, R. S., (2003), “Cooperation and Coercion? The Cotonou Agreement between the European Union and ACP States and the End of the Lomé Convention”, *Third World Quarterly*, Volume: 24, Issue: 1, p. 161-176.

Hurt, R. S. (2004), “The European Union’s External Relations with Africa After the Cold War”, *Africa in International Politics – External Involvement on the Continent*, Editors: I. Taylor and P. Williams, Routledge, London, p. 155-173.

Hurt, R. S. (2012), “The EU–SADC Economic Partnership Agreement Negotiations: ‘Locking in’ the Neoliberal Development Model in Southern Africa?”, *Third World Quarterly* Volume: 33, Issue: 3, p. 495–510.

Kahler, M. (1982), “Europe and its “Privileged Partners” in Africa and the Middle East”, *Journal of Common Market Studies*, Volume: 21, Issue: 2, p. 199–226.

Khadiagala, G. M. (2000), “Europe in Africa’s Renewal: Beyond Postcolonialism?”, *Africa in World*

- Politics: the African State System in Flux*, Editors: J. W. Harbeson and D. S. Rothchild, Boulder, CO, Westview, p. 83-109.
- Laszlo, E., et. al. (1979), *The Objectives of the New International Economic Order*, Pergamon, New York.
- Lister, M. (1997), *The European Union and the South: Relations with Developing Countries*. Routledge, London.
- Lister, M. (1989), *The European Community and the Developing World*. Avebury, Aldershot.
- Martenczuk, B. (2000), “From Lomé to Cotonou: The ACP-EC Partnership Agreement in a Legal Perspective”, *European Foreign Affairs Review*, Volume: 5, Issue: 4, p. 461-487
- Martin, G. (1982), “Africa and the Ideology of Eurafica: Neo-Colonialism or PanAfricanism?”. *The Journal of Modern African Studies*, Volume: 20, Issue: 2, p. 221–238.
- Oguejofor, P. W. O. (2015), “The Interrelationships between Western Imperialism and Underdevelopment in Africa”. *Arts and Social Sciences Journal*, Volume: 6, Issue: 3, p. 1-4.
- Olivier, G. (2011), “From Colonialism to Partnership in Africa–Europe Relations?”, *The International Spectator*, Volume: 46, Issue: 1, p. 53-67.
- Raffer, K. (2001), *Cotonou: Slowly Undoing Lomé’s Concept of Partnership*. Paper presented at the Development Studies Association (UK) Conference, 9-12 September, Manchester.
- Rist G. (2002), *The History of Development: from Western Origins to Global Faith*, Zed Books, London
- Rodney, W. (1972), *How Europe Underdeveloped Africa*, Bogle L’Ouverture, London.
- Schade, K. (2001), The Lome Convention, The Cotonou Convention and Namibia. *Nepru Viewpoint*, Volume: 31.
- Segal, A. (1964), “Africa Newly Divided”, *The Journal of Modern African Studies*, Volume: 2, Issue: 1, p. 73-90.
- Sepos, A. (2013), “Imperial Power Europe? The EU’s Relations with the ACP countries”, *Journal of Political Power*, Volume: 6, Issue: 2, p. 261-287.
- Taylor, I. (2015), *Bait and Switch: The European Union’s Incoherency towards Africa*, The Jean Monnet Papers on Political Economy, 12, The University of the Peloponnese.

Uche, L. U. (1994), “Some Reflections on the Dependency Theory”, *Africa Media Review*, Volume: 8, Issue: 2, p. 39-55.

Whiteman, K. (1998), “Africa, the ACP and Europe: The Lessons of 25 Years”, *Development Policy Review*, Volume: 16, Issue: 1, p. 29–37.

Zartman, I. W. (1976), “Europe and Africa: Decolonisation or Dependency?” *Foreign Affairs*, Volume: 54, Issue: 2, p. 325-343.

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2
e-ISSN: 2149-8539

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

EVALUATING THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN'S PUBLIC DIPLOMACY

Abdol Moghset Bani Kamal

Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, moghset@outlook.com

INFO

Received 30 May 2018
Accepted 27 June 2018

Keywords:

Iran
Public Diplomacy
Exporting the revolution
Ideology
Muslim World

ABSTRACT

This study investigates the role of 'public diplomacy' as an instrument of soft power in the Islamic Republic of Iran's foreign policy. It looks at the importance and conduct of public diplomacy in this country's foreign policy. The paper specifically attempts to see how is 'public diplomacy' viewed by the Iranian foreign policy and public diplomacy elites, and how is Iran conducting its public diplomacy on the ground. The research among others found that the nature of the public diplomacy activities is in line with late Ayatollah Khomeini's doctrine of 'exporting revolution'. It also found that this country is conducting a rigorous public diplomacy across the world. It has also established a mammoth machinery of public diplomacy consisted of different organizations. These entities are active in the area of public diplomacy, conducting numerous programs ranging from dissemination of information and developmental programs to educational and cultural activities across the world.

© 2018 PESA All rights reserved

Introduction

'Public diplomacy' is an important part of the Islamic Republic of Iran's foreign policy. The Islamic Republic of Iran uses public diplomacy as an instrument of 'soft power'. It is conducting its public diplomacy in various ways. This country is sponsoring a host of cultural, educational, and developmental programmes across the world. This research investigates both the relevance of public diplomacy as an important component of the Islamic Republic of Iran's foreign policy and the way Iran conducts it. For this purpose, first, the paper presents a critical survey of the literature related to Iran's public diplomacy. Second, it highlights the importance of public diplomacy in the light of Iranian foreign policy goals and objectives. Third, it looks at the element of culture as a key component of Iranian public diplomacy. Finally, the paper presents a survey of public diplomacy activities of the Islamic Republic of Iran across the world. A word of caution is in order. Iran is an ideological state. It has a theocratic political system based on Shia belief system with a defined worldview. Therefore, the religious values and principles are internalized as well as constitutionalized in all aspects of this country's foreign policy, public diplomacy included in it. That is why, while assuming that the Iranian foreign policy is formulated within conventional frameworks, the role of religion and ideological and revolutionary values in this country's foreign policy cannot be ruled out.

Theoretical Considerations

In the changing international political environment the classical foreign policy is under extensive pressure to go beyond its old tradition of state-to-state interaction. (Pahlavi, Pierre, 2012, p. 21). In this scenario, 'public diplomacy' has become one of the central elements in the modern diplomatic practices. (Millissen, Jan, 2005a, pp. 3-4). McDowell defines public diplomacy as the "actions of a government to inform and influence foreign publics." (McDowell, Mark, 2008, pp. 7-8). Paul Sharp defines public diplomacy as the "process by which direct relation with people in a country are pursued to advance the interest and extend the values of those being represented". (Millissen, 2005a, p. 8).

Public diplomacy is a key element in Joseph Nye's conception of 'soft power' (Nye, Joseph S. 1990, p. 154). According to Nye, besides military power (hard power), states should try to be eye-catching in terms of culture, wish, and ideology. (Nye, 1990, pp. 153-171). Consequently, he regards 'public diplomacy' as an important instrument in countries' quest for soft power. (Kalin, Ibrahim, 2011, p. 11).

As matter of fact, public diplomacy is not new to foreign policy practice. Even in the ancient times the rulers would try to communicate with publics beyond their political boundaries. (Melissen, Jan 2005b, p. 3). In contemporary era, public diplomacy gained momentum during the inter-war period. Later on, during the Cold War “conventional diplomatic activity and public diplomacy were mostly pursued on parallel tracks”. (Melissen, Jan (2005b, p. 4). The U.S. and U.S.S.R extensively utilized public diplomacy initiatives to extend their influence over each other’s sphere of influence. (Nakamura, Kennon H. and Weed, Matthew C. December 18, 2009; Lord, Carnes, 1998, p. 51).

The phenomena of globalization and the ongoing revolution in the area of information technology have also added to the importance of public diplomacy. (Melissen, Jan (2005b, p. 13). The international relations experts have realized that public relations techniques should be employed in the arena of international relations to enhance countries’ national interests. (Taylor, Humphrey, 2006, p. 48).

The advantages of public diplomacy are many. While it is cost-effective, it leaves long lasting results, and its impacts remain for generations. It is particularly an effective means of promoting a country’s basic values and interests. It is even more effective tool for those states who propagate a specific political ideology or a belief system, as it can serve as an effective way of indoctrination of state philosophy. However, the most important benefits of public diplomacy is that it infiltrates official limitations and directly reach out to the masses.

Against this background, the public diplomacy of the Islamic Republic of Iran is examined in the context of this country’s foreign policy goals and objectives. Specifically, the study answers the following questions: (1) What is the importance of public diplomacy in the Iranian foreign policy? (2) How do Iranian ruling elites perceive public diplomacy? (3) What objectives and goals does the Islamic Republic of Iran pursue through its public diplomacy? And (4) what are the public diplomacy strategies and activities of the Islamic Republic of Iran?

The study is guided by the assumption that the Islamic Republic of Iran is an ideological state based on Shia belief system. This ideology profoundly influences the Islamic Republic of Iran’s foreign policy goals and objectives. So much so, Ayatollah Khomeini’s doctrine of ‘exporting the revolution’ is the guiding principle for this country’s foreign policy; and public diplomacy is employed by the Islamic Republic of Iran in the process.

Literature review

Studies on the Iranian foreign policy are many. Nevertheless, these studies mostly focus on Iran's official foreign policy or state-to-state diplomacy, thus partly ignoring the Islamic Republic of Iran's public diplomacy. To be more specific, despite the Islamic Republic of Iran's emphasis on public diplomacy, this dimension of the Islamic Republic of Iran's foreign policy is overshadowed by this country's controversial stands on the issues of global importance such as nuclear proliferation, terrorism, Middle peace process etc.

Therefore, volume of literature related to the Islamic Republic of Iran's public diplomacy is thin in terms of quantity and scope. For instance, Pierre Pahlavi focuses only on the role of media in Iran's public diplomacy. He argues that the Iranian media diplomacy remains traditional, the one which was norm during the Cold War era. (Pahlavi, Pierre, 2012, p. 22).

Syed Jalal Firouzabad focuses on the cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran in the Gulf region. He divides Iran's cultural diplomacy activities into two types: first, those aimed at promoting the values, ideology and interests of the Islamic Republic of Iran; and, second, those observatory initiatives formulated to monitor the success level of this country's cultural initiatives. (Dehghani Firouzabadi, Syed Jalal, 2011, p. 106). Suzanne Maloney's work on the influence of the Islamic Republic of Iran in the Muslim World links Iran's public diplomacy to the idea of the 'exporting the revolution' proposed by the Ayatollah Khomeini, the founder of the Islamic Republic. (Maloney, Suzanne, 2008, p. 68). However, the work essentially tries to analyze what these factors mean for the U.S. policy toward the Islamic Republic of Iran.

There are some other works in which the Iranian public diplomacy is discussed under a broader theme. For instance, Christopher Forrest in analyzing the Islamic Republic of Iran's influence in Iraq gives a solid analysis of Iranian public diplomacy in the light of the Islamic Republic of Iran's relations with various Shia groups. But, his focus is on the nature of the Islamic Republic of Iran's influence in Iraq, with particular reference to the American presence in that country (Iraq). (Forrest, Christopher, 2009, p. 101). Similarly, Hamid Naficy, in his work on "Social History of Iranian Cinema" devotes a section to the role of cinema in the Islamic Republic of Iran's public diplomacy. He argues that the Iranian media, as part of Iranian public diplomacy, targets two main groups: first, the West and the U.S.; and second, the Iranian diaspora and expatriates in order to delegitimize them. (Naficy, Hamid, 1983, pp. 269-270).

The overall review of the literature on the Islamic Republic of Iran's foreign policy shows the factor of public diplomacy as understood in Joseph Nye's concept of 'soft power' is largely overlooked; though reading between the lines, the literature particularly those dealing with post-revolution Iran's foreign policy highlight the importance of public diplomacy in the Islamic Republic of Iran's foreign policy practices. Yet, in most of these studies, at least one of the following gaps can be found:

First, they either analyze Iran's public diplomacy under a broader theme, or only focus on one particular aspect of the Islamic Republic of Iran's public diplomacy. As result, many aspects of the Islamic Republic of Iran's public diplomacy are not explored. Second, although some studies mention a number of ideals such as peace, justice, reforms in the U.N., as prime goals of the Islamic Republic of Iran's foreign policy, none of these studies gives a concrete and well-specified account on how these objectives and goals are being pursued, and what is the role of public diplomacy in this process. Moreover, these studies do not discuss on the Iranian public diplomacy institutions, their operational mechanisms, strategies, and activities.

Public Diplomacy in Iran's Foreign Policy

The importance of public diplomacy in Iran's foreign policy maybe understood within the framework of Khomeini's doctrine of 'exporting the revolution', proposed by Ayatollah Khomeini, the founder of the Islamic Republic of Iran. Nonetheless, he is quoted that "the best advice that can implement the revolution in Iran and export it into other places is sound advertising." (Rajaei, Farhang, 1983, p. 13). In line with Ayatollah Khomeini's advice the Iranian leaders believe that public diplomacy can best export the 1979 Islamic revolution. They think that public diplomacy approach can influence cultural elites and scholars in other countries. It also helps Iran to establish relationship with civil societies in other countries. The Iranian leaders also regularly claim that Iran is fighting a 'soft war', and lay emphasis upon the role of public diplomacy as a key instrument in this soft war.

The advocates of the doctrine of 'exporting the revolution', who hold high rank political and military positions within the state, are divided into three groups. The first group believes on physical export of the revolution. It suggests that peoples prone to the message of the revolution should be invited to Iran, necessary institutions and structures are to be established, and, the anti-state organizations are to be supported and provided with sanctuaries as well. This approach was dominant in the early years of the Islamic Republic. In line with this, special offices, known as 'Freedom Movements Unit' were established in the Foreign Ministry and the

Islamic Revolutionary Guards Corps. A number of conferences were held, being attended by people wearing masks from the Philippine to Palestine, and Lebanon to Iraq. Some military adventures such as military coup in Bahrain in 1981 were also initiated. (Tavakkoli, Yaqoub, 2010, p. 56).

The second group argues that Iran should build a role model society, and pursue a peaceful policy along with 'opportunism'. It suggests that whenever and wherever it deems necessary, and when the situation is right, Iran should strike on non-conformist regimes through whatever means; otherwise, it should compromise with them. This group believes that Iran should gradually enter into confrontation with international community and its surrounding environment. (Poor Muhammad, Muhesn, January 2009, p. 21). In line with this approach, Muhammad Khatami's Government (1997-2005) tried to establish good relations with international community, particularly the Muslim World. (Dean, Lucy, 2004, p. 385).

Yet, Iran clandestinely kept on supporting anti-establishment elements in a number of countries. For instance, Iran, in Yemen, allegedly provided the Shia Houthi rebels with arms, (See. Worth, Robert F. & Chivers, C.J., 3 March 2013), or in Kuwait, despite having a good relation, Iran was accused of plotting against that country. (See. Duniyā-e Iqtisad, 11 April, 2011, p. 2).

The third group believes that the revolution should be exported through public diplomacy and promotion of its values, so that, the ground would be prepared for the change in the long run. (Tavakkoli, 2010, p. 56). It seems that Khomeini found this method effective, when he said that "the most important thing can consolidate the revolution here and export it abroad is propagation". (Khomeini, Rouhullah, 1999, vol.15, p. 321.) In line with this he stated:

When we say we want to export our revolution we mean would like to export this spirituality which dominates Iran.... The best advice that can implement the revolution in Iran and export it into other places is sound advertising. Do not exaggerate anything. We have such a commodity that it requires no exaggeration. We have in reality then no choice but to destroy those systems of government that are corrupt in themselves and also entail the corruption of others.... This is a duty that all Muslims must fulfill in every one of the Muslim countries. (As cited in. Rajae, 1983, p. 83).

The current Supreme Leader, Ayatollah Ali Khamenei in his address to the officials of the Foreign Ministry said, "The Islamic Republic has messages and ideas to be said, but they should be said in artful and effective ways." (Iran Daily, 1 December 2009, 2). Asghari, the former

Head of Islamic Culture and Relations Organization, Iran, narrates the Supreme Leader who had instructed him to work for enhancing the spiritual strength of Iran through propagation of its revolutionary values: (Chashmandāz e irṭibātāt e farhangī, July 2003, pp. 6-7). According to Sariul-Qalam, a renowned Iranian public intellectual, the trend in Iran's foreign policy shows that Iran prefers to be in contact with the public rather than the officials of other countries. (Fat'hi, Mujtaba, & Kharazmi, Mehraveh, 6 June 2012, pp. 1 & 10-11). Perhaps, that is why, the Supreme Leader, on February 4, 2012 delivered his speech in Arabic, and directly addressed the people of Arab Spring stricken countries (excluding Syria), and regarded the uprising as continuation of the 1979 Revolution of Iran. (Kayhan, 4 February 2012, p. 3).

The debate among the Iranian leaders over public diplomacy focuses on the notion of 'soft-war'. The various public diplomacy initiatives backed by the Iranian government across the globe aim to polish Iran's image and enhance its soft power. However, looking at the contents of these activities, one can easily find that these programs have religious footing, and directly or indirectly relate to the spread of Shia ideas and doctrinal values. The Iranian leaders see all these initiatives as different dimensions of a single powerful project which should define the trajectory of globalization. They perceive globalization as a 'process' with an undetermined end, rather than a 'project' with a predefined ends, thus argue that Iran should exploit it, and globalize shi'ism through public diplomacy. (Tawassoli, Ghulam Abbas, July 2007, pp. 31-33).

Culture in Iran's Public Diplomacy

The element of culture plays a key role in Iran's public diplomacy. Araghi, the head of Islamic Culture and Relations Organization, Iran, argues that culture speaks more in the future. (Chashmandāz e irṭibātāt e farhangī, July 2003, p. 6). The Iranian elites view culture as Iran's civilizational heritage and the ideals of the Islamic revolution based on Shia values and principles. Therefore, in Iran's conduct of foreign policy, cultural diplomacy means promotion of Iran's culture through cultural activities such as organizing memorial events, sport activities, intellectual activities such as conferences, student exchange etc.

According to Hussain Salami, there are two perceptions of culture among the Iranian foreign policy theoreticians: one group perceives culture as an instrument, and argues that the official ideology of Iran should be promoted through the promotion of Iranian culture and the other group believes that the culture and official ideology of Iran are the same. Therefore, promoting Iranian culture is equal to the promotion of Shia ideology. However, Salami argues that in both

cases, the main task of Iran's cultural representatives is to propagate Shia ideology even at the cost of Iran's national interest. (Chashmandāz e irṭibātāt e farhangī, July 2003, pp. 85-86).

According to Dehshiri, Deputy President for Research and Education Affairs in Islamic Culture and Relations Organization, Iran, there should be an ideological look into the culture in Iran, but it should be promoted with neutral words in order to prevent sensitivity. He forewarns that the announcement of policies and strategies related to Iran's cultural diplomacy should take place with special care. Iran should not disclose aims and objectives of its cultural activities. It should observe the principle of gradualism in its conduct of cultural diplomacy. Dehshiri suggests that the messages Iran conveys should be attractive. The focus of these messages should go beyond written elements of Iran's culture and must include other aspects of culture such as art, painting, etc. (Chashmandāz e irṭibātāt e farhangī, July 2003, pp. 90).

Firouzabadi, one of the influential theoretician of foreign policy of the Islamic Republic, and a former diplomat and cultural attaché of the Iranian embassy in the United Arab Emirates, maintains that cultural diplomacy of Iran will enhance Tehran's foreign policy goals and objectives in various ways: (1) it will influence the elites and scholars in other countries; (2) it prepares the ground for direct contact with the public opinion in other countries; (3) it establishes close contact with social groups, civil society, youths, and ordinary people; and (4) it facilitates easy access to cultural products of Iran. (Dehghani Firouzabadi, Syed Jalal, Winter 2011, p. 109).

Firouzabadi argues that Iran's cultural diplomacy will shape the minds and thoughts of elites in other countries. Therefore, the foreign policy of these nations will directly or indirectly benefit Iran's foreign policy goals and objectives in a more meaningful way. He emphasizes that cultural diplomacy would enable Iran under the guise of cultural relations to export Shia values and the Islamic Revolution. (Dehghani Firouzabadi, Winter 2011, pp. 106-107). Similarly, Dehshiri maintains that security, political, and strategic objectives of Iran can also be pursued under the guise of cultural programs. In this case, he argues, cultural activities serve as cover for Iran's non-cultural programs, such as security, military, intelligence, etc. (Dehghani Firouzabadi, Winter 2011, pp. 106-107).

The ideological conception of the culture is more dominant in Iran's public diplomacy discourse. The ruling elites of Iran have devised a specific version of culture discussed earlier. They try to export it to the world. This culture has much to do with Shia doctrine from which the political system is gaining its legitimacy, and is considered as being in service of 'exporting the revolution'.

Sources and Instruments of Iran's Public Diplomacy

In order to enhance Iran's soft power, the public diplomacy theoreticians of Iran suggest various sources to be utilized. In a report prepared by Iran's Islamic Consultative Assembly's Research Center, the sources of Iran's soft power are categorized into five categories: (1) Islamic knowledge and Shia values; (2) Persian cultural heritage and historical figures; (3) Persian arts source, such as film, music, painting, and handicraft; (4) specialization sources such as archaeology, seminaries, research centers, and manuscripts; (5) media source, such as publication, radio and TV programs. (Kalhor, Sinad & Sadeqhi, Muhammad Masoud, 2010, p. 6).

Similarly, Afsaneh Ahadi identifies three sources of Iran's public diplomacy: the first source is Iran's old civilization. Ahadi argues that Iran "possesses customs, traditions, arts and national characteristics with which Iran's national and cultural prestige can be reinforced." The second source is Shia values. According to Ahadi, Shi'ism has granted separate identity to Iran vis-à-vis other Muslim countries. In this category she also includes Shia followers from other countries as an important factor. The third source, is Iran's policies such as its anti-imperialism policy, and the call for U.N reform. (Ahadi, Afsaneh, 2013, pp. 116-118).

Based on the above sources, Firoozabadi suggests following public diplomacy initiatives: (1) that Iran should establish Shia and Iranian studies centers, and offer scholarship, and study opportunities for students interested to study culture, civilization and religion of Iran; (2) that to teach Persian language and literature, and establish Persian Chair(s) at universities and specialized institutions across the globe; (3) that Iran should organize cultural events, such as film and music festivals, and arts exhibition such as photo, book, calligraphy etc.; (4) that Iran should conduct joint cultural activities such as workshop, symposium, cultural exchange, and museum exchange, as joint initiatives will minimize the existing sensitivity and suspicion toward the Iranian cultural activities; (5) that Iran should actively participate in scientific and cultural programs being organized in the world; (6) that Iran should introduce Iranian personalities and historical figures under memorial programs, preferably through regional and international organizations such Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization (ISESCO); (7) that Iran should take the advantage of modern information technology, such as playing active role in cyber space, offering online training courses, and establishment of satellite channels. (Dehghani Firouzabadi, Winter 2011, pp. 118-119). Likewise, Hassan Hijazi enumerates the following initiatives as capabilities of Iran in its soft war against its enemies.

They include: (1) promotion of the idea of cultural, religious and civilizational dialogue; (2)

condemnation of Israel in every available forum in the world; (3) establishment of cultural, economic and religious relationship with other countries; (4) production and promotion of film with cultural messages; (5) promotion of Persian language; (6) being active on issues such as Salman Rushdi case. (Hijazi, Sayed Hassan, 18-24 March 2008, p. 14).

In line with the above ideas and suggestions, Iran is extensively engaged in public diplomacy. There is a large conglomerate of 30 governmental institutions active in the area of public diplomacy. Each institution is gaining its legitimacy from different authority. Thirteen institutions are endorsed by the parliament, ten institutions are working under statutes endorsed directly by the Supreme Leader; two Institutions have their statutes endorsed by High Council of Cultural Revolution, two institutions are based directly on Iran's constitution, and one institution has its statute endorsed by the Council for Promotion of Higher Education. The remaining two (Imam Ridha Shrine Authority (Āstān e Quds e Raḍawi), & International Bureau of the supreme Leaders office), are considered above the law, having no clear legal ground. Some of these institutions are supervisory bodies, some of them are influential policy making institutions, yet some others are active on the ground. See. Sinad Kalhor, and Muhammad Masoud Sadeqhi, 2010). Almost all of them are government-funded institutions. Some of them even have separate budget line in the country's public budget. (See. Planning and Budgeting Organization, 2017, Table, 7, pp. 63-189). Some of these institutions' budget is equal or even great than a ministry. For instance, the budget of al-Mustafa International University (MIU) (an institution in charge of Iranian educational diplomacy) is more than the combined budgets of the Ministry of Roads and Urban Development, the Ministry of Labor and Social Affairs, and the National Organization for Food and Drug. (See. Planning and Budgeting Organization, 2017, Table, 7, pp. 99-101). The majority of these institutions, besides receiving public budget, have their own sources of income as well. One institution (Imam Ridha Shrine Authority) is so sound in terms of resources that, the government of Iran is indebted to it. (See. Mehr News, n.d.).

In addition, most of these institution have various international branches, and affiliated institutions. For instance, the Islamic Culture and Relations Organization is parent to 67 international offshoots. (Islamic Culture and Relations Organization, n.d.). It has 16 cultural centers in Latin America (Johnson, Stephen, March 2012, p. 25), eleven cultural houses in nine countries in the Middle East (Hersich, Hussain & Toee'serkani, Mujtaba Spring–Fall 2009, p. 184), one cultural council, seven cultural houses (in seven cities), and one Persian Research Center in Pakistan (Islamic Republic of Iran's Embassy- Islamabad-Pakistan, n.d), and two cultural houses in India. (Islamic Republic of Iran Embassy, New Delhi- India, n.d). In addition

to the above, there are 52 libraries in 42 countries established and maintained by Iran. (Maleki, Reza, Spring 2008, p. 194).

Although all of the above institutions admit that they are engaged in public diplomacy, the report released by Iran's Islamic Consultative Assembly's Research Center clearly mention that they are involved in religious activities. However, it divides them into two categories: first, those partially engaged in religious activities; and second those specifically involved in religious activities. (Kalhor, Sinad & Sadeqhi, Muhammad Masoud, 2010, pp. 11-12). As noted in the previous sections, the religious activities are related to the promotion of Iran's official ideology. The personnel of these institutions especially those stationed outside the country are known as cultural ambassadors. They are believed to be promoting and defending the Islamic Republic in the so called 'soft war'. The Supreme Leader of Iran in his address to them said that giving a proper image of Iran the people of the world and their leaders is the main duty of the cultural ambassadors. He emphasized, "The cultural ambassadors of the Islamic Republic of Iran are at the front line of the 'cultural war' in the international arena". (Dunyāyi Iqtisād, 2 May, 2009, p. 2).

Iran's Public Diplomacy: Programs and Activities

Iran's public diplomacy programs are diverse. They can be classified into four broad categories. First, communication efforts aimed at presenting the Iranian interpretation of regional and global events to foreign audience. In this regard, Islamic Republic of Iran Broadcasting (IRIB) is operating in 45 countries and 25 languages. Its website (<http://www.irib.ir>) also operates in 24 languages. Besides, Hispan TV and its website (<http://www.hispantv.com>) is presenting content similar to IRIB in Spanish targeting South America. ANNUR TV (<http://www.annurtv.com/>) in Argentina is another satellite channel which along with its internet website is presenting pro-Shia programs targeting the same audience. Even in countries with few Muslim population such as El Salvador and Bolivia, Iran is present with well-updated websites such as *Revista Biblioteca Islámica* (www.redislam.net) and *Islam en Bolivia* (www.islamenbolivia.com). (Johnson, March 2012, p. 25). There are six English and Arabic newspapers and five satellite channels (Jam e Jam, Sahar, Kauthar, Press TV. & al-Alam) mainly targeting the Muslim World. Al-Alam has regional offices in Ramallah and Ghaza, and its reporter even is stationed in 1948 occupied territories. It has offices in Washington and New York, and has 52 reporters in 40 other countries. (Hersich, Hussain & Toee'serkani, Mujtaba Spring–Fall 2009, pp. 184-185). As noted by Johnson, Iran's engagement in media is not comparable to any other Muslim state. Even, he argues, Qatar with Al-Jazeera TV, is quite

behind, as Al-Jazeera, to a large extent, is operating professionally, while the content of Iranian media are “muddled by an ideology fixed in the past with religious overtones.” (Johnson, March 2012, p. 27). In addition to the above, every public diplomacy institution of the Islamic Iran has its own mammoth communication apparatus. For instance, the portal of Ahl-ul Bayt World Assembly (ABWA), (an institution in charge of Iran’s networking diplomacy), is operating with 30 websites accessible in five languages and provides its audience with different products ranging from children games to audio visuals. It offers free access to Shi’ite reading materials. These materials are available in 21 languages. One of its websites is *Ahl-ul-bayt News Agency* (www.abna.ir), which gives coverage of Shi’ite news worldwide in 20 languages. Likewise, ABWA is publishing eleven journals in eight languages, and sponsors over 40 other journals and magazines. ABWA is also running *Thaqalayn* satellite channel. (See. Raees, Wahabuddin & Bani Kamal, Abdol Moghset, 2017, pp. 589-614).

Second, developmental and community services aim at leaving a ‘memorable public image’ among the poor. To take a few evidences, the Iranian Red Crescent is operating 29 hospitals and health centers in 19 countries of the world. (Iranian Red Crescent Society, n.d).

In 2008 Iran announced that the Iranian Red Crescent would set its regional office in Bolivia from where it would launch low cost clinics across Latin America. (Johnson, March 2012, p. 26). In 2009, Iran reportedly contributed one million US dollar for the establishment of a dairy facility to support poor families in the village of Achacachi near La Paz, Bolivia. (Johnson, March 2012, p. 26). Similarly, in 2008 it promised to donate \$1.5 million to \$2 million for the construction of a hospital in Nicaragua. (Johnson, March 2012, p. 27). Iranian sponsored Khomeini Hospital in Malir area of Karachi, Pakistan is offering health service to the poor with a lower cost as compared to other hospitals of the same rank. Iran has established a number of community service centers in Moroni, Comoro Islands. (Mouigni Mohamed, 9 October 2013). Recently, in October 2017, Iran opened an hospital in Kampala, Uganda, which was inaugurated by the Iranian foreign minister. (Islamic Republic News Agency, October 26, 2017).

Third, cultural and educational activities aimed at creating and supporting like-minded groups. The activities under this category are at the heart of Iran’s public diplomacy, and are wide in terms of volume and variety. They include overt and covert religious propagation, organizing cultural and religious public events and exhibition, offering Persian and religious courses, production and publication of books and magazine, and networking among the local Shias. To take a few examples, in December 2008 the Iranian cultural council in Chile organized a film festival in collaboration with Chile’s National Council of Culture and Arts and the

Catholic Pontificia University. (Johnson, March 2012, p. 26). In March 2012 the Iranian Cultural Week was organized in Jakarta (Indonesia) which was inaugurated by the Iranian Minister for Cultural and Islamic Guidance. (Daily Iran, 8 March 2012, p. 9). In May 2013 Iran organized a Cultural Week in Thailand city of Ayutthaya, which was inaugurated by a delegation of 40 Iranian officials, in addition to artists and cultural activists. It is noteworthy, that the slogan printed on the poster of the event, was "Qom-Ayutthaya". Choosing Qom, the religious hub of Iran, instead of Iranian capital city or even other cities such as Isfahan, and Shiraz which are popular for their cultural heritage, in fact, denotes the religious tendency of such events. (Islamic Culture and Relations Organization, 20 May 2013).

Moreover, Iranian cultural councils are engaged in producing and publishing reading material in local languages. For instance Iranian cultural council in Dhaka, Bangladesh is publishing two newsletters for children and adults. In November, 2010, it also, launched a book translated in Bengali Language entitled "Radiance of Velayat: an analytical life history of Amirul Momenin Hazrat Ali (AS)", authored by Ayatollah Subhani, an influential cleric in Qom. (Iranian Cultural Council, Dhaka, Bangladesh, n.d).

In Albania, the *Fondacioni Kulturor Iranian 'Sadi Shirazi'*, is translating and publishing books including a magazine entitled PERLA. (Fondacioni Kulturor Iranian, n.d). Similarly, Ahl-ul-Bayt World Assembly, introduced earlier, through its multilingual website provides its audience with different products ranging from children games to audio visuals. It offers free access to Shi'ite reading materials. These materials are available in 21 languages. ABWA is publishing eleven journals in eight languages, and sponsors over 40 other journals and magazines. (See. Raees, Wahabuddin & Bani Kamal, Abdol Moghset, 2017). In this category one should also include Iran's scholarship grants to international students enrolled in the Iranian universities and religious seminaries. On 27 September 2013, Ayatollah Makarim Shirizi, announced that only his organization was paying tuition fees for student of nine countries. (Shargh, 28 September 2013, p. 2). In addition, a number of universities are specifically established to attract international students. In the regard the most important institution is al-Mustafa International University (MIU), a sizable university with 60 overseas branches operating across the Muslim World. As mentioned earlier, the MIU is the key in charge of Iran's educational diplomacy. (See. Bani Kamal, Abdol Moghset & Raees, Wahabuddin, 2018).

Finally, there are various task oriented initiatives and programs. For instance, soon after the start of Arab Spring, the Islamic Republic of Iran established World Assembly of Islamic Awakening (WAIA), with Ali Akbar Velayati, the former foreign minister of the Islamic

Republic of Iran and the Current Foreign Affairs advisor to the Supreme Leader, as its head. WAIA organized its first international conference in September 11, 2011, in that 700 delegates from 84 countries were invited. (Mohseni, Payam, April 2013). Related to the so-called Islamic Awakening, a news agency namely Tasnim News Agency (*Khabar Gozari Tasnim*) (<http://www.tasnimnews.com>) has also been launched, which aims at covering and disseminating information related to Islamic Awakening. (Risālat, 17 June 2012, p. 1).

All these initiatives and programs show that public diplomacy is of utmost importance for Iran in persuasion of its foreign policy goals and objectives.

However, as noted through the above discussion, these entities are different parts of the single whole. Therefore, although they are working in different areas of the public diplomacy, in many areas their activities overlap, to the extent that it becomes difficult to identify the leading actor. Technically speaking, the Iranian Cultural attaché of Iran's Embassy is the main coordinator of Iran's public diplomacy in his or her respective host country. These cultural attachés are not the personnel of Iranian foreign ministry. Their parent institution is Islamic Culture and Relations Organization, which is called by its head, Khurramshad, as Iran' Cultural Foreign Ministry. (Islamic Culture and Relations Organizations, n.d).

The Islamic Republic of Iran's foreign policy goals and objectives, and the employment of the public diplomacy activities in their materialization, can best be realized by Joseph M. Humire's statement before the Subcommittee on Oversight and Management Efficiency of the Committee on Homeland Security House of Representatives, US. Giving statement over the Islamic Republic of Iran's public diplomacy and its involvement in Latin America he said:

Too often we, as analysts, make the mistake of looking for the smoking gun--the activist terrorist plot, a million-dollar wire transfer, or the missile silo on a peninsula. But in reality, Iran [is] too clever for that. After all, Iran is the country that invented chess. After every move they make in the hemisphere, everything is calculated, thinking at least two steps ahead. But just because we don't see anything on the surface does not mean that there is nothing beneath the surface. Better said, the absence of evidence is not the evidence of absence. (Hearing before the Subcommittee on Oversight and Management Efficiency of the Committee on Homeland Security House of Representatives, US. 9 July 2013).

Conclusion

As shown through the above discussion, public diplomacy has attained an important place in the Islamic Republic of Iran's foreign policy to promote its ideological and revolutionary values

in other countries under the guise of public diplomacy activities. Iran has established a mammoth machinery of public diplomacy consisted of different organizations. These entities are active in the area of public diplomacy, conducting numerous programs ranging from dissemination of information and developmental programs to educational and cultural activities targeting mainly the Muslim World as well as non-Muslim underdeveloped nations.

The study finds that the Islamic Republic of Iran's public diplomacy is in line with the founder of the Islamic Republic of Iran, Ayatollah Khomeini's idea of 'exporting the revolution' he suggested during the early days of the 1979 revolution in Iran. Having realized the setbacks of using hard power, the Iranian leaders have found the use of public diplomacy less-costly, and also an effective method to enhance Iran's ideological interest and soft power. Iran is using public diplomacy to augment its power and influence, and promote its ideology. Therefore, the Iranian leaders have opted for public diplomacy to export the revolution to the world without causing any suspicion. To be specific, the successors of Ayatollah Khomeini have kept the idea of 'exporting the revolution' in low profile, and are pursuing it through public diplomacy.

References

- Ahadi, Afsaneh (2013), "Public Diplomacy in the Middle East: A Comparative Analysis of the U.S. and Iran", *Iranian Review of Foreign Affairs*, vol. 4, no. 1, 105-128
- Bani Kamal, Abdol Moghset & Raees, Wahabuddin, (2018), "The Islamic Republic of Iran's Educational Diplomacy in the Muslim World: The Case of Al-Mustafa International University (MIU) activities in Malaysia and Afghanistan", *Insight Turkey*, vol. 20, no. 1, 165-188.
- Chashmandāz e irṭibātāt e farhangī, (July 2003), "Dīpolomāsī farhangī dar aṣr e jahānī shudan" [Cultural Diplomacy in the Era of Globalization] [Reports form consultation conference entitled: "Third Millennium, cultural world or global culture" organized on 13 August 2001], Issue. 2.
- Daily Iran, (8 March 2012) "Minister for culture and Islamic Propagation: Cultural weeks are new chapters in the expansion of Iranian countries relations, 9.
- Dean, Lucy, (2004), *The Middle East and North Africa 2004*, (Routledge, Taylor and Francis Group).
- Dehghani Firouzabadi, Syed Jalal (2011), "Diplomacy farhangi Iran dar mantaghe'ye khalij e Fars" [Cultural diplomacy of the Iran in the region], *Siyasi*, vol. 40, no. 4 (2011): 103-122.
- Dehghani Firouzabadi, Syed Jalal, (Winter 2011) "Dīplumāsī farhangī jumhūrī islāmī dar mantaghe khalīj e fārs", [Cultural diplomacy of the Islamic Republic in the Persian Gulf region], *Siyāsat*, vol.40, no.4, 103-122.
- Dunyāy-e Iqtisād, (11 April, 2011) "Iran-Kuwait Diplomatic Dispute", 2.
- Dunyāyi Iqtisād, (2 May, 2009), "Text of the Supreme Leader's address to the cultural representatives: introducing a proper picture of the Islamic Republic of Iran is the most important duty, 2
- Fat'hi, Mujtaba, & Kharazmi, Mehraveh, (6 June 2012) "Iranian view on diplomacy: Interview with Mahmoud Sariul Qalam, *Shargh*, 1/10-11.
- Fondacioni Kulturor Iranian, (n/d) "Sadi Shirazi" <<http://iranalbania.ir/index.aspx?siteid=235&pageid=7374>> (accessed 20 October, 2017)
- Forrest, Christopher (2009), "Coercive engagement: a security analysis of Iranian support to Iraqi Shia Militias, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 3, no. 2, 99-122.
- Ghulam Abbas Tawassoli, (July 2007), "Shi'e wa jahānī shudan" [Shias and Globalization", *Kherad Nāme Hamshahri*, no.17, 31-33.
- Hearing before the Subcommittee on Oversight and Management Efficiency of the Committee on Homeland Security House of Representatives, US. (9 July 2013), (First session, Serial No. 113-24), US Government Printing Office, <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-113hhr85689/html/CHRG-113hhr85689.htm>> (accessed 3 June 2017).
- Hersich, Hussain & Toee'serkani, Mujtaba (Spring–Fall 2009), "Mughāyisiy-e mīzān-e qudrat-e narm jumhūrī Islami-e Iran wa Ayālāt-e Muttahidih America dar khāwar-e-miyānīh" [A comparative study of the U.S. and Iran's soft power in the Middle East], *Dānīsh e Siyāsi*, year. 5, no: 1, 169-204.
- Hijazi, Sayed Hassan, (18-24 March 2008), "Zarfīyat-hāy-e qudrat-e narm jomhūrī Islami dar muqābilīh bā tahdīdāt e narm e America", [the Islamic Republic of Iran's soft power potential against the American threat], *Gozārīsh e Jumhūr*, no. 26-27.

- Iran Daily, (1 December 2009), "Text of Supreme Leader's address to the official of the foreign ministry", 2.
- Iranian Cultural Council, Dhaka, Bangladesh, (n/d). "*Forugh e vilayat: tarikhe tahlili zindagani hadhrat Ali*", [The light of *vilayat*: analytical history of Ali's life], <<http://dhaka.icro.ir/index.aspx?siteid=160&pageid=30263>> (accessed 23 October 2017).
- Iranian Red Crescent Society, (n.d), "list of overseas branches", <http://rcs.ir/?page_id=15733> (accessed 12 September 2017).
- Islamic Culture and Relations Organization, (20 May 2013). Iran-Thailand Cultural week was inaugurated in Ayutthaya, <<http://www.icro.ir/index.aspx?siteid=261&pageid=32251&newsview=598464>> (accessed 15 October 2017).
- Islamic Culture and Relations Organization, (n.d). "List of offshore offices", <<https://www.farhang.gov.ir/fa/intro/subordinate/cultureorganization>> (accessed 4 October 2017)
- Islamic Culture and Relations Organizations, (n.d), "*Bīst kishawar dar awlawīyyat irtibāṭat e farhangī qarār dārand*", [20 countries are in our cultural priority list- Khurramshad], <<http://www.icro.ir/index.aspx?siteid=261&pageid=32251&newsview=603517>> (accessed 20 October 2017).
- Islamic Republic News Agency, (October 26, 2017), "Iran, Uganda open hospital in Kampala" Retrieved <<http://www.irna.ir/en/News/82709233>> (accessed 9 January 2018).
- Islamic Republic of Iran's Embassy- Islamabad (Pakistan), (n.d), "List of Iranian representation office in Pakistan", via, <<http://www.iranembassy.pk/fa/embassy-home/location.html>> (accessed 11 October 2017).
- Islamic Republic of Iran's Embassy, New Delhi, India, (n.d), <<http://newdelhi.mfa.ir/>> (accessed 3 October 2017).
- Johnson, Stephen, (March 2012), *Iran's Influence in the Americas*, (Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies,)
- Kalhor, Sinad & Sadeqhi, Muhammad Masoud, (2010), "*Bar'rasī waz'īyat e dīplumāsī farhangī jūmhūrī islāmī Iran: dast'gāh'hā wa nahād'hāy- e fa'āl*" [Assessment of the situation of cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran: active institutions and machineries], (Bureau of Cultural Studies, Islamic Republic of Iran's Consultative Assembly Subject code. 270, Continuous code: 10321).
- Kalin, Ibrahim, (2011), "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey". *Perceptions*, vol. xvi, no. 3, 5-23.
- Kayhan, (4 February 2012) "Text of Supreme Leader of Muslims' Historic Speech in Tehran Friday Prayer sermon", 3.
- Khomeini, Rouhollah, (1999), *Sahīfih Imam*, (Foundation for Collection and Publication of Imam Khomeini thoughts and Ideas).
- Lord, Carnes, (1998), "The Past and Future of Public Diplomacy", *Orbis*, vol. 42, no. 1, 49-72.
- Maleki, Reza, (Spring 2008), "Gūnih shināsī kitāb khānihāyi burūn marzī" [Typology of overseas library] *Iṭṭilā Shināsī*, vol. 5, no. 3, 182-198.
- Maloney, Suzanne, (2008), *Iran's Long Reach: Iran as a pivotal state in the Muslim World*, (Washington DC.: Endowment of the United States Institute of Peace, 2008).
- McDowell, Mark, (2008), "Public Diplomacy at the crossroads: definitions and challenges in an "Open Source" era", *The Fletcher Forum of World Affairs*, vol. 32, no. 3, 7-15.

- Mehr News, (n.d). "Larijani: Dulat bi Āstān e Quds e Raḍawi bidih'kār ast", [Larijani: the government is indebted to Āstān e Quds e Raḍawi], <<http://www.mehrnews.com/detail/News/2139230>> (accessed on 5 September 2017).
- Melissen, Jan (2005b) "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice" in *The New Public Diplomacy: Soft power in international relations*, edited by Jan Melissen, (London: Palgrave Macmillan), 3-28.
- Millissen, Jan, (2005a). *Wielding Soft Power: The new public diplomacy*, (The Hague: Netherland Institute of International Relations).
- Mohseni, Payam, (April 2013), "The Islamic awakening: Iran's grand narrative of the Arab upsprings", *Middle East Brief*, no. 71 (Crown Center for Middle East Studies), <<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB71.pdf>> (accessed 4 December 2017)
- Mouigni, Mohamed, (9 October 2013) interview by author, Kuala Lumpur,.
- Naficy, Hamid (1983), *A Social History of Iranian Cinema*, (Durham: Duke University Press).
- Nakamura, Kennon H. and Weed, Matthew C. (December 18, 2009), "U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues", *Congressional Research Service*.
- Nye, Joseph S. (1990), "Soft Power", *Foreign Policy*, no. 80, (Twentieth Anniversary): 153-171.
- Pahlavi, Pierre, (2012). "Understanding Iran's Media Diplomacy", *Israel Journal of foreign Affairs*, vol. 6, no. 2, 21-33.
- Planning and Budgeting Organization, (2017), "Lāyih e būdjih e sāl e 1396 kull e kishwar", [Budget Bill fiscal year 2017-2018]", (Tehran: Center for Documents, and Publication)
- Poor Muhammad, Muhesn, (January 2009), "Sudūr e inqilāb: chigūnagī, chīstī wa chirāee" [Exporting the Revolution: Why, What and How?] *Ma'arif*, Issue. 63, 18-24.
- Raes, Wahabuddin & Bani Kamal, Abdol Moghset (2017). "The Islamic Republic of Iran's Networking Diplomacy in the Muslim World: The Case of Ahl-ul Bayt World Assembly activities in Malaysia and Afghanistan. *Intellectual Discourse*, vol. 25, Special Issue. 589-614.
- Rajaei, Farhang, (1983), *Islamic Values and World View: Khomeini on Man, the State and International Politics*, (Lanhan: University Press of America).
- Risālat, (17 June 2012), "Tasnim News Agency launched", 1.
- Shargh, (28 September 2013) "Ayatollah Makarem Shirazi: "Shahriyeh ṭullāb e ḥuzehāy e ilmiyeh 9 kishwar ra dārīm mīdahīm" [we are paying for the tuition fees of the student from 9 countries], 2.
- Tavakkoli, Yaqoub (2010), "Baḥthi pīrāmūn-e nazarāt-e mukhālifīn wa muwāfiqīn-e šodūr-e inqilāb: ḥassāstarīn ḥoziye difācee", [A Discussion on the idea of opponents and proponents of exporting the revolution: the most sensitive defence area], *Sūrih*, no. 45, 52- 64.
- Taylor, Humphrey, (2006), "The Practice of Public Diplomacy", in *Public diplomacy: Practitioners, Policy Makers and Public Opinion*, edited by Joshua S. Fouts, (Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy and the Pew Research Center), 47-66
- Worth, Robert F. & Chivers, C.J., (3 March 2013), "Seized Chinese Weapons Raise Concerns on Iran", *New York Times*, < <http://mobile.nytimes.com/2013/03/03/world/middleeast/seized-arms-off-yemen-raise-alarm-over-iran.html> > (accessed June 7, 2017)

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2
e-ISSN: 2149-8539

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

AKILLI ŞEHİRLER VE YEREL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE YENİLİKÇİ TEKNOLOJİLERİN KULLANIMI

SMART CITIES AND EMPLOYING INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR TACKLING URBAN POLICY ISSUES

Özer Köseoğlu

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ozerk@sakarya.edu.tr

Yılmaz Demirci

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
yilmazdemirci@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Geliş 14 Ağustos 2018
Kabul 27 Ağustos 2018

Anahtar Kelimeler:

Akıllı Şehir
Büyük Veri
Bulut Bilişim
Endüstri 4.0 Nesnelerin
İnternet

© 2018 PESA Tüm hakları
saklıdır

Kentlerde yaşayan nüfusun artması, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yeni gelişmeler ve kentli bireylerin talep ve beklentilerindeki farklılaşma kent yönetimlerini de değişime zorlamaktadır. Akıllı teknolojilerin sunduğu imkanlardan daha fazla yararlanarak, sınırlı kamu kaynaklarının ve kalabalık şehirlerin daha etkili bir şekilde yönetileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, farklı coğrafyalarda hükümetler ve kent yönetimleri akıllı şehir uygulamalarına ve projelerine önem vermektedir. Akıllı şehirlerin sağladığı avantajlar ve çok sayıda akıllı şehir projesi karşısında, bu alana yönelik akademik ilgi de çok disiplinli bir yaklaşımla artmaktadır. Türkiye’de de ulusal düzeyde, parçalı da olsa, akıllı şehir politikaları geliştirilmekte, özellikle belediyeler tarafından ulaşım, toplu taşıma, su yönetimi, enerji verimliliği gibi alanlarda yatırımlar yapılmaktadır. Bu çalışma, akıllı şehirlerin arkasında yer alan büyük veri temelli yenilikçi teknolojilere odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, nesnelerin interneti, büyük veri, veri madenciliği, yapay zekâ, bulut bilişim ve Endüstri 4.0 gibi akıllı teknolojiler ile akıllı şehir uygulamaları arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

ARTICLE INFO

Received 14 August 2018
Accepted 27 August 2018

Keywords:

Smart City
Big Data
Cloud Computing
Industry 4.0
Internet of Things

© 2018 PESA All rights
reserved

ABSTRACT

The increase of population in the cities, new developments in information and communication technologies and the divergencies of demands and expectations of the people living in urban areas enforce to change the city administrations. It is thought that limited public resources and crowded cities will be managed more effectively by leveraging the opportunities offered by innovative technologies. In this context, governments and municipalities give importance to smart city practices and projects in various parts of the world. Academic interest in this field is also increasing with a multidisciplinary approach due to the advantages of multiplicity of smart city projects. Government and various public agencies have developed smart city policies in a fragmentary manner in recent years. Municipalities, also, invest in smart city projects in areas such as transportation, public transport, water management and energy efficiency. This study focuses on new technologies depending on big data as the pillars of smart cities. The aim of this study is to examine the relationship between innovative technologies such as internet of things (IoT), big data, data mining, artificial intelligence, cloud computing, and Industry 4.0 and smart city applications.

GİRİŞ

21. yüzyılda kent nüfusunun artmaya devam etmesi nedeniyle enerji, sağlık, eğitim, gıda ve su gibi temel kamu hizmetlerine yönelik talep, yükselişini sürdürmektedir. Kent nüfusunun artması ve göç gibi olgular nedeniyle yaşanan demografik değişimler, kaynakların ekonomik, verimli ve adil dağıtılmasına yönelik beklentileri yerel aktörlerin gündemine daha fazla taşımaktadır. Son yıllarda yaşanan desantralizasyon süreçleri, küreselleşmenin kentlerde ortaya çıkardığı değişim, kentsel mekânda yükselen toplumsal hareketler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin insanların gündelik hayatları üzerindeki etkileri yerel sorunlarla ilgili kentsel aktörlerin çoğalmasına ve kentsel sorunların karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Kentsel sorunların çözümü ve hizmetlerin dağıtımında aktörler arası işbirlikleri, yatay ilişkiler, ağlar ve ortaklıklar çok daha önemli hale gelmektedir.

Yukarıda yer verilen gelişmeler yerel demokrasiyi de farklı şekillerde etkilemektedir. Dijitalleşmenin getirdiği olanaklar, sosyal medya ve Web 2.0 uygulamalarının katkıları e-yönetişim, dijital yönetim ya da geniş anlamda “e-demokrasi” kavramları ve uygulamalarının ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Böylece kaynakların ekonomik ve verimli kullanılmasının yanında yerel demokrasinin pekişmesi açısından da bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere adaptasyon ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, dijital açık, bilgi güvenliği, özel hayatın gizliliği gibi bir dizi sorun insanları ve kurumları olumsuz yönde etkilemektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler kentlerin ekonomisini, sosyal ve kültürel hayatını, mimarisini, siyasi ve yönetsel yapısını da içerecek biçimde çok yönlü ve bütüncül bir değişime işaret etmektedir. Günümüzde bu değişim sürecini anlatmak üzere yaygın bir şekilde “akıllı şehir” (smart city) kavramı kullanılmaktadır. Akıllı şehir, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı çözümleri, odağına insanı alarak, kentsel paydaşlarla birlikte katılımcılık, açıklık ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı olarak şehirlerin tasarlanmasını, yerel hizmetlerin sunulmasını ve politikaların geliştirilmesini ifade etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikçi çözümlerin, kentlerin yönetimine eklenmesi ve böylece kentsel sorunların daha hızlı, etkili ve katılımcı yöntemlerle çözülmesi beklenmektedir.

Artırılmış gerçeklik, giyilebilir teknoloji, bulut bilişim ve yapay zekâ gibi çok sayıda yenilikçi teknolojinin akıllı şehir uygulamalarına katkı sağladığı görülmektedir. Bu makalede özellikle son yıllarda ulaşım, sağlık, enerji, su tüketimi, acil durum ve afet yönetimi gibi kritik kentsel sorunların çözümünde çok daha yaygın bir şekilde kullanılan büyük veri, veri madenciliği, nesnelerin interneti, bulut bilişim ve endüstri 4.0 teknolojileri incelenmektedir. Söz konusu akıllı teknolojilerin kentsel sorunların çözümünde nasıl ve ne düzeyde katkı sağladığı araştırılmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda hem akademisyenler hem de uygulayıcılar arasında akıllı şehirlere yönelik ciddi bir ilgi bulunmaktadır. Akıllı şehirlerin farklı boyutlarını içeren, çeşitli akıllı şehir uygulamalarını inceleyen ve

kurumlar arası tecrübe paylaşımına olanak veren konferanslar düzenlenmektedir. Ayrıca toplu taşıma, ulaşım, altyapı, enerji, trafik, afet ve acil durum başta olmak üzere bir dizi kentsel hizmet alanında akıllı teknolojilerin kullanımını öneren veya mevcut projeleri inceleyen akademik çalışmalar da söz konusudur. Bu makalede, mevcut literatürden farklı olarak, akıllı şehir uygulamalarının dayandığı yenilikçi teknolojiler incelenerek, bunların akıllı şehirlerle ilişkisi teorik düzeyde analiz edilecektir.

Bu bağlamda makalenin ilk bölümünde akıllı şehir kavramı, gelişimi ve temel özellikleri ortaya koyulacak, ikinci bölümde ise dünyadan farklı akıllı şehir örnekleri verilerek Türkiye’de bu alandaki mevcut durum değerlendirilecektir. Makalenin son bölümünde ise büyük veri, veri madenciliği, bulut bilişim, nesnelerin interneti ve Endüstri 4.0 kavramları açıklandıktan sonra, söz konusu yenilikçi teknolojiler ile akıllı şehirler arasındaki ilişki incelenecektir.

1. Akıllı Şehirler: Gelişimi, Tanımlanması ve Fonksiyonları

Kırdan kente yaşanan hızlı göç, 20. yüzyıl boyunca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel kaynakların daha verimli ve ekonomik kullanılması ve kentlerin daha yaşanabilir kılınması yönündeki çabaları artırmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren kentleşmenin doğa ve insan üzerindeki etkilerini azaltmaya odaklanan eko kent, yeşil kent, sürdürülebilir kent ve öğrenen kent gibi kavramlar geliştirilmiştir (Kaygısız ve Aydın, 2017: 59). 21. yüzyılda içinde bulunduğumuz bilgi toplumunun sağladığı bilgi ve iletişim teknolojileri ile 1990’lı yıllarda yükselen ekoloji, sürdürülebilirlik, enerji verimliliği gibi endişeleri birleştiren akıllı şehir kavramı giderek daha önem kazanmaktadır.

Akıllı şehirler, kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için dijital teknolojilerin ve verinin yoğun kullanımına dayanarak kritik paydaşların şehir yönetimi ile entegre edilmesidir. (Pehlivan, 2017: 1). Günümüzde yükselen büyük veri ve veri madenciliği uygulamaları, açık veri ve açık kodlu yazılımları ile Web 2.0 ve sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşması 1990’ların sonundan itibaren popülerleşen e-belediyeçilik kavramını da dönüşüme zorlamış ve artık e-belediyeçiliği aşan “akıllı şehir” aşamasına geçilmiştir (Akgül, 2013: 1).

Dünyanın farklı coğrafyalarında yer alan şehirler, içinde “akıllı” ifadesi geçen yeşil enerji, sanal kentler, yapay zekâ ve nesnelerin interneti gibi teknoloji odaklı ve veriye dayalı pek çok proje geliştirmekte ve uygulamaktadır. Ancak akıllı şehirler sadece günümüz teknolojilerini kullanmaya dayanan bir şehir olmanın ötesinde, hizmet sunulan toplumu geliştirmek ve yaşam kalitesini yükseltmek için iyi yönetişimi, ekonomik gelişmeyi, eğitim fırsatlarını ve sosyal eşitliği sağlamayı hedeflemektedir (Lehr, 2018: 3). Yerel yönetimlerin de içinde olduğu kentsel aktörlerin yanında merkezi yönetim kuruluşlarının da politika ve programlarında “akıllı” bir yaklaşım benimsemeleri önemlidir. Akıllı teknolojilerin yaygın bir şekilde kullanımının yanında, sürdürülebilirlik ve ekonomik büyümeyi sağlamak için kentin

paydaşlarının katılımıyla kentsel politikaların formüle edilmesi ve uygulanması gerekir (Varol, 2017: 46).

Akıllı şehirlerin yükselen önemine karşın genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Ortak bir tanım geliştirmenin önündeki en önemli sorunlardan biri teknolojik gelişmelerin dinamik doğası ve akıllı şehirlerin dayandığı üç alanın (akademik dünya, sanayi ve yönetim) amaçlarının ve kavramlara verdiği anlamların farklı olmasıdır. Akademik literatür daha kapsayıcı tanımlar geliştirmek için çok sayıda özelliği içerecek biçimde tanımlar öne sürmektedir. Oracle, IBM ve CISCO gibi akıllı teknolojiler üreten bilişim firmaları ise kavrama daha pratik değerler eklemektedir. Yerel yönetimleri de kapsayan yönetim alanı ise akıllı şehirlerin idari ve mali yönlerini vurgulayarak küresel enerji ve çevre hedeflerini karşılamayı amaçlamaktadır (Mosannenzadeh ve Vettorato, 2014: 687). Bununla birlikte, tanımlarda sıkça kullanılan ortak öğeler arasında yenilikçi teknolojilere adaptasyon, büyük verinin kullanımı ve kentsel aktörlerle işbirliği öne çıkmaktadır

Akıllı şehir konseptine uygun olarak yukarıda belirtilen farklı politika ve hedefleri bir araya getirmek için bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Avrupa'da orta ölçekli şehirleri, akıllı şehir faktörlerine göre sıralamayı amaçlayan bir araştırmada akıllı şehirlere bütüncül bir yaklaşım için temel oluşturan altı özellik ve 33 faktör belirlenmiştir (bkz. Tablo 1). Buna göre akıllı şehirlerin akıllı ekonomi, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı hareketlilik, akıllı çevre ve akıllı yaşam olmak üzere altı temel özelliği bulunmaktadır (Center of Regional Science, 2007: 11).

Tablo 1. Akıllı Şehirlerin Temel Özellikleri ve Faktörleri

Özellik	Faktör
Akıllı Ekonomi (Rekabet Edebilirlik)	<i>Yenilikçi ruh, girişimcilik, ekonomik imaj ve markalar, verimlilik, işgücü piyasasında esneklik, uluslararası entegrasyon, dönüşüm becerisi</i>
Akıllı İnsan (Toplum ve İnsan Sermayesi)	<i>Vasıf düzeyi, yaşam boyu öğrenmeye yatkınlık, toplumsal ve etnik çoğulculuk, esneklik, yaratıcılık, açık fikirlilik</i>
Akıllı Yönetişim (Katılım)	<i>Karar vermeye katılım, kamusal ve sosyal hizmetler, şeffaf yönetim, siyasi stratejiler ve perspektifler</i>
Akıllı Hareketlilik (Ulaşım ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri)	<i>Yerel erişim, uluslararası ve ulusal erişim, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının var olması, sürdürülebilir, yenilikçi ve güvenli ulaşım sistemleri</i>
Akıllı Çevre (Doğal kaynaklar)	<i>Doğal koşulların cazipliği, çevre kirliliği, çevrenin korunması, sürdürülebilir kaynak yönetimi</i>
Akıllı Yaşam (Yaşam Kalitesi)	<i>Kültürel tesisler, sağlık koşulları, bireysel güvenlik, konut kalitesi, eğitim tesisleri, turistik imkanlar, toplumsal uyum</i>

Kaynak: (Center of Regional Science, 2007: 12).

Akıllı şehirler, sunduğu kentsel hizmetler bakımından kullanıcıların tercihleri ve özel bağlamlarını dikkate alan, farklı araçlarla her yerden erişilebilen, çok sayıda ve farklı uygulamalardan veri ve hizmetlerin entegrasyonuna dayanan şehirlerdir. Bunun yanında, bir ağ yönetimi olarak akıllı şehirler nesnelere interneti, bulut bilişim ve farklı araçlar sayesinde yüksek düzeyde birbirine bağlıdır. Söz konusu ağın yönetimi insan müdahalesinden bağımsız ve olabildiğince otomatik çalışmaktadır. Akıllı şehirler, yeşil uygulamaların temel gerekliliklerini karşılamak için verimli kaynak kullanımına da dayanmaktadır (Petrolo ve diğerleri, 2016: 33).

2. Türkiye’de Ve Dünyada Akıllı Şehirler

Artan kent nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayan ve teknolojik gelişmeleri adapte eden akıllı ulaşım, akıllı güvenlik, akıllı enerji, akıllı sağlık, akıllı turizm, akıllı kamu yönetimi, akıllı binalar ve akıllı yaşama yönelik uygulamalar başlıca akıllı şehir çözümleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kotil, 2017:1). Bu kapsamda, örneğin kentsel ulaşım için uygun yerlere koyulacak sensörler yardımıyla otomobil parkları doluluk oranı takibi, buzlanma bilgileri, araç bilgileri ve trafik yoğunluk verilerinin toplanarak paylaşılması gibi akıllı ulaşım çözümleri kullanılmaktadır. Akıllı ekonomi çözümleri ile kentin girişimcilik ve üretim kapasitesine katkı sağlayacak uygulamalara başvurulmaktadır. Hava ve su kirliliğinin sensörler aracılığıyla takip edilmesi, yeni teknolojilerle uyumlu binalar sayesinde enerji tasarrufunun sağlanması gibi akıllı çevre çözümlerine başvurulmaktadır. Ayrıca su, sağlık, sıcaklık ve aydınlatma gibi gündelik yaşamla ilgili akıllı yaşam çözümleri de yaygınlaşmaktadır (Memiş, 2018: 75-76).

Akıllı şehir uygulamalarından sağlanan hizmet kalitesi, kaynak tasarrufu ve verimliliğe ilişkin örneklerle bakıldığında, Los Angeles’ta akıllı ulaşım sistemleri ile duraklamalarda %35, kavşaklardaki bekleme sürelerinde %20, seyahat süresinde %13 azalma ve bunlara bağlı olarak yakıt tüketiminde %12,5 oranında düşüş sağlandığı görülmektedir. Akıllı sokak aydınlatması sistemiyle Oslo’daki elektrik tüketimi tasarruf oranı %70 olarak hesaplanmıştır (Deloitte, 2016: 10). Farklı bir örnek olarak tüm tedarik döngüsünü (kayıt, teklif bildirim, ihale, sözleşmeler, denetim dahil) dijital ortama taşıyan Güney Kore’de 2010 yılında 40 milyar dolar civarında tasarruf gerçekleştirilmiştir. Endonezya, merkezi ve yerel yönetimlerdeki satın alma süreçlerinde e-tedarik uygulamalarını kullanmak suretiyle kırtasiye, ulaşım, konaklama vb. işlemlerde 2008-2013 yılları arasında 26 milyar dolar maliyet tasarrufu elde etmiştir (Collin ve diğerleri, 2016: 31-34).

Birçok şehirde ise devam eden projelere rastlamak mümkündür. Örneğin Barselona’da çöp kutularına yerleştirilen sensörler aracılığıyla çöp seviyesi uzaktan izlenmekte ve çöp toplama hizmetleri optimize edilmektedir. Ayrıca şehrin yeşil alanlarında sulamayı yönetmek için akıllı su sistemlerinin kullanımına karar verilmiştir. Sokak lambalarındaki sensörler ise gün ışığına göre ışık yoğunluğunu ayarlamaktadır. Güney Kore’de bulunan Songdo’da bu yıl bitmesi beklenen projede ise binalarda bulunan akıllı

sistemler yoluyla su ve elektrik kullanımı izlenmekte, trafik akışını izlemek için araçların sinyalleri yoldaki sensörlerce algılanmakta ve yaya trafiği için ayarlanmış akıllı sokak lambaları kullanılmaktadır (Petrolo ve diğerleri, 2016: 44).

Türkiye’de de hem merkezi idarede ilgili bakanlık ve kurumlar bünyesinde hem de bu konuda politikalar geliştiren belediyelerde akıllı şehirlere ilişkin idari birimler bulunmaktadır. Ayrıca ulusal düzeyde Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (Kalkınma Bakanlığı, 2015) ve E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı gibi (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2016) politika ve strateji belgelerinde akıllı şehirlere ilişkin altyapının ve uygulamaların geliştirilmesi konusunda amaç ve hedefler belirlenmiştir. Yerel ölçekte bakıldığında, özellikle belediyeler kendi stratejik planlarında ve politikalarında konut ve yerleşim, ulaşım ve trafik, acil yardım ve afet yönetimi gibi alanlarda akıllı şehir uygulamalarına adapte olmaya çalışmaktadır.

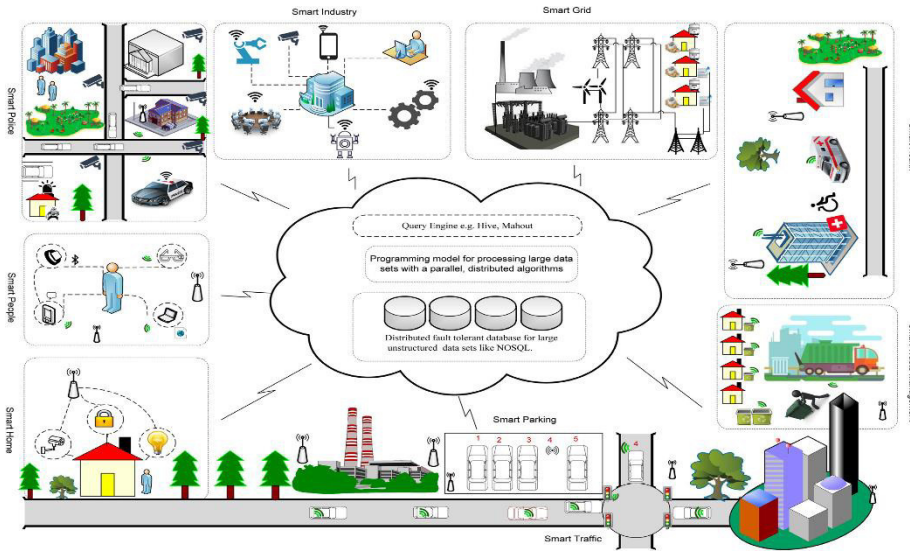
Ayrıca 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerin ardından uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, Cumhurbaşkanlığı teşkilatında teknoloji politikalarını belirlemek ve uygulamaları takip etmek üzere bir başkanlık ofisi ve politika kurulunun oluşturulması başta akıllı şehirler olmak üzere dijital dönüşüme ilişkin yatırım ve uygulamaların devam edeceğine işaret etmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ise 2019-2022 Ulusal Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı hazırlık çalışmalarını sürdürmektedir. Yeni geçilen başkanlık sistemine uygun olarak akıllı şehirlerle ilgili plan, program ve stratejilerin en kısa sürede hazırlanarak uygulamaya aktarılması beklenmektedir.

Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki 2013 yılında 40 belediye ile yapılan akıllı şehir anketine göre, ulaşım ve toplu taşıma, acil müdahale ve afet hizmetleri ile hava kalitesi takibi dışında yaygın olarak kullanılan bir akıllı kent uygulaması bulunmamaktadır. Akıllı su, enerji, bina gibi alanlarda ise oldukça az sayıda proje söz konusudur (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 55). Özel olarak belediyelere bakıldığında ise, örneğin Bursa Büyükşehir Belediyesinde akıllı yaşam hizmetleri olarak trafik canlı yayını ve güvenlik kameraları, akıllı çevre için hafriyat takip sistemi, tıbbi atık yönetim sistemi, tek merkezden yönetilebilen bina içi akıllı aydınlatma otomasyonu, akıllı ulaşım için akıllı sinyalizasyon kavşaklar, yeşil dalga sistemi, detektörlü kavşak uygulamaları yer almaktadır (Altepe, 2017: 1). 2016 yılında başlatılan “İstanbul Akıllı Şehir Master Planı” çalışması kapsamında akıllı şehir vizyonuna uygun biçimde, akıllı otopark sistemleri, akıllı ışıklandırma sistemleri, akıllı çöp toplama sistemleri, engellilere yönelik uygulamalar, evde bakım ve uzaktan sağlık uygulamalarının altyapılarının hazırlanması ve devreye alınması planlanmaktadır (Kuru, 2017:1). Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS) ve araç üzeri nesnelerin internetini (IoT) birleştiren araç takip sistemi, atık yönetiminin yapıldığı Çevre Kontrol Merkezi, İstanbul’un 610 kamera ile izlendiği Trafik Kontrol Merkezi, mobil trafik verilerinin paylaşıldığı ve online navigasyon sağlayan İBB NAVİ İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sunulan akıllı kent uygulamalarından bazılarıdır (Pehlivan, 2017: 1).

Büyükşehir belediyeleri dışında diğer belediyelerde de çeşitli akıllı uygulamalar kullanılmaktadır. Örneğin Fatih Belediyesi, artırılmış gerçeklik uygulaması “FatihAr” ile Fatih’te bulunan tarihi, kültürel, kamu alanları ve parsel bilgilerinin dört farklı dilde sözel, resim, ses ve video olarak görüntülenmesini sağlamaktadır (Demir, 2017: 1). Tüm bu uygulama örnekleri, belediyelerin akıllı şehir uygulamalarına yönelik ilgisinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak akıllı şehirlerin e-belediyecilik uygulamalarından temel farkını oluşturan veri analizi, bilgi paylaşımı, veri entegrasyonu ve bütünsel yönetim açısından ne düzeyde ilerleme kaydedildiğini belirlemek zordur. Ayrıca farklı kurumlar tarafından akıllı şehirlere ilişkin ulusal düzeyde hedefler belirlenmekte, ancak bu kurumlar arasındaki koordinasyonun nasıl sağlanacağı çok net gözükmemektedir.

3. Akıllı Şehirlerin Temelinde Yer Alan Bilgi ve İletişim Teknolojileri

Günümüzde yaşanan dijital dönüşümün de etkisiyle akıllı şehirlerin temelini oluşturan yenilikçi teknolojiler öne çıkmaktadır. Web 2.0 ve sosyal medya, bulut bilişim, giyilebilir teknolojiler, artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ gibi çok sayıda teknolojik gelişme akıllı şehir uygulamalarına temel oluşturmaktadır. Tüm bu teknolojilerin ayrı ayrı incelenmesi makalenin sınırlarını aşacağına, burada sadece son yıllarda kentsel sorunların çözümünde yaygın bir şekilde kullanılan büyük veri, veri madenciliği, nesnelerin interneti, bulut bilişim ve endüstri 4.0 akıllı şehirlerle ilişkisi bağlamında değerlendirilmektedir. Şekil 1’de büyük veri ve bulut bilişimin de içinde olduğu akıllı teknolojilerin akıllı şehir uygulamaları ile ilişkisi resmedilmektedir.

Şekil 1. Akıllı Şehir ve Büyük Veriye Dayalı Teknolojiler

Kaynak: (Hashem ve diğerleri, 2016: 749).

Şekil 1’deki görsele göre, geniş miktarda yapılandırılmamış veri üretmek için bulut bilişim altyapısı ile entegre çalışan sensörler ve diğer araçlar kullanılarak çeşitli akıllı uygulamalar bilgi paylaşımı

yapmaktadır. Büyük veri toplanmakta ve hataya dayanıklı veri tabanları kullanılarak bulutta veya veri merkezlerinde depolanmaktadır. Geniş veri setlerini işlemek için paralel algoritmalar ile programlama modeli ve depolanan veriden değer üretmek amacıyla veri analitiği kullanılmaktadır (Hasham ve diğerleri, 2016: 748). Bu noktada veri madenciliği teknolojileri kullanılmaktadır. Ayrıca IoT sayesinde bireysel kullanıcılar, özel firmalar, şehir sakinleri ve kamu kurumları gibi çok farklı aktörler tarafından çeşitliliği bulunan veri üretilmektedir. Bu verilerden şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımı destekleyenler açık veri olarak yerel yönetim kuruluşları tarafından farklı formatlarda paylaşılmaktadır. Bu süreçlere makine öğrenmesi ve yapay zekânın dâhil olmasıyla birlikte rasyonel karar verme, verimli ve kaliteli hizmet sunma mümkün olmaktadır. Aşağıda akıllı teknolojiler ile akıllı şehirler arasındaki ilişki daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

3.1. Büyük Veri, Veri Madenciliği ve Akıllı Şehirler

Yönetimsel süreçlerde olduğu kadar rekabet üstünlüğü sağlayan bir unsur hale gelmesinin ardından bilginin, örgütler ve kurumlara yaptığı katma değer daha önemli hale gelmiştir. Geleneksel donanım ve yazılım çözümleriyle saklanması, işlenmesi, paylaşılması ve analiz edilmesi kurumlara yüksek maliyet ve işgücü harcanmasına sebep olan büyük hacimli verinin, günümüzde gelişen bilgi teknolojileri ve yatırımları sayesinde depolanması ve işlenmesi mümkün hale gelmiştir. Bu kapsamda, sahip olduğu veriden karar alma, politikalar üretme, hizmet sunma, kâr elde etme gibi sebeplerle yararlanmak isteyen özel sektör kuruluşları ve kamu kurumları bu alana yatırım yapmaya başlamışlardır (Köseoğlu ve Demirci, 2017: 2224).

Kanunların kendisine vermiş olduğu yetkiler çerçevesinde vatandaşa hizmet sunan ve bunun neticesinde oluşan coğrafi veri, ulaşım ve trafik verisi, mali veri, adalet sistemi verisi ve akademik veri gibi veriyi depolayan, işleyen ve kullanan kamu kurumları ihtiyaç halinde sahip olduğu veriyi başta vatandaş olmak üzere, diğer kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile paylaşmaktadır. Ticari ya da ticari amaçlar için geniş kitlelerin erişebildiği veri “açık kamu verisi” (open data) olarak tanımlanmaktadır (TBD, 2016: 3). Açık veriyi tanımlamak için “kullanılabilirlik ve erişim”, “yeniden kullanım ve yeniden dağıtım” ile “evrensel katılım” olmak üzere üç temel özellik söz konusudur. Kullanılabilirlik ve erişim, verinin internet üzerinden uygun ve değiştirilebilir biçimde indirilebilmesini; yeniden kullanım ve yeniden dağıtım, diğer veri setleriyle yeniden kullanım ve yeniden dağıtımına izin veren şartların sağlanmasını; evrensel katılım ise herkesin veriyi yeniden kullanabilmesi ve yeniden dağıtabilmesini ifade etmektedir (Open Knowledge International, 2018: 1). Suç ve adalet, sağlık, eğitim, ulaşım ve altyapı, emlak ve mekân, bilim ve araştırma, demografi ve göç, piyasa ve kalkınma gibi birçok alanda açık veri üretilebilmektedir. Akıllı şehirler açısından düşünüldüğünde su, enerji tüketimi, doğal afetler, hava ve iklim, emlak, ulaşım ve toplu taşıma gibi birçok veri akıllı şehir uygulamalarına temel oluşturmaktadır.

Bu noktada, geleneksel veri ve büyük veri birbirinden üç temel noktada ayrılmakta ve literatürde “3V” olarak sembolize edilmektedir. Büyük hacimli (volume), yüksek hızlı (velocity) ve çok çeşitli (variety) veri “büyük veri” olarak karşımıza çıkmaktadır (Foster ve diğerleri, 2017: 3). Literatürde yer alan 3V’nin yanına gerçeklik (veracity) kavramı da eklenmektedir.

Büyük veri ve veri madenciliği farklı kavramlar olmakla birlikte her iki kavram da kurumların daha iyi kararlar almasına ve daha iyi hizmet sunmasına yardımcı olmak üzere verinin toplanmasını ve geleceğe dönük kararlarda kullanılmasını hedeflemektedir. Büyük veri, günümüzde kurumlar tarafından kullanılan, geleneksel veri depolama birimlerinde tutulan veritabanları ve geleneksel veri işleme yöntemlerinin yanıt veremediği büyüklükte veriyi ifade etmektedir. Veri madenciliği ise kurumların sahip olduğu büyük veri setlerinden yararlanılarak karar vericilere kurumları adına geleceğe dönük kararlar almasında ve hizmetler sunmasında yardımcı olmak üzere daha küçük veri seti üzerinde çeşitli yazılım paketleri yardımıyla makine öğrenmesi algoritmalarının uygulanmasıdır. Büyük veri ve veri madenciliğinin karar vericilere ve hizmet alan birey ya da kurumlarına sunulması amacıyla “iş zekâsı” yazılımları kullanılmaktadır. Bu sayede makine öğrenmesi neticesinde elde edilen sonuçların görselleştirilmesi ve daha anlaşılabilir hale getirilmesi sağlanmaktadır.

Sosyal medya uygulamaları, açık veri kaynakları, web siteleri, bloglar, sensörler ve çeşitli veri toplayan pek çok bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde sürekli olarak bilimsel içerikli olan veya olmayan veri yığını devlet kurumları ya da özel sektör firmaları tarafından toplanmaktadır. Toplanan veri kurumun ihtiyacı doğrultusunda pazarlama, halkla ilişkiler, bankacılık ve güvenlik gibi pek çok alanın yanında bilimsel araştırmalara da konu edilmektedir (Doğan ve Arslantekin, 2016: 15). Birbirinden farklı alan veya sektörlerde faaliyet gösteren örgütler tarafından kurum içi/dışı yürütülen operasyonel işlemler ya da bireysel kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen işlemler neticesinde sağlık, finans, borsa, eğitim gibi farklı hizmetlere ait veri büyük veri oluşmaktadır. Daha önce de bu örgütlerin var olduğunu ya da sosyal medyanın belirli bir süredir kullanıldığını söylemek mümkün olmakla birlikte, yeni teknolojik altyapıya dayalı olarak işlemlerin yönetim bilişim sistemleri üzerinden gerçekleştirilmesi, sensörler sayesinde ortaya çıkan veri çeşitliliği nedeniyle tahminlerin daha gerçekçi hesaplanabilmesi ve büyük verinin işlenmesine imkân veren veri madenciliği alanındaki gelişmeler verinin eskisine oranla daha hızlı işlenerek kullanışlı bilgiye dönüştürülmesini sağlamaktadır.

Büyük veri, gelişen donanım ve yazılım teknolojilerinin yardımıyla veritabanları ve veri ambarlarında kullanılmak ve anlamlı hale getirilmek üzere sayısal ortamda saklanmaktadır. Kurumların sahip olduğu veya ürettiği verinin bu denli büyük hacimlere ulaşması, verinin işlenmesinde geleneksel yöntemleri yetersiz hale getirmiş, ortaya çıkan büyük veriyi analiz edecek yeni teknolojilere ihtiyaç doğmuştur. Bu ihtiyaç karşısında Google dosya sistemi (Google File System, GFS) ve Hadoop dağıtılmış dosya sistemi teknolojisi büyük miktarda hacimli veriyi işlemek üzere geliştirilmiştir. Hadoop, HDFS (Hadoop File

System) ve MapReduce bileşenlerinden oluşan Java ile geliştirilmiş açık kaynaklı bir altyapıdır. HDFS ve GFS, çeşitli kaynaklardan ve farklı biçimlerde gelen büyük dosyaları saklayabilmek için gelen veriyi binlerce birbirine bağlı diske dağıtmaktadır. GFS ve HDFS dosya sistemleri normal kullanıcılar için tasarlanmamış olup veri-yoğun hesaplama (data-intensive computing) ve analiz işlemleri için kurgulanmıştır. Bahse konu dağıtık dosyalama sistemi sayesinde ağ ve sunucu tarzındaki donanım arızalarına karşı veri güvenliği sağlanmış, ihtiyaç duyuldukça kapasitesi arttırılabilecek bir depolama alanı geliştirilmiştir (Gemayel, 2016: 66). Büyük veri üzerinde uygun yazılımlar, algoritmalar ve teknolojiler kullanılarak toplanan verinin işlenmesi, aralarındaki ilişkinin tespiti, birlikteliklerin belirlenmesi ve örüntülerin çıkarılması mümkün hale gelmiştir.

Kullanıcıların tercihini yansıtan ve kişisel bilgilerini taşıyan mobil cihazlar, konum tabanlı hizmetler ve içeriği zenginleştirilmiş servisler ile akıllı şehir çözümlerinde etkin bir rol üstlenmektedir. Yerel yönetimlerin sahip olduğu büyük hacimli veri (büyük veri) üzerinden yapılan analizler sayesinde geleceğe dönük tahminler yapılabilmektedir. Bu bağlamda, örneğin, Çin’de halk otobüslerinin mümkün olan en kısa sürede kullanılabilmesi için sensörlerden elde edilen verinin analizine dayanan büyük veri projesi geliştirilmiştir (Chegus, 2017: 3). Barselona’da her yıl düzenlenen büyük festivallerden biri olan La Mercé’de hava durumu, GPS, sosyal medya, trafik ve otopark verisi için büyük veriden yararlanılarak vatandaşlara daha güvenli bir etkinlik sunulabilmiştir (Collin ve diğerleri, 2016: 21). Kentsel kaynakların daha etkili ve verimli kullanılması, kent planlaması, kentsel altyapı ve trafik gibi alanlarda akıllı şehirler oluşturmak üzere nesnelerin interneti, bulut bilişim, sensörler, makine öğrenmesi ve görselleştirme gibi yenilikçi teknolojilerine entegre edildiği büyük veri ve veri madenciliği çözümleri geliştirilmektedir.

3.2. Nesnelerin İnterneti, Bulut Bilişim ve Akıllı Şehirler

İlk kez 1990’lı yılların sonunda kullanılan “nesnelerin interneti” (Internet of Things, IoT) kavramı, günlük hayatta ve iş yaşamında akıllı cihazlar, mobil telefonlar ve internete bağlanan binlerce cihaz sayesinde günümüzde yaygın şekilde kullanılabilir hale gelmiştir. Artık üretilen tüm teknolojik ya da elektronik cihazlar (nesneler) adreslenebilir ve ağ ortamında kullanılabilir hale gelmiştir (Çavdar ve Öztürk, 2018: 40). Farklı tanımları olmakla birlikte, günlük hayatta kullanılan nesnelerin internet aracılığıyla diğer nesnelerle veri alışverişi yapabilmesi, belirli bir protokol ile iletişime geçebilmesi ve kendi aralarında senkronize olabilmesidir. Buzdolabında sütün bittiğini haber vermesi, arabanın GPS’inin en yakın markete yönlendirmesi, arabaların trafik kazasını algılayıp ilgili yerlere haber vermesi, ev ve işyerinde kapıların kilitlemesi, ısıtma sistemlerinin çalıştırılması ve alarmın kurulması gibi işlemleri yapabilen uygulamalar nesnelerin internetine örnek olarak gösterilebilir (Gündüz ve Daş, 2018: 328). Günümüz şehirlerinde bireysel olarak interneti kullanmanın ötesinde otomobiller, su sayaçları, sokak lambaları, ses ve görüntü tanıma araçları gibi çok sayıda nesneden veri toplanmaktadır. Bu veriler, nesnelerin interneti sayesinde, akıllı ev, akıllı şehir, bilişim sektörü, enerji, güvenlik,

imalat/üretim, inşaat, sağlık ve taşımacılık gibi farklı sektörlerde kullanılmaktadır (Beechamresearch, 2018: 1).

Nesnelerin interneti, radyo frekans (RFID) üzerinden bazı cihazlar ile veri üretilmesini de içerecek biçimde donanımların internete bağlanmasını ifade eder. Nesnelerin, algılayıcılar ve elektronik devreler ile donatılması sonucunda, “düşünme” ve “konuşma” gibi duyular üzerinden veri üretmeye başlayarak insanlarla iletişime geçebileceği öngörülmektedir (Kutup, 2011: 154). Teknik açıdan internet tabanlı iletişim ve veri alışverişi ile elektrik, mekanik, bilgisayar ve iletişim mekanizmalarının gömülü sistemlerini içeren donanımlardır. Bilgi işlem ve iletişim teknolojisini, kullanılan pek çok donanıma entegre etmeye odaklı bir anlayıştır (Yıldız, 2018: 550). IoT ile akıllı teknolojiler temeline dayanan donanımların dış dünyadan aldıkları veri birbirleriyle paylaşabilmektedir. Bu ise büyük hacimli sayısal verinin oluşmasına katkı sunmaktadır.

IoT akıllı şehirlerin yapılandırılmasına yönelik erişilebilir açık veriye ihtiyaç duymaktadır. Açık sistemler sayesinde Endüstri 4.0 teknolojileri ve vatandaşlara yönelik yeni hizmetler geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan açık veri elde edilmektedir (Ahlgren ve diğerleri, 2016: 52). Sensörler vasıtasıyla kablosuz internet bağlantısının fiziksel eşyalarda kullanılması (nesnelerin interneti), bilgi teknolojilerinin şehirde yaşayanların günlük hayatına entegre edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Akıllı şehirlerin işlem maliyetlerini azaltarak kamu kaynaklarını daha iyi kullanma ve sunulan kentsel hizmetlerin kalitesini artırma amaçları bütüncül, basit ve çok sayıda kamu hizmetine ekonomik erişim sağlayan bir iletişim altyapısı sayesinde potansiyel sinerjileri açığa çıkaran ve şeffaflığı artıran bir kentsel IoT ile gerçekleştirilebilir. Kentsel IoT, ulaşım ve otopark, kamusal alanların bakımı, şehir içi ışıklandırma, kültürel mirasın korunması ve çöplerin toplanması gibi geleneksel kamu hizmetlerinin yönetimi ve optimizasyonunda bir dizi fayda sunmaktadır (Zanella ve diğerleri, 2014: 23). Su kalitesi kontrolü, ulaşımda kullanmak üzere şehir trafik yoğunluğu kontrolü, köprü sağlamlık kontrolleri ve araç park etmek için otoparkların kontrolü, güvenlik hizmetlerinde kullanmak üzere yangın söndürme sistemleri, akıllı çevre hizmetlerinde kullanmak üzere hava kirliliği kontrolü ve çöp konteynerlerinin doluluk kontrolleri, radyasyon oranı, gürültü seviyesi ve su sistemlerinin sağlamlık kontrolleri, akıllı insan hizmetlerinde kullanmak üzere insan yoğunluğu tespiti gibi bazı IoT uygulamaları akıllı şehir bağlamında kullanılmaktadır (Gündüz ve Daş, 2018: 329).

Ayrıca her yöne nüfuz eden bir kentsel IoT tarafından toplanan farklı türden veriler yerel yönetimlerin yurttaşlarına karşı daha şeffaf ve hesap verebilir olmasını, orada yaşayanların şehirlerinin durumu hakkında fikir sahibi olmasını, yurttaşların daha aktif olarak karar alma ve politika yapma süreçlerine katılmasını ve beklentilere uygun yeni hizmetler geliştirebilmesini sağlar. Bu yönleri nedeniyle IoT'nin akıllı şehirlere uyarlanması yerel yönetimler için oldukça cazip gelmektedir (Zanella ve diğerleri, 2014: 23). Akıllı şehirde, dijital ve fiziksel şehirler IoT yoluyla bağlanabilir ve böylece entegre bir siber

fiziksel alan oluşturabilir. Devasa ve karmaşık hesaplama ve kontrol işlemleri bulut bilişim yoluyla çözümlenebilir. Bu yapının ise düşük karbon salımlı, yeşil ve sürdürülebilir kentsel ortamı oluşturmak için akıllı hizmetler sayesinde insani gelişme, ekonomik kalkınma ve sosyal etkileşimleri kolaylaştırması beklenmektedir (Li ve diğerleri, 2015: 1-2).

3.3. Endüstri 4.0 ve Akıllı Şehirler

Buhar sistemlerinin kullanılmaya başlamasıyla gerçekleşen birinci sanayi devrimi, petrolün yaygın kullanımı ve 1920'lerde gelişigüzel yöntemlerin yerine bilimsel yöntemlerin kullanılmasını esas alan "Bilimsel Yönetim Teorisi"nin (Taylor, 2012: 109) ortaya çıkmasıyla üretim bandı sistemlerinin gelişimi sonrası üretim verimliliği artışının yaşandığı ikinci sanayi devrimi, elektrik, elektronik ve internet alanındaki gelişmelerle enformatik devrim olarak adlandırılan üçüncü sanayi devriminden bu yana üç sanayi devrimi gerçekleşmiş olup günümüzde dördüncü sanayi devrimi olarak nitelendirilen "Endüstri 4.0" çağı yaşanmaktadır. Makine gücünün, insan gücünün yerini almasıyla üretim süreçlerinin kendiliğinden yönetilebilir hale geldiği içinde bulunduğumuz çağ "Endüstri 4.0" devrimi olarak tanımlanabilir (Bulut ve Akçacı, 2017: 50).

Endüstri 4.0, makine ve ürünlerin insan kontrolü olmadan birbiriyle iletişime geçtiği akıllı üretim ağını temsil etmektedir (Ivanov ve diğerleri, 2016: 386). Talebin bireyselleşmesi, kaynakların verimli kullanılması ve kısa ürün geliştirme dönemleri, Web 2.0 teknolojisi, akıllı telefon, laptop ve 3D yazıcıların ortaya çıkmasıyla birlikte bu dönemde radikal değişimler yaşanmış, ekonomilerin gelişiminde büyük potansiyel meydan gelmiştir. Temel olarak Endüstri 4.0 üretim tesisleri, tedarik zincirleri ve servislerin entegrasyonu neticesinde katma değerli ağların kurulmasını sağlayan sistemlerdir. Endüstriyel internetin gelişmesi, kablosuz sistemler, sensör ağları, bulut sistemleri, gömülü sistemler ve özerk robotlar entegre, bilgisayar tabanlı bir ortam sağlar (Salkin ve diğerleri, 2018: 4-6). Bu bağlamda Endüstri 4.0, ticari ve toplumsal sonuçları daha iyi tahmin etmek, kontrol etmek ve planlamak için karmaşık fiziksel makine ve cihazlara bağlı sensörler ve yazılımlarla ürünlerin yaşam döngüsü boyunca yeni bir değer zinciri organizasyonu, yönetimi ve entegrasyonunu ifade etmektedir (Mrugalska ve Wyrwicka, 2017: 469).

Endüstri 4.0'in en önemli özelliklerinden biri, yarı mamul ürünlerin üretim aşamasında makinelerle doğrudan iletişime geçmesi ve bir fabrikanın kendi kendini organize edebilmesidir. Böylece ucuz, verimli ve müşteri odaklı üretim mümkün olmaktadır. Endüstri 4.0 vizyonu gerçek zamanlı kontrol, entegre bakım, daha iyi uyarlanabilirlik, tedarik zinciri boyunca artan işbirliği ve daha iyi izleme olanaklarına da imkân vermektedir (Branke ve diğerleri, 2016: 264).

Endüstri 4.0 ile birlikte her cihaz veri üretmekte ve üretilen bu veriler kayıt altına alınmaktadır. Bu veri yığınının anlamlandırılması, tasnif edilmesi ve bilgi haline getirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde birbirine bağlı cihazlardan elde edilen verinin anlamlı hale gelmesi ve analiz edilebilmesi mümkün

olmaktadır. Bu bakımdan veri madenciliği, büyük veri, makine öğrenmesi ve yapay zekâ çözümleri için endüstriyel veri analizi uzmanlarına ve akıllı şehir plancılarına ihtiyaç bulunmaktadır (Sener ve Elevli, 2017: 31). Endüstri 4.0 ile birlikte üretilen veri, veri madenciliği aşamalarından geçirilerek karar vericilere ve üretim süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Sanayi devriminin dördüncü aşaması olan Endüstri 4.0, pek çok farklı alanda toplumun tüm katmanlarını etkileyecek bir süreçtir. Bilişim altyapısının akıllı üretime geçişi neticesinde yeni iş modelleri ortaya çıkmakta; ürünlerin yapısından, tedarik ve satışına kadar tüm süreçlerde ciddi değişiklikler yaşanmaktadır (Özsoylu, 2017: 60). Belirli kamu hizmetlerinin sunulması kapsamında, fabrikaların üretim süreçlerinin yönetiminde ve bazı özel sektör hizmetlerinin sunulmasında Endüstri 4.0 uygulamalarını görmek mümkündür. Makine sensörlerinin entegrasyonu, yazılımlar, bulut bilişim ve depolama sistemleri üzerinden büyük veri setleri sorgulanabilmekte, elde edilen sonuçlar örgütün operasyonel süreçlerini yürütmek için bir yöntem olarak kullanabilmektedir (Gilchrist, 2016: 4).

Sanayi, kentlerin önemli bir parçası olup, Endüstri 4.0 ile akıllı şehirler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Akıllı şehirlerin fonksiyonları arasında bulunan akıllı insan, akıllı ekonomi, akıllı yaşam ve akıllı yönetim Endüstri 4.0'ın kendi kendine yeterli tesisler oluşturma, üretimde kolay değişimi sağlama, farklı unsurların iyi bir şekilde entegre edilmesi, insansız üretim, uyarlanmış üretim becerisi, siparişe dayalı üretimi gerçekleştirme ve akıllı üretim yönetimi hedefleri arasında ortak yönler oldukça fazladır. Akıllı hareketlilik, Endüstri 4.0'ın özerk iç mekân araçları geliştirme amacıyla, akıllı çevre fonksiyonu ise Endüstri 4.0'ın dayandığı enerji verimliliği hedefiyle doğrudan ilişkilidir (Karaköse ve Yetiş, 2017: 2).

4. Yeni Teknolojilerin Yerel Sorunları Çözme Kapasitesi

Teknoloji odaklı akıllı şehir uygulamaları üzerinde kurumların elindeki veri miktarı günden güne hızla artmaktadır. Nesnelerin interneti, ağa bağlı sensörler, cihazlar, görüntü işleme donanımları, akıllı telefonlar ve sosyal medya gibi farklı kaynaklar üzerinden gelen sürekli veri akışı ile büyük veri oluşmaktadır. Büyük kentsel veri belediyelere çözümler üretmek için uygulanabilir bilgi elde etmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda kentin ve vatandaşların ihtiyaçlarını doğru anlama, uygulanabilir politikalar üretme, yerel yönetimlere bu politikalara uygun modeller geliştirerek gelecekteki muhtemel problem sahalarını tahmin etme imkânı vermektedir (Collin ve diğerleri, 2016: 19). Akıllı şehirlerin temelinde yer alan verinin toplanmasına ilişkin hukuki altyapının sağlanması ve idari düzenlemelerin yapılması gerekir. Bu noktada, ticari sır, devlet sırrı, özel hayatın gizliliği gibi konularda veri toplanması ve paylaşılmasına ilişkin esaslar güvence altına alınmalıdır. Özellikle açık veri politikaları sayesinde kentlere ilişkin çok çeşitli verileri toplamak, analiz etmek ve paylaşmak mümkün hale gelmiştir. Ancak veri paylaşımının sınırlarının ne olacağı, hangi verilerin paylaşılacağı, veri güvenliği gibi soru(n)lar bu alanda ilerleme kaydedilmesini engellemektedir.

Akıllı teknolojiler, kentlerde yaşayanların yerel ortak sorunlarını çözmede, kentsel hizmetlerin kalitesini yükseltmede, katılımcı yönetimi gerçekleştirmede ve kentsel hizmetleri sunan kurumların daha verimli, etkili ve ekonomik çalışmasını sağlamada ciddi katkı sunmaktadır (Khan ve diğerleri, 2013: 381). Bu gelişmeler, kentlerde geleneksel olarak sunulan e-belediyeçilik hizmetlerinin ötesinde verinin depolanması, işlenmesi ve bilgiye dönüştürülerek etkili karar verme imkanlarını ortaya çıkarmaktadır. Kentsel hizmetlere akıllı teknolojilerinin entegrasyonu ise, akıllı şehir uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır. Bu bağlamda, çevre kirliliğini azaltmak, trafik ve ulaşım problemlerini çözmek, kaynak kullanımını rasyonelleştirmek, yenilenebilir enerjiye yönelmek ve enerji verimliliğini temin etmek gibi çok sayıda kentsel hizmet alanında yenilikçi teknolojilere dayalı çözümler kullanılmaktadır.

Tüm bu fırsatların yanında, yeni bilişim teknolojilerinin akıllı şehir fonksiyonları ile entegre edilmesinde ciddi problemlerle karşılaşmaktadır. Özellikle kentlerde kullanılan akıllı uygulamalar ve diğer araçların çok çeşitli olması veri formatlarında farklılaşmalara yol açmakta, bu da veri kalitesi ve entegrasyon sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, aynı zamanda akıllı şehirler için maliyetleri de yükseltmektedir. Büyük verinin depolanması açısından bulut bilişim sektöründeki gelişmeler oldukça önemli olmakla birlikte, akıllı şehir entegrasyonu bakımından güvenlik, yönetim ve açık platform esnekliğine ilişkin sorunların çözülmesi gerekmektedir (Hashem ve diğerleri, 2016: 756).

IoT sayesinde sensör ve diğer araçlarla şehirlerde büyük miktarda veri toplanmaktadır. Bununla birlikte, büyük verinin gerçek zamanlı depolanması, işlenmesi, sorgulanması ve analiz edilmesine duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bu ise büyük veriye ilişkin bir dizi problemi ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak, veri depolama maliyetleri düşmekle birlikte, verinin artış hızı düşünüldüğünde yine de yeterli olmamaktadır. İkinci olarak, büyük verinin geri çağırılması ve hızlı sorgulamalarda geleneksel otomasyon teknolojileri yetersiz kalmaktadır (Li ve diğerleri, 2015: 5-6).

Akıllı şehirlerle ilgili önemli bir husus da nitelikli personel sorunudur. Belediye personelinin akıllı uygulamalar konusunda uzmanlaşması gerekmektedir. Aksi halde bütüncül planlamalar yerine, farklı sorunların çözümü için parça parça ve birbirinden kopuk çözümler üretilebilmektedir. Büyük veri, veri madenciliği, artırılmış gerçeklik gibi alanlarda bilişim uzmanları, şehir plancıları ve yatırımcıların birlikte çalışması ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun yanında, bazı akıllı şehir projeleri, kentin ölçeğini aşabilir. Böyle durumlarda bölge veya ülke bazında projeyi düşünmek gerekir. Ayrıca başarılı akıllı şehir uygulamalarının farklı kentler arasında paylaşılması ve yayılmasına da ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle durumlarda etkinlik ve verimlilik kriterleri açısından projenin ölçeğini genişletip, varsa bölgesel yönetimlere yoksa ulusal düzeyde ilgili bakanlık ya da merkezi idare kurumuna aktarmak daha isabetli olacaktır. Birçok akıllı şehir projesi farklı sektörlerden uzmanlar, kurum ve kuruluşların birlikte çalışması gerektirdiğinden, yatay ve dikey işbirlikleri ve ağlar kurulmalıdır.

SONUÇ

Dijital teknolojilerdeki gelişmelerin geldiği noktada akıllı şehirler ve yerel sorunların çözümünde akıllı teknolojilerin kullanımı vatandaşın beklenti ve taleplerini hızlı ve yerinde karşılamak, katılımcı demokrasiyi güçlendirmek ve yerel yönetimlerin şeffaf ve hesap verebilir şekilde yönetilebilmesi sağlamak gibi imkânları doğurmuştur. Akıllı şehir uygulamaları, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı açısından da önemli avantajlara sahiptir. Bu bakımdan farklı ülkelerde yerel yönetim kuruluşları, klasik e-belediyecilik uygulamalarının ötesine geçerek çeşitli sensör ve araçlarla toplanan büyük veriyi akıllı teknolojiler yardımıyla kentsel sorunların çözümünde, hizmetlerin sunumunda ve paydaşların katılımında nasıl daha etkili kullanabileceklerine ilişkin bir arayış içindedir.

Bununla birlikte, akıllı şehir fonksiyonlarını tam olarak hayata geçirmenin oldukça meşakkatli bir süreç olduğunun altı çizilmelidir. Sunduğu avantajlar, yerel yönetimler ve kent sakinleri için oldukça cazip gelmekle birlikte; teknik, yönetsel, ekonomik ve toplumsal bir dizi sorunun çözülmesi gerekmektedir. Geleceğin akıllı şehirlerinin oluşturulması her şeyden önce bilişim sektörü, devlet, yerel yönetimler ve kentin paydaşlarından oluşan çok sayıda aktörün birlikte çalışmasına dayanan bir yönetim anlayışını gerektirmektedir. Ayrıca akıllı şehir politikaları geliştirirken teknolojik sorunlar, veri güvenliği, özel verilerin gizliliği, yüksek maliyetler, nitelikli insan gücü, hizmet kullanıcıları ve paydaşların teknolojiyi benimseme düzeyi gibi çok sayıda faktörün göz önünde bulundurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç olarak, akıllı şehirlere yönelik akademik, politik ve toplumsal algideki ciddi artışa rağmen, hükümetlerin ve kent yönetimlerinin akıllı şehir politika ve stratejilerini belirlemede mevcut kaynaklarını iyi değerlendirmeleri, bütüncül plan ve programlar oluşturmaları ve maliyet etkinlik analizlerini yapmaları önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahlgren, Bengt, Markus Hidell ve C. He Ngai (2016), “Internet of Things for Smart Cities: Interoperability and Open Data”, *IEEE Internet Computing*, Volume: 20, Issue:6, p.52-56.
- Akgül, Mustafa Kemal (2013), “Kentlerin e-Dönüşümü “Akıllı Kentler”, *Anahtar Dergisi*, <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kentlerin-e-donusumu-akilli-kentler/416>, 29 Haziran 2018.
- Altepe, Recep (2017), “Akıllı Şehir Yol Haritası Standartlarını Oluşturacağız”, *Fortune Dergisi*, <http://www.fortuneturkey.com/yol-acin-akilli-sehirler-geliyor-45878>, 29 Haziran 2018
- Beechamresearch (2018), “NB-IoT: See Just How Broad the Opportunities Are”, <http://www.beechamresearch.com/article.aspx?id=41>, 12.07.2018
- Branke, Juergen, Suzanne S. Farid ve Nilay Shah (2016), “Industry 4.0 - A Vision Also for Personalized Medicine Supply Chains?”, *Cell and Gene Therapy Insights*, Volume:2, Issue:2, 263-270.
- Bulut, Ela ve Taner Akçacı (2017), “Endüstri 4.0 ve İnovasyon Göstergeleri Kapsamında Türkiye Analizi”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Sayı:7, s.50-72.
- Center of Regional Science (2007), “Smart Cities: Ranking of European Medium-Sized Cities, Final Report”, http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf, 12.07.2018.
- Chegus, Matthew (2017), “Big Data and Analytics in Government Organizations: A Knowledge-Based Perspective”, Ed.: G. Richards, *Big Data and Analytics Applications in Government Current Practices and Future Opportunities*. Auerbach Publications, New York.
- Collin, Mariana Nascimento, Diana Lopez Caramazana ve Jean François Habeau (2016), “The Impact of Smart Technologies in the Municipal Budget: Increased Revenue and Reduced Expenses for Better Services”, Uraia Workshop, 19-20 Nisan, Lefkoşa.
- Çavdar, Tuğrul ve Ercüment. Öztürk (2018). “Nesnelerin İnterneti İçin Yeni Bir Mimari Tasarımı”, *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Volume: 22, Issue:1, s.39-48.
- Doğan, Korcan ve Sacit Arslantekin (2016), “Büyük Veri: Önemi, Yapısı Ve Günümüzdeki Durum”, *DTCF Dergisi*, Cilt:56, Sayı:1, s.15-36.
- Deloitte (2016), *Akıllı Şehir Yol Haritası*, <https://www.sehirsizin.com/Documents/Deloitte-Vodafone-Akilli-Sehir-Yol-Haritasi.pdf>, 30 Temmuz 2018.
- Demir, Mustafa (2017), “Yenilikçi Akıllı Şehir Uygulamalarında Öncüyüz”, *Fortune Dergisi*, <http://www.fortuneturkey.com/yol-acin-akilli-sehirler-geliyor-45878>, 29 Haziran 2018.
- Foster, Ian, Rayid Ghani, Ron. S. Jarmin, Frauke Kreuter ve Julia Lane (2017), *Big Data and Social Science A Practical Guide to Methods and Tools*, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton.
- Gemayel, Nader (2016), “Analyzing Google File System and Hadoop Distributed File System”, *Research Journal of Information Technology*, Volume:8, Issue:3, p.66-74.
- Gilchrist, Alasdair (2016), *Industry 4.0: The Industrial Internet of Things*, APress, Bangken.
- Gündüz, Muhammed Zekeriya ve Resul Daş (2018), “Nesnelerin İnterneti: Gelişimi, Bileşenleri ve

- Uygulama Alanları”, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, s.327-335.
- Hashem, Ibrahim Abaker Targio, Victor Chang, Nor Badrul Anuar, Kayode Adewole, Ibrar Yaqoob, Abdullah Gani, Ejaz Ahmed, Haruna Chiroma (2016), “The Role of Big Data in Smart City” *International Journal of Information Management*, Volume:36, p.748-758.
- Ivanov, D., A. Dolgui, B. Sokolov, F. Werner ve M. Ivanova (2016), “A Dynamic Model and An Algorithm for Short-Term Supply Chain Scheduling in the Smart Factory Industry 4.0”, *International Journal of Production Research*, Volume: 54, Issue:2, p.386-402.
- Kalkınma Bakanlığı (2015), *2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı*, <http://www.bilgitoplumustratejisi.org/download/docfile/8a9481984680deca014bea423249005>, Erişim: 12.07.2018.
- Karaköse, Mehmet ve Hasan Yetiş (2017), “A Cyberphysical System Based Mass-Customization Approach with Integration of Industry 4.0 and Smart City” *Wireless Communications and Mobile Computing*, p.1-9.
- Kaygısız, Ümmühan ve Sonay Zeki Aydın (2017), “Yönetişimde Yenibir Ufuk Olarak Akıllı Kentler”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:18 s.56-81.
- Khan, Zaheer, Anjum Ashiq ve Saad Liaquad Kiani (2013), “Cloud Based Big Data Analytics for Smart Future Cities”, *IEEE/ACM 6th International Conference on Utility and Cloud Computing*, Dresden, Germany, 9-12 December, <https://ieeexplore.ieee.org/document/6809436/> (Erişim: 12.07.2018).
- Kotil, Yusuf (2017), “Akıllı Şehirler Akıllı Altyapıyla Gelişiyor”, *Fortune Dergisi*, <http://www.fortuneturkey.com/yol-acin-akilli-sehirler-gelior-45878> (29 Haziran 2018).
- Kutup, N. (2011), “Nesnelerin İnterneti; 4H Her Yerden, Herkesle, Her zaman, Her Nesne ile Bağlantı”, *16. Türkiye’de İnternet Konferansı*, İzmir, 30 Kasım - 2 Aralık, s.151-156.
- Lehr, T. (2018), “Smart Cities: Vision on-the-Ground”, McClellan, S., J. A. Jimenez ve G. Koutitas (Ed.), *Smart Cities Applications, Technologies, Standards, and Driving Factors içinde*. Cham, Switzerland: Springer, p.3-17.
- Li, DeRen, JianJun Cao ve Yuan Yao (2015), “Big Data in Smart Cities”, *Science China*, Volume:58, p.1-12.
- Memiş, Levent (2018), “Akıllı Teknolojiler, Akıllı Kentler ve Belediye Örgütlenmesinde Dönüşüm”, *Yasama Dergisi*, Sayı:36, s.66-92.
- Mosannehzadeh, Farnaz ve Danielle Vettorato (2014), “Defining Smart City: A Conceptual Framework Based on Keyword Analysis”, *TeMA Journal of Land Use, Mobility and Environment INPUT*, Special Issue, 4-6 June, 683-694.
- Mrugalska, Beata ve Magdalena K.Wyrwicka (2017), “Towards Lean Production in Industry 4.0”, *Procedia Engineering*, Sayı:182, p.466- 473
- Open Knowledge International (2018), *Open Data Handbook*, <http://opendatahandbook.org/guide/en/what-is-open-data/>, 06 Haziran 2018).
- Özsoylu, Ahmet Fazıl (2017), “Endüstri 4.0”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, s.41-64.

- Pehlivan, Ersoy, (2017). “Katılımcı, Sürdürülebilir Bir Akıllı Şehir Hedefliyoruz”. *Fortune Dergisi*. <http://www.fortuneturkey.com/yol-acin-akilli-sehirler-geliyor-45878>, (29 Haziran 2018).
- Ahlgren, Riccardo, Valeria Loscri, Nathalie Mitton (2016). “Cyber-Physical Objects as Key Elements for a Smart Cyber-City”, Editors: Guerrieri, Antonio, Valeria Loscri, Anna Rovella, Giancarlo Fortino, *Management of Cyber Physical Objects in the Future Internet of Things: Methods, Architectures, and Applications*, Heidelberg: Springer, p.31-50.
- Salkin, Ceren, Mahir Oner, A. Üstündağ ve E. Cevikcan (2018) “A Conceptual Framework for Industry 4.0”, Editors: A. Üstündağ ve E. Cevikcan, *Industry 4.0: Managing the Digital Transformation içinde*, Switzerland: Springer, p.3-22.
- Sener, Semih ve Birol Elevli (2017), “Endüstri 4.0’da Yeni İş Kolları ve Yüksek Öğrenim”, *Mühendis Beyinler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, s25-37.
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (2016), *2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı*, <http://www.edevlet.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/2016-2019-Ulusal-e-Devlet-Stratejisi-ve-Eylem-Plani.pdf>, Erişim: 12.07.2018.
- Taylor, Frederick (2012), *Bilimsel Yönetimin İlkeleri*, H. B. Akın (Çev.), Ankara: Adres Yayınları (Orijinal baskı tarihi 1911).
- Türkiye Bilişim Derneği (TBD), (2016), *Büyük Veri Uygulamaları Çalışma Grubu 4*, www.kamu-bib.org.tr/CG4-Buyuk-Veri-Uygulamalari-2016.pdf, 13 Temmuz, Ankara.
- Varol, Çiğdem (2017), “Sürdürülebilir Gelişmede Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara’daki Belediyelerin Uygulamaları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:26, Sayı:1 s.43-58.
- Yıldız, Aytaç (2018), “Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar”, *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt:22, Sayı:2, s.546-556.
- Zanella, Andrea, Nicola Bui, Angelo Castellini, Lorenzo Vangelista, Michele Zorzi (2014), “Internet of Things for Smart Cities”, *IEEE Internet of Things Journal*, Volume:1, Issue:1, p.22-32.

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2
e-ISSN: 2149-8539

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

DEMOKRATİK REFERANDUM İLKELERİ İŞIĞI ALTINDA TÜRKİYE’DEKİ 1987 HALKOYLAMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ¹

UNDER THE DEMOCRATIC PRINCIPLES OF LIGHT AGAINST REFERENDUM 1987 REFERENDUM ON TURKEY ANALYSIS

Yeliz Karadeniz

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
yeliz.karadeniz1@ogr.sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 03 Ağustos 2018
Kabul 25 Ağustos 2018

Anahtar Kelimeler:

Doğrudan Demokrasi
Demokratik Referandum
Türkiye’de Referandum

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Günümüzde referandum uygulamalarındaki artış ve referandumun demokratikliğine ilişkin ilkelerin neler olabileceği doğrultusundaki çalışmalar, demokrasiyi konu edinen uluslararası kuruluşlar açısından önemli bir problematik konumdadır. Bu çalışmada amaçlanan, doğrudan demokrasi uygulamalarından referandumun evrensel manada belirlenen ilkelerini ortaya koyup bu ilkeler çerçevesinde Türkiye’nin 1987 halkoylamasını yakın plana almaktır. Bu doğrultuda çalışmada doğrudan demokrasi ve referandumun önemini anlamaya, referandumun vazgeçilmez ilkelerini belirlemeye ve Türkiye’nin bu ilkeler ışığındaki konumunu 1987 referandumundan hareketle somutlaştırmaya yönelik bir akış söz konusudur.

Literatür taraması ve betimleyici metodun kullanıldığı bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; öncelikle doğrudan demokrasinin siyasal katılımı arttırdığı, katılımı en iyi sağlayan aracın da referandum olduğu belirtilmelidir. Ayrıca demokratik referandum için, seçmenlerin düşüncelerini ortaya koyabildiği ifade özgürlüğü, baskı altında kalmadan oy kullanabildiği gizli oy ilkesi, yeterli ve doğru bilgiye ulaşabilmek için tarafsız medya ve eşit şartlarda yarışan siyasi partiler gereklidir. Bu ilkelere göre incelenen 1987 referandumunun uluslararası kriterleri sağlamada yetersiz olduğu da ulaşılan başka bir sonuçtur.

ARTICLE INFO

Received 03 August 2018
Accepted 25 August 2018

Keywords:

Direct Democracy
Democratic Referendum
The Referendum in Turkey

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

At the present time, the increase in referendum practices and the work towards the principles of the democratization of the referendum is a problematic issue in terms of international organizations that take on democracy. This study is intended, in the framework of these principles put forth the principles set forth in the universal sense of the referendum is to practice direct democracy in Turkey’s 1987 referendum on the close-up. In line with this study, direct democracy and to understand the importance of the referendum, a referendum to determine the essential principles and Turkey’s position in the light of these principles is a flow said to embody the movement for the 1987 referendum.

According to the results obtained from this study using literature scanning and descriptive method; it is to be noted that direct democracy, in particular, promotes political participation, and that the instrument providing the best participation is also a referendum. In addition, for democratic referendums, freedom of expression, which voters can express their thoughts, secret ballot principle that they can vote without being pressured, impartial media to reach adequate and accurate information, and political parties competing on equal terms are necessary. It is another result that the 1987 referendum, which was examined according to these principles, is inadequate in terms of international criteria.

¹ Bu makale “Demokratik Referandum İlkeleri Bağlamında Türkiye’de Doğrudan Demokrasi (Karşılaştırmalı Bir Analiz) adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Demokrasi zaman içerisinde doğrudan demokrasiden temsili demokrasiye evrilmiş olsa bile, özünde ve idealinde vatandaşların yönetime doğrudan katılım sağlayarak kendi haklarını kullanmak istemeleri yatmaktadır. Bu katılımı en iyi sağlayan demokrasi modelinin de doğrudan demokrasi olduğu söylenmektedir (Barber, 1995: 195).

Katılımcı ve müzakereci demokrasi anlayışının giderek güçlenmesiyle doğrudan demokrasi araçlarının başlıcası olarak kabul edilen referandumların daha sık uygulandığını ve uluslararası kuruluşların odak noktası haline geldiğini söylemek mümkündür. Uluslararası alanda referandum üzerine yapılan tartışmalar doğrudan demokrasiye dönüş ve referandum demokrasisi şeklindeki yaklaşımları ortaya çıkarmıştır.

Referandumun artan önemine bakarak demokratik bir yönetimden bahsedebilmek için seçimler kadar halk oylamalarının da demokratik şekilde yapılmasının bir gereklilik olduğuna değinmek gerekir. Ayrıca kurallara uygun işleyen bir doğrudan demokrasinin gerçekleşmesi için referandumların demokratik ilkelere göre yapılması faydalı olacaktır.

Uluslararası alanda demokrasi ve insan haklarını geliştirmek amacı ile çalışan kuruluşların bu konuyla ilgili çalışmaları söz konusudur. Bu kurumlar uluslararası alanda kabul görmüş daha demokratik bir referandum demokrasinden bahsedebilmek için referans belgeler hazırlamışlardır. Bu arada dünya genelinde bir referandum demokrasinden bahsedilmesine yol açan ana gelişmeler daha çok Avrupa kıtasında yaşandığı için referandumun niteliğine yönelik çalışmalarında bu kıta eksenli olduğuna değinmekte yarar vardır. Bu sebeple bu çalışmada Avrupa kıtasına ait uluslararası kurumların belgelerine yer verilecektir. Bu yüzden burada bahsedilecek belgeler; Avrupa Konseyi'ne danışmanlık yapan, başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok kuruluş tarafından referans olarak gösterilen Venedik Komisyonu'nun demokratik referanduma ilişkin yayınladığı rapor, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) raporu ve Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmeleri'dir.

Tüm bunlardan hareketle literatür taraması ve betimleyici metodun kullanıldığı bu çalışmanın temel problematiğinin sadece anayasal konularda referandum yapılan Türkiye'de son yıllarda giderek artan referandum uygulamalarının uluslararası belgelerde yer alan demokratik referandum ilkeleri ışığı altındaki konumu olduğu söylenebilir. Çalışmada Türkiye'de gerçekleşen tüm referandumları ele alıp incelemek, çalışmanın içeriği açısından oldukça güçtür. Bu nedenle Türkiye'nin ara rejim döneminden tekrar demokrasiye geçtiği, Avrupa Birliğine tekrar başvurduğu kısacası ülkede demokrasi rüzgârlarının tekrar kuvvetli şekilde esmeye başladığı bir dönemde yapılan ilk oylama olan 1987 referandumunu somutlaştırmak hedeflenmektedir.

Bu problematikten hareketle cevabı aranan başlıca sorular; “doğrudan demokrasi ve referandumun neden önemli olduğu”, “uluslararası belgelerde yer alan demokratik referandum ilkelerinin neler olduğu”, Türkiye'de 1987 referandum uygulamasının demokratik ilkeler ışığındaki konumunun nasıl olduğu” şeklinde olmuştur. Bu arada yapılan taramalar sonucunda referandumun demokratik ilkeleri bağlamında Türkiye'de henüz hiçbir lisansüstü çalışma yapılmadığı için bu alanda bilimsel bir boşluk olması çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

1. Doğrudan Demokrasi ve Referandum

İnsanların tarih boyunca yöneten-yönetilen ilişkisi içerisinde olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda geçmişten günümüze çeşitli yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de demokrasidir. Demokrasi, Latince halk anlamında kullanılan “demos” ve iktidar anlamında kullanılan “kratos” sözcüklerinden meydana gelmektedir. Demokrasi, üzerinde ortak bir tanıma ulaşmanın zor olduğu bir kavram olarak ifade edilebilir. Demokrasiyi “çoğunluğun yönetimi”, “azınlıkların haklarını güvence altına alan yönetim”, “halk için yönetim”, “fırsat eşitliği sağlamaya çalışan yönetim” gibi ifadelerle tanımlamak mümkündür (Atar, 2000: 52). Demokrasi için ortak bir tanım yapmak mümkün olmasa da Abraham Lincoln'un demokrasi için yapmış olduğu “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” tanımının dünyada kabul gördüğü söylenebilir (Türköne, 2007: 189).

Tek bir demokrasi kavramı olmadığı gibi tek bir demokrasi modelinin olması da mümkün değildir. Demokrasiden söz edilmeye başlandığı Eski Yunan döneminden günümüze kadar çeşitli demokrasi modellerinden bahsedilmektedir. Burada halkın süreçte en fazla etkili olduğu ve son zamanlarda en popüler olan doğrudan demokrasi modeli üzerinde durularak doğrudan demokrasiye önem kazandıran araçlardan en sık kullanılanı olan referandumdan söz edilecektir.

Doğrudan demokrasi, devlet yönetimi için tüm kararların halk tarafından aracısız olarak alınmasına dayanan demokrasi şekli olarak tanımlanmaktadır. Eski çağlardan beri uygulanan doğrudan demokrasi toplumsal yapıda görülen değişikliklerle ve tartışmalarla birlikte son zamanlarda tekrar popüler hale gelmiştir (Göktoğa, 2014: 100). Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde, demokrasinin ruhunun halkın etkin katılımı olduğu ve bu yüzden de herkes tarafından istendiği, doğrudan demokrasiye doğru yönelimin arttığı ve doğrudan demokrasinin ideal yönetim biçimi haline geldiği söylenebilir.

Bilgi çağı olarak adlandırılan 21. yüzyıla gelindiğinde ise demokrasinin yeni iletişim teknolojileri ve medyayla birlikte küresel bir boyut kazandığı söylenebilir. Bu teknolojik araçlar sayesinde insanlar düşüncelerini kolayca birbirine iletebilmektedir. Özellikle internet ile birlikte halk siyasete daha çok dâhil olabilmektedir. Hem ülke içerisindeki hem de uluslararası alandaki siyasi olaylar hakkında kolaylıkla haber alabilmektedir (Karaçor, 2009: 130).

İşte bu 21. Yüzyıl ürünü olan sınırsız iletişim ve bilgi teknolojilerinin etkisiyle siyasal katılım artmaktadır. Katılım alanı hem genişlemekte hem de daha kolay ve ucuz hale gelmektedir (Güngör, 2012: 59). Artık sadece seçim zamanı değil siyasete ilişkin tartışmalarda da halk aktif rol alabilmektedir. Böylece toplumda farklı görüşte, kültürde ve inanışta olanların da iletişim kurabildiği ortam oluşabilmektedir.

Günümüzdeki iletişim teknolojisi sayesinde, halka internet ağıyla siyaset hakkında bilgi alabileceği, elektronik ortamda bir araya gelerek toplumu ilgilendiren konuları özgürce tartışabileceği, yine bu ortamda seçimler için oylarını kullanabileceği ve katılımında bulunabileceği doğrudan demokrasi ortamı sağlanabilir.

O halde artık güçlü bir demokrasinin özgürlük, eşitlik gibi temel değerlerden vazgeçmeden temsili demokrasinin getirdiği sınırları aşarak halkın sürekli devam eden katılımını sağlayan

doğrudan demokrasiden geçtiği söylenebilir. Demokratik olan ülkelerin doğrudan demokrasi uygulamalarını gerçekleştirdikçe ülke demokrasisinin giderek güçleneceğinden de bahsetmek mümkündür.

Temsili demokraside halk kendini yeteri kadar ifade edemediği için doğrudan demokrasi uygulamalarından en sık kullanılan referandumlar demokratik rejimler için bir gerekliliktir. Referandumda siyasi sorunlar için halktan yardım istenmesi halkı sorunlar üzerinde düşünmeye sevk edip, onları daha bilinçli hale getirmektedir. Siyasete karşı ilgisiz olan kişiler bile referandum dönemlerinde medya üzerinden ülkenin yaşadığı sorunları öğrenmektedir (Özkan, 2012: 49-50). Bu da kişinin siyasi kültürünü geliştirirken ülkenin demokrasi seviyesini arttırabilir.

Son zamanlarda dünya çapında referumlarda artış olduğu görülmektedir. Bu artışın büyük bir çoğunluğunun da Avrupa ülkelerinde olduğu gözlemlenmektedir (Şencan ve diğerleri, 2010: 8). Artan referandum eğilimleriyle doğrudan demokrasi ve referandum uluslararası demokrasi kuruluşlarının gündemine girmiş ve uluslararası boyut kazanmıştır. Bu kuruluşların referandumla ilgili yayınladıkları belgelere bakmak demokratik referandumun gereklerini ortaya koymak için faydalı olacaktır.

1.1. Venedik Komisyonu'na Göre Referandum Kriterleri

Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyinin anayasal konulardaki danışma organı görevini üstlenmektedir. Venedik komisyonunun Anayasada yer alan temel haklar, siyasi partiler ve yargısal konularda Avrupa çapında ortak bir alan oluşturabilmek için çalışmalar yapan bağımsız bir kuruluş olduğu söylenebilir (www.venice.coe.int).

Venedik Komisyonunun 2007 yılında kabul ettiği “Referumlarda İyi Uygulama Yasası” olarak adlandırılan belge, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Makamlar Kongresi tarafından onaylanmış ve Bakanlar Komitesi tarafından desteklenen referans bir belgedir. Komisyon bu belgesinde, referanduma ilişkin ilkeleri “Referumlarda ve Avrupa'nın seçim Kültürü”, “İlkelerin Uygulanma Esasları” ve “Özel Kurallar” olmak üzere üç başlıkta ele almaktadır (www.venice.coe.int). Referandum sürecinin demokratik gereklerini belirleyebilmek adına bunlara değinmekte yarar vardır.

Venedik Komisyonu, ilk olarak Avrupa seçim kültürünün belli başlı temel ilkeleri olarak genel, eşit, serbest ve gizli oy ilkelerini benimsediğini ve bu ilkelere hareketle temel hak ve özgürlüklerin korunabileceğini ifade etmektedir. Bu ilkelere de en çok serbest oy hakkı üzerinde durmaktadır. Seçmenin referandum hakkında yeteri kadar bilgilendirilmesi için serbest propagandanın sağlanması ve bunun üzerine halkın tercihinin özgürce açıklayabilmesi amacıyla daha detaylı önerilere girişmesi bunun bir göstergesi olabilir. Ayrıca Venedik Komisyonu'nun özellikle fırsat eşitliği üzerinde önemle durduğu da görülmektedir. Referandum için yürütülen kampanyalarda sağlanan kamusal finansmanlarda, kamusal medya organlarının kullanımında, meydanlarda yapılan konuşmalarda, afiş ve reklamlarda referandumun taraflarına eşit imkânlar sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Venedik Komisyonu “İlkelerin Uygulanma Kuralları” (Application Rules of Principles) başlığı altında referandum için uygulanacak ilkelerin temel haklara saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğine, oylama sırasında uygulanacak kurallara ve güvencelere, sürecin işleyişine dair düzenlemelere, referandumu düzenleyen ve denetleyen organa ilişkin bilgilere de değinmektedir (www.venice.coe.int).

Yine “usuli teminatlar” başlığıyla referandumların bağımsız ve tarafsız bir organ tarafından yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Merkezi bir komisyon olmak üzere bununla beraber tarafsız olacak seçim komisyonları da oluşturulmalıdır. Komisyonunda en az bir hâkim veya uzman hukukçu, meclisteki siyasi partilerin veya belli bir oya sahip partilerin seçilmiş temsilcileri, İç İşleri Bakanlığından bir temsilci ve ulusal azınlıklardan temsilciler yer almalıdır. Seçim komisyonunda yer alan siyasi partiler dengeli olarak temsil edilmelidir (Solak, 2012: 66-67).

Komisyon “referandum gözlemi” başlığıyla Referandumla ilgisi olan her yerde bulunabilme hakkına sahip olan ulusal ve uluslararası düzeyde gözlemciler geniş fırsatlar verilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Gözlemciler sadece seçim zamanı değil, seçmenlerin kayıt aşamalarında, referandum kampanyaları yürütülürken, oylamadan önce, oylama sırasında veya oylama işlemi tamamlandıktan sonra da usulsüzlükleri tespit amaçlı gözlem yapabilir. Gözlemcilerin bulunamayacağı yerler olursa bunlar yasalarla belirtilmelidir (www.venice.coe.int).

Venedik komisyonunun sürece ilişkin üzerinde durduğu bir başka hususta “etkin yargı yolu” başlığıyla ele aldığı referandum kararının alınması ve sonuçların açıklanması süreci boyunca referandumları yargısal olarak denetleme yetkisinin Anayasa Mahkemesi’nde olması gerektiğidir (www.venice.coe.int).

Venedik Komisyonu demokratik referandum kriterleri belgesinin son bölümünde “Özel Kurallar” (Special Rules) başlığı altında hukukun üstünlüğü prensibinden hareketle referandumların hukuk kurallarına uygunluğu konusuna vurgu yapmaktadır. Anayasal dayanağı olmayan konularda referandum yapılmaması gerektiğini belirtmektedir.

Yine bu belgede “Referandum metninin usul hukukunda geçerliliği” başlığıyla referandum metninde olması gereken içerik birliği yani konu bütünlüğü açıklanmaktadır. Referanduma sunulacak her sorunun birbirleriyle bağlantılı olması gerektiği ifade edilmektedir (www.venice.coe.int). Halkın istemediği değişiklikler istedikleriyle birlikte sunulduğunda halk hepsini reddetmek veya kabul etmek mecburiyetinde kalacaktır. Vatandaşın birbiriyle bağlantısız maddeleri bütün olarak kabul etmeye ya da reddetmeye zorlanmaması için bu ilke oldukça önem taşımaktadır. Aksi takdirde bu durum seçmen özgürlüğü açısından sorun oluşturacaktır (Şen, 2010: 228-229).

1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne göre Referandum Kriterleri

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak için 1950’de Avrupa Konseyi tarafından Roma’da imzalanan uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşmenin 1.maddesine göre sözleşmenin tarafı olan ülkeler iç hukuklarında da sözleşme hükümlerini bağlayıcı hale getirmişlerdir (Şanlı, 2011: 421-423).

Halkın düşüncelerini özgürce açıklayabilmesi için sözleşmenin 10. maddesi ile ifade özgürlüğü, 11. maddesi ile örgütlenme özgürlüğü düzenlenmiştir. Bunlar sözleşmede demokrasinin temel taşları olarak görülmektedir. Bu iki özgürlüğün güvence altına alınmasıyla serbest seçimin anlam kazanacağı ifade edilmektedir (Ünal, 2008: 35).

AİHM kararlarına göre de ifade özgürlüğü demokrasinin temel öğelerinden biridir. Buna göre bireyin kendini geliştirdikçe demokrasi gelişim sağlayacaktır. İfade özgürlüğü aynı zamanda açık fikirliliğin ve hoşgörünün de temel unsuru olarak görülmektedir (Fendoğlu, 2016: 8).

İfade özgürlüğü sadece olumlu yönde düşünce açıklamayı değil, topluma aykırı gelen, zarara uğratan olaylar hakkında da düşüncelerin özgürce belirtilmesini kapsamaktadır. Bu durum sözleşmenin 10. maddesinde herkesin ifade özgürlüğünün olduğu, bu özgürlüğün kamu baskısı olmadan haber ve görüş alıp vermeyi kapsadığı şeklinde açıklanmaktadır (AİHS, md. 10).

Sözleşmede aynı zamanda propaganda serbestliğinin olmamasının, partilere baskı uygulanmasının serbest seçimi zedeleyeceği de belirtilmiştir. Benzer şekilde basın, dernek ve toplanma özgürlüğünün olmadığı, partilerin programlarını ve adaylarını engelleme olmadan halka sunamadığı yerlerde serbest seçimden söz edilemeyeceği açıklanmaktadır (Metin, 2007: 133). Çünkü halk seçimlere ilişkin çoğu haberi, gelişmeleri ve kampanyaları basın yayın organları aracılığıyla takip etmektedir. Bu sebeple seçimlerin demokratik çerçevede gerçekleşmesi için basın özgürlüğünün sağlanması da önemli bir gerekliliktir.

Sözleşmenin 13. maddesinde ise bu sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin, bu ihlal kamu hizmeti için gerçekleştirilse bile ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir (AİHS, md. 13). Bu bağlamda vatandaşların etkili başvuru hakkının kısıtlanmaması ve hakkı ihlal edilen kişilerin yapacağı itirazlar için milli bir makam olması gerekir.

Bütün bunlardan hareketle; AİHS'nin serbest seçim altında belirttiği ifade özgürlüğü, gizli oy, basın özgürlüğü, propaganda özgürlüğü, medyanın tarafsızlığı ve kişinin hakkı ihlal edildiğinde hakkını arayabileceği ulusal merciinin olması gibi unsurların referandumda da uyulması gereken ilkelere işaret ettiğinden bahsedilebilir.

1.3. AGİT'in Demokratik Referandum İlkeleri

Demokrasi üzerine çalışmalar yapan AGİT'in de demokratik referandum için öne sürdüğü bazı ilkeler vardır. "AGİT Sınırlı Referandum ve Gözlem Heyeti"nin hazırlamış olduğu raporlardan yola çıkarak referandumda uyulması gerektiği belirtilen kuralları şu şekilde sıralamak mümkündür: (www.osce.org/tr).

AGİT'in öncelikli olarak belirttiği konu Anayasa değişikliğine sunulacak maddelerin, seçim özgürlüğünün kısıtlanmaması için tek bir paket halinde değil de tek tek değerlendirilmesidir. Her biri için ayrı ayrı tercih hakkı bulunmalıdır. Bunun aksi uluslararası standartlara uygun olmamaktadır.

AGİT'e göre siyasi partilerin görüşleri medyada ve gazetelerde orantılı olarak yer almalıdır. Medyanın yapacağı yayın tarafsız olmalıdır. Referandumun her iki tarafı için de devlet televizyonlarındaki yayın süresi eşit olmalıdır.

AGİT de Venedik Komisyonu gibi Referandum için yürütülen kampanyalarda fırsat eşitliğinden söz etmektedir. Kampanyalarda her iki taraf eşit koşullarda yarışmalı kısacası hayır kampanyası yürütenlere zorluklar çıkarılmamalı, bu özgürlükleri ellerinden alınmamalıdır (www.hurriyet.com.tr). Rakiplere şiddet uygulanmamasına ve küçük düşürücü ithamlarda bulunmamaya dikkat edilmelidir. Ayrıca tarafların çalışmaları engellenmemeli, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü kısıtlanmamalıdır (www.yenicaggazetesi.com.tr).

AGİT, mühürsüz oyların kesinlikle kabul edilmemesi ve değerlendirmeye alınmaması gerektiğini de belirtmektedir. Aksi bir durum söz konusu olursa yaptırım uygulanmalıdır (www.cnnturk.com). Ayrıca yapılacak anayasa değişikliği sorusu oy pusulasında da yer

almalıdır. Oylama devam ederken veya bittikten sonra orada bulunan uluslararası gözlemcilerin gözlem yapmasına engel olabilecek zorluklar çıkarılmamalıdır.

AGİT halkın referandum süreciyle ilgili bilgilendirilmesine ve bu konuda siyasi partilerin etkili olmasına da önem vermektedir. Buna göre kampanya yapma hakkı sadece seçime katılabilen partilerle de sınırlandırılmamalıdır.

1.4. Birleşmiş Milletler'in Referandum Kriterleri

Demokrasiyle ilgili BM İnsan Hakları Komisyonu'nun da açıklamış olduğu ilkeler bulunmaktadır. 2000 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu demokrasiyi güçlendirmek için bazı önerilerde bulunmuş ve 2002'de İnsan hak ve özgürlüklerine saygıyı, dernek kurma özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, halkın iradesi olarak gördüğü gizli ve genel oyu, yargının bağımsızlığını, özgür ve bağımsız medyayı demokrasinin temel unsurları olarak ilan etmiştir (www.un.org).

Demokrasinin temel ilkelerini veren bir diğer BM belgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmeden hareketle de demokratik seçimler noktasında çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu sözleşme demokrasinin ilkelerini uluslararası hukuka göre açıklamaktadır. Sözleşmenin 18. maddesindeki "Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir" ifadesi ile 19. maddesindeki "Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır" ifadesi düşünce ve ifade özgürlüğüne önem verildiğini göstermektedir. Bu maddelere göre herkesin dışarıdan baskı görmeden fikir sahibi olma ve bunu beyan etme hakkı vardır. Kimsenin bu hakkı kısıtlanamaz (Şanlı, 2011: 427).

Birleşmiş Milletler'in "Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi" ve "Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi"nde söz edilen halkın ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma hakkı, başkalarıyla birlikte örgütlenme özgürlüğü, seçilen temsilciler aracılığıyla kamu işlerinin yürütülmesine katılma hakkı, seçimlerde genel, eşit ve iradesini özgürce ifade etmesini sağlayan gizli oyun gerekliliği gibi unsurların referandumda da uyulması gereken ilkelere işaret ettiğinden bahsedilebilir.

Çalışmada ele alınan dört kuruluşun da üzerinde önemle durduğu konulardan ilki referandumun şekil şartlarına uygun olması hususudur. Yani referandum düzenlerken yöntem ve içerik bakımından uluslararası standartlara uyulmalıdır. Anayasa değişikliğine tabi olan maddelerin tek bir paket halinde değil de ayrı ayrı oylanması sağlanmalıdır. Ayrıca oylamaya sunulacak referandum metninin maddi hukuktaki geçerliliği için ise metinde birlik ve tutarlılık olması yani her sorunun birbiriyle bağlantılı olması hususunda çalışmada incelenen kuruluşların hemfikir olduğundan da söz edilebilir. Bu şekilde seçmen istemediği maddeleri de oylamaya mecbur bırakılmayacak, serbest oy hakkı zedelenmemiş olacaktır.

Bir diğer ortak nokta ise referandumun tarafları arasında fırsat eşitliğinin ve serbest propagandanın sağlanmasıdır. Referandum metnine hayır diyen topluluk zarara uğratılmamalıdır. Ayrıca her iki taraf da basında eşit yer almalı, medyanın tarafsızlığı sağlanmalıdır. Sadece evet kampanyaları medyaya hâkim olmamalı, taraflı propaganda yapan kanallar da cezalandırılmalıdır.

Ortak kriterlerden diğeri referandum süreci boyunca hem halkın hem de sivil toplum kuruluşlarının toplanma hakkının ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmamasıdır. Referandum ile ilgili düşünceler açıkça belirtilebilmelidir.

2. Türkiye'nin Referandum Tarihine Kısa Bir Göz Atış

Anayasal konularda halkın iradesinin belirlenmesi için yapılan halk oylamalarının Türkiye tarihinde önemli bir yeri vardır. Referandum, Türkiye'de anayasa yapımı ve anayasa değişikliği aşamalarında kullanılan bir doğrudan demokrasi aracıdır. Bu bölümde öncelikle Türkiye'de referanduma ait hukuki alt yapıya değinmek gerekir.

Türkiye'de 1961 yılından itibaren referandum uygulanmaktadır. Bu tarihten günümüze kadar yedi referandum yapılmıştır. Bunlardan ikisi anayasa yapımı, beşi anayasa değişikliği için gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasası'ndan önceki dönemlerde 1876, 1924 ve 1961 Anayasalarında referandum kurumuna yer verilmemiştir.

Anayasada açıkça yer verilmese bile Türkiye'de ilk referandum 1961 yılında yapılmıştır. Bu referandumun esasları 28.03.1961 tarihli ve 283 sayılı "Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun"la belirlenmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr>).

Bu kanuna göre seçme yeterliliğine sahip her vatandaş, seçmen kütüğüne kayıtlı olduğu takdirde oy kullanmaktadır (md.2). Yine bu kanun gereğince referandum süreci seçim kurullarınca yürütülmekte, Yüksek Seçim Kurulu referandum için gerekli malzemeleri ayarlamaktadır. Oy pusulalarıyla ilgili düzenleme ise vatandaşların, dışarıdan rengi fark edilmeyecek şekilde iki farklı renkte, birinde evet diğerinde hayır yazan oy pusulalarıyla oylarını kullanmalarını sağlamaktadır (md.4). Geçerli olan oyların yarısından çoğu evet yönünde olursa Anayasa kabul edilmiş sayılmaktadır (md.7).

Referandum ilk defa 1982 Anayasasıyla anayasal bir kurum olmuş, bu anayasanın 175. maddesi referanduma ayrılmıştır. Bu dönemde referandumlara ilişkin yasal düzenleme ise 23 Mayıs 1987 tarihinde kabul edilen 3376 sayılı "Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun"dur (www.mevzuat.gov.tr).

Bu kanuna göre seçmen listesine ve kütüğe kaydı olan, seçme yeterliliğine sahip herkes referanduma katılmaktadır. Mazeret belirtmeksizin referandumda oy kullanmayan herkes para cezasıyla cezalandırılmaktadır (md.6). Referandumun yönetim ve denetiminden yine Yüksek Seçim Kurulu sorumlu tutulmaktadır (md.3). Evet oyunun olduğu beyaz, hayır oyunun olduğu kahverengi oy pusulasıyla oy kullanılmaktadır (md.4). Halkı referandum konusunda etkilemek için yürütülen propagandaların ise referandumdan önceki yedi gün içinde yapılması gerekmektedir (md.5/a). Mecliste grubu olan partilere ve Cumhurbaşkanına 10'ar dakikalık 2'şer konuşma, iktidar partisi veya partilerine 10'ar dakikalık 1'er konuşma ve iktidar ortağı partilerden büyük olana ilave 10 dakika süre verilerek radyo ve televizyonlarda propaganda serbestliği sağlanmıştır (md.5/b).

Türkiye'de referanduma ait yasal düzenlemeleri verdikten sonra Türkiye'nin referandum deneyimine bakmak gerekir. Türk siyasi tarihinin ilk halkoylaması olan 1961 referandumu, 1960 askeri darbesinden sonra oluşturulan Kurucu Meclisin hazırladığı Anayasa'nın kabulü için yapılmıştır. Bu anayasa ile anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilk kez dile getirilmiş, bu üstünlüğü somutlaştırmak ve Anayasaya aykırı olan yasaları reddetmek için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur (Zürcher, 2008: 356). Hazırlanan bu yeni Anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunulmuştur. Referandum oylarının %38.3 hayır, %61.7 evet olması sonucu 1961 Anayasası halk tarafından kabul edilmiştir (www.tuik.gov.tr). Türkiye'nin ikinci referandumu 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bir sonucu olarak Danışma Meclisi tarafından oluşturulan Anayasa için 7 Kasım 1982 tarihinde yapılmıştır. Hazırlanan Anayasa 7 Kasım

1982 tarihinde referanduma sunulmuştur. Ülkede siyasi partilerin kapatıldığı, meclisin çalışmalarının durdurulduğu, sıkıyönetim uygulamalarının olduğu bir ortamda (Karakoç, 2013: 59) referanduma katılım oranı %91.3 iken oylama %91.4 kabul oyuyla ve %8.6 ret oyuyla sonuçlanmıştır (www.tuik.gov.tr).

Üçüncü referandum 1982 Anayasa'sının siyasi parti liderleri ve yöneticilerine getirmiş olduğu 5-10 yıllık siyasi yasakların kaldırılması için 6 Eylül 1987'de yapılmıştır. İktidar partisinin yasakların kalkmasına karşı çıktığı diğer partilerince "evet" kampanyası yürüttüğü bu referanduma katılım oranı % 93,6 olmuş, şaşırtıcı bir şekilde %50.16 evet oyu ve %49.84 hayır oyu ile sonuçlanmış (www.tuik.gov.tr), ve yasaklar kalkmıştır. Türkiye dördüncü kez referanduma yerel seçimlere kadar oy kaybedileceği düşüncesinden hareketle yerel seçimlerin bir yıl erkene alınması için 25 Eylül 1988'de gitmiştir. Bu referanduma % 88,82 oranında katılım olmuş ancak %35 evet %65 hayır oyuyla sonuçlanmıştır (www.tuik.gov.tr). Halk, iktidarla aynı fikirde olmamış, seçimlerin bir yıl erkene alınmasını reddetmiştir. Bu referandumun önemi Türkiye'de yapılmış olan referandumlarda sonucu ret çıkan tek referandum olmasıdır (Zürcher, 2008: 412).

2007 Referandumu, Türkiye tarihindeki beşinci referandumdur. Bu referandum Cumhurbaşkanının seçilememesi krizinden dolayı yapılmıştır. Referandum metni TBMM'nin toplantı yeter sayısını ve görev süresini, Cumhurbaşkanının görev süresini ve seçim yöntemini kapsamaktadır (Kaboğlu, 2010: 138). Referanduma katılım oranı %40-%60 arası olması beklenirken %67.51 olması şaşırtıcı olmuştur. Oylama %68.9 evet, %31.1 hayır oyuyla sonuçlanmış, (www.tuik.gov.tr) Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararı alınmıştır.

Altıncı referandum Ak Parti milletvekillerinin verdiği 26 maddelik anayasa değişikliği teklifi için gerçekleşmiştir. 2010 Referandumuna seçmenlerin %77'si katılmıştır. %57 evet, % 42 hayır oyuyla sonuçlanan referandum halkın iradesiyle kabul edilmiştir (www.tuik.gov.tr). Bu referandum ile yüksek yargı organlarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Türkiye'de yapılan son referandum ise 16 Nisan 2017 tarihindeki "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi"ni içeren 18 maddelik anayasa değişikliği referandumudur. Bu referanduma seçmenin %85'i katılmış, oyların % 51.4'ü evet, %48.6'sı hayır yönünde olmuştur (www.tuik.gov.tr).

3. 1987 Anayasa Değişikliği Referandumunun Uluslararası Kriterler Bağlamında Analizi

Türkiye'nin üçüncü referandumu, Anayasa değişikliği kapsamında yapılan ilk referandum olan siyasi yasakların kalkması hakkındaki 1987 tarihli referandumdur. Çalışmanın bu bölümünde 1987 referandumu sürecinden ve sonucundan bahsedilecek daha sonra belirlenmiş olan ortak demokratik referandum ilkeleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

1982 Anayasasının ardından siyasal sistem eskisi gibi işler hale geldikten, demokrasiye geri dönüş yaşandıktan sonra Anayasanın geçici 4. maddesindeki siyasetçilerin 5 veya 10 yıllığına siyasetten dışlanmasına ilişkin anayasal düzenlemenin kaldırılması gerektiği doğrultusunda kamuoyunda tartışmalar başlamıştır (Zürcher, 2008: 409).

Bunun üzerine Turgut Özal ve 199 milletvekili, Anayasa değişikliklerinin kapsamının genişletilmesi, Anayasa değişikliği yönteminin kolaylaştırılması ve bahsedilen siyasi yasakların kaldırılması için Anayasayla ilgili 4 ayrı konuda yani 67, 75, 175 ve geçici 4. maddelerinde değişiklik yoluna gidilmesi için teklifte bulunmuştur. Bu değişiklik mecliste görüşülerek 3361 sayılı kanunla kabul edilmiştir (www.resmigazete.gov.tr).

Yapılan değişikliklerden ilki, Anayasada seçmen olmak için gereken 21 yaşı doldurmuş olmak şartının 20 yaşına girmek olarak düzenlenmesidir (md.67). Diğer bir anayasa değişikliği Milletvekillerinin sayısının 400'den 450'ye çıkarılması olmuştur (md.75). Başka bir değişiklik de Anayasa değişikliği yöntemi ile ilgilidir. Anayasanın 175. maddesinde Cumhurbaşkanının anayasa değişikliğini referanduma sunabilmesi, değişikliğin meclise yeniden görüşülmesi için geri gönderilmesi ve meclisin de bu değişikliği aynen kabul etmesi gibi zor bir şarta bağlanmıştır. 1987 Anayasa değişikliğiyle 175. maddenin 3-4-5. Fıkralarıyla birlikte bu hükümlerde değişikliğe gidilmiştir (md. 175):

“Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir”.

“Meclisçe üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmî Gazetede yayımlanır”.

“Doğrudan veya Cumhurbaşkanının iadesi üzerine, Meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir. Halkoyulamasına sunulmayan Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun veya ilgili maddeler Resmî Gazete’de yayımlanır”.

Anayasaya göre önceden ihtiyari referandum söz konusuysa, bu değişiklikte birlikte zorunlu referandum usulüne geçilmiştir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004: 35). Referandumun belli koşullarda zorunlu hale getirilmesinin halkın yönetime doğrudan katılabilmeleri ve tercihlerini ifade edebilmeleri için atılan bir adım olduğunu söylemek mümkündür.

Başbakan Turgut Özal ve arkadaşları siyasal yasakların kalkmasını istemeseler bile kararı halka bırakıp, Anayasa değişikliği paketini TBMM'ye sunmuşlardır. TBMM'de yeterli çoğunluk sağlanamayınca referandum yoluna gidilmiştir. 6 Eylül 1987'de yapılan referanduma katılım oranı % 93.6 olmuş, şaşırtıcı bir şekilde %50.16 evet oyu ve %49.84 hayır oyu ile sonuçlanmıştır (www.tuik.gov.tr).

Türkiye'de demokrasi rüzgârlarının tekrar güçlü bir şekilde esmeye başladığı bir dönemde yapılan bu referandumun sürecinden ve sonucundan bahsettikten sonra üç kategoride; şekil, süreç ve konu bağlamında ele alarak demokratik ilkeler bağlamında analiz etmek gerekir.

Şekil bakımından

Şekil şartları bağlamında bir referandumda olması gereken başlıca husus olarak konu birliği gösterilebilir. İkinci bölümde ulaşılan tespitlerden biri de uluslararası kuruluşların konu birliği kuralını oy hakkı ile ilişkilendirmeleridir. Kısacası serbest oy hakkının sağlanması için her maddenin ayrı değerlendirmeye alınması gerekmektedir.

Bu ölçüt bağlamında 1987 Anayasa değişikliği referandumunu değerlendirmek gerekirse bu referandumda, halk sadece siyaseten yasaklı kişilerin yasaklarının kalkmasını evet veya hayır şeklinde oylamıştır. Bu özelliğinden dolayı 1987 Referandumu demokratik referandumun konu birliği şartıyla örtüşmektedir.

Sürece ilişkin

Referandum süreci ile ilgili uluslararası kuruluşların ortak görüşü referandumun en önemli aşamalarından biri olan propagandaların eşit ve serbest ortamda yapılabilmesidir. O halde burada 1987 referandumunu referandum sürecinde uygulanan kampanyalarda siyasi partilerin kendini özgürce ifade edebilmesi ve partiler arası fırsat eşitliği ve basın özgürlüğü çerçevesinde incelemek gerekir.

1987 Referandum kampanyaları, başbakan Özal'ın "12 Eylül öncesi döneme dönmek için hayır", referanduma evet denmesini isteyen liderlerin ise "demokrasiye dönüş için evet" söylemleriyle geçmiştir. Oy pusulalarında evet renginin mavi, hayır renginin turuncu olması bile propagandalarda kullanılmıştır. Camide vatandaşa dağıtılan ayakkabıdan futbolcuların giydiği formaya kadar turuncu renkler ile referandumda hayır çağrısında bulunulmuştur (www.turkiyegazetesi.com.tr).

Başbakan Özal'ın referandumda hayır oyu vermeleri için halka "mavi yunan rengidir" çağrısı yapması, Demirel'in "yasaksız Türkiye", SHP'nin "demokrasilerde yasaklar olmaz" sloganı ve Erbakan'ın yurt gezilerinde evet oyu için halka yeminler ettirmesi, Güneş Taner'in üzerinde "no" yazan turuncu t-shirt ile gezmesi bu yüzden de günlerce medyada "Mr. No" olarak anılması bu duruma örnek gösterilebilir (Şencan'dan aktaran Özkan, 2012: 82). Ayrıca ANAP ve DYP kitaplı referandum kampanyası da düzenlemiş, gazetecilere referandumla ilgili kitap yazdırıp teşkilatlara dağıtmıştır.

Bu referandumda, başarının seçmene en iyi şekilde ulaşmaktan geçtiği düşüncesiyle siyasi parti başkanlarının halka siyasi reklamlar yoluyla da ulaşmaya çalıştıkları görülmektedir. ANAP siyasi reklamlarda partinin amblemine, başbakan Özal'ın fotoğrafına ve partinin başarılarına yer verirken, diğer partilerin reklamlarını eleştirmiştir. Sık sık kâbus olarak nitelendirdiği, en tepede başlatılan krizin toplumun tüm kesimine yayıldığı 1980 öncesi dönemi "siyasi kavgalar", "anarşi" ve "terör" kavramlarıyla ifade etmiştir. Başbakan Özal'ın siyasi reklamlarda "Türkiye çağ atlıyor" şeklinde söylemleri de dikkat çekmektedir. Halka "bu çağ için, Türkiye'yi 2000'li yıllara hazırlamak için 5 yıl istiyorum ki Türkiye'nin eteğinden kimse çekmesin." cümleleriyle seslenmektedir. SHP ve DYP ise siyasi reklamlarda daha çok enflasyon, gelir dağılımı ve işsizlik gibi ülke sorunlarına yönelmişlerdir. SHP reklamlarda simge olarak limonu kullanarak ANAP'ın halkı limon gibi sıkıldığını ima etmiş, "Türkiye'ye nefes aldirmek için evet" söylemlerinde bulunmuştur (Tokgöz, 1991: 20-26). Tüm bunlara bakarak referandumun her iki tarafının serbest propaganda yürüttüğü bir ortamda cereyan ettiği söylenebilir.

Bu referandumun basında aldığı yere bakılacak olursa da başbakan Özal'ın yaptığı propagandalara gazetelerde geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse başbakan Özal'ın Yalova'da bir plajda turuncu renkli kıyafetlere bürünerek "hayırda hayır vardır" şeklinde söylemlerde bulunması manşet olarak Milliyet gazetesinde yer almaktadır. Özal aynı zamanda "hayır deyin 5 yıl daha rahat olalım" başlıklı yazılı ilanlar çıkarttırmıştır (www.milligazete.com.tr).

Referandumun evet diyen tarafları açısından bakıldığında Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan daha çok mevcut durumun demokrasiye aykırılığı üzerine televizyonlarda konuşmalar yapmış ve halkı etkilemeye çalışmışlardır. Propagandalardan etkilenen halk demokrasiye dönmek için bu yasakların kaldırılmasında karar

kılmıştır. Gazetelerde de siyasi parti yöneticilerine getirilen yasakların halkın iradesi ile kaldırıldığı, halkın baskısı üzerine Meclisin anayasa değişikliğine gitmek zorunda kaldığı ile ilgili haberler yer almaktadır (www.yenişafak.com.tr).

Bunlara rağmen TRT'nin Hüsamettin Cindoruk'un referandumla ilgili konuşmasını uzun uzun çekip sadece resmini yayımlayabilmesi ülkede basın özgürlüğünün kısıtlandığını göstermektedir (<http://bianet.org>). Yine 1987 tarihli 3376 sayılı kanun ile televizyon ve radyolarda konuşma sürelerinin referandum taraflarına eşit verilmediğine iktidar partisine ek süre sağlandığına da dikkat çekmek gerekir (md.5/b). Bu durum fırsat eşitliği ilkesine de uyulmadığını göstermektedir.

Referandum süresi boyunca yürütülen kampanya ve propagandalarda referandum taraflarının birbirine saygı göstermesine önem verildiğinden daha önce bahsedilmiştir. Ancak Özal başta tarafsız olacağını söylese de daha sonra hayır yönünde tutum sergilemiş, evet oyu verecekleri anarşiyi isteyen kesim olarak ilan etmiştir. Propaganda boyunca siyasal yasaklar kalkarsa ülkeyi eskisi gibi kaos ve şiddetin beklediğini vurgulamıştır. Diğer taraftan bakıldığında Demirel'in memleketi olan Isparta'ya konuşma yapmak için giden Özal'ın aracı şehre sokulmak istenmemiş, Van'da ise taşlanmıştır (www.turkiyegazetesi.com.tr). Tüm bunlardan hareketle referandum taraflarının birbirlerine karşı tutumunun demokratik kriterlere uygun olmadığını söylemek mümkündür.

Konuya ilişkin kriterler bakımından

Referandumlar halkın yönetime aktif katılması için büyük bir fırsattır. Ancak bu her konuda referandum yapılacağı anlamına gelmemektedir. Referandum konusu yapılamayacak hususlardan birisi de temel hak ve özgürlüklerdir. Uluslararası kuruluşların da ortak görüşü, temel hak ve özgürlüklerin referanduma konu yapılmasının demokrasiye aykırı olduğu yönündedir. Temel hak ve özgürlüklerin kullanılması ya da kullanılmamasını referandumun sonucuna bağlamak demokratik ilkelerle bağdaşmamaktadır.

Bununla beraber demokratik referandum ilkelerine göre yasakların olduğu, temel hakların ortadan kaldırıldığı bir ülkede demokrasiden de söz edilemez. Hiçbir makam ve hiçbir bireyin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandıran veya ortadan kaldıran bir kararın kabul edilmesi demokrasi açısından mümkün değilken Türkiye'de bu konu referanduma sunulmuştur. Ayrıca bu referandumda, siyasi hakların kullanımına konulan engellerin kaldırılmasına ilişkin karar mecliste verilebilecekken yeterli çoğunluğun sağlanmaması ve referandumun sonucuna bağlı tutulması da demokratik olmayan bir anlayışı ortaya çıkarmaktadır (Toptaş, 2017: 42).

O halde bu referandumda bazı kişilere yönelik ceza mahiyetindeki yasakların kaldırılması veya devam etmesinin referandum sonucuna bağlı tutulmasının dolaylı olarak bu belgelere göre ters düştüğü söylenebilir. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen referandum sonucunun hem demokrasi hem de eski siyasetçiler açısından olumlu yönde olduğundan da bahsedilebilir. Ayrıca böyle bir yasağın devamının demokrasi açısından uygun olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda Anayasa hükümlerine göre getirilen yasakların, yine Anayasa'nın değiştirilmesine ilişkin hükümlerine göre kaldırılmasının doğal olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu ölçüt bağlamında 1987 referandumunu özetlemek gerekirse, hem temel hak ve özgürlüklerin referanduma konu yapılması hem de ülkede bazı kişilerin siyasi haklarında kısıtlamaların olması demokratik kriterlere aykırıdır. Ancak temel hakların referanduma sunulması açısından bakıldığında 1987 referandumu bu kriterlere uymasa bile diğer bir açıdan yani siyaseten yasaklı

kişilere getirilmiş olan yasakların bu referandum ile kaldırılmış olması diğer bir deyişle ülkeye yeniden demokrasinin gelmesi demokrasi yolunda atılan büyük bir adımdır.

SONUÇ

Demokrasiler ülkenin geleceği için siyasi sistemin temelini oluşturmaktadır. Bu temel ne kadar sağlam ise ülkeler de o ölçüde sağlam bir gelecek oluşturabilirler. Bu sebeple bir ülkede demokrasinin ne olarak algılandığı ve nasıl uygulandığı önem taşımaktadır. Demokrasi bağlamındaki tartışmalar iyi devlet yönetimi için halkın yönetimine hangi oranda ve nasıl katılması gerektiği sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu soruların cevabı olarak doğrudan demokrasi hedef olarak gösterilmiştir. Doğrudan demokrasiyi sağlamada pek çok araç olsa da referandumlar, halkın yönetime aracısız katılımını sağladığı için doğrudan demokrasinin en önemli unsurudur. Aynı zamanda hem en çok uygulanan hem de daha güvenli demokrasi aracı olarak görülmektedir. Bu sebeple referandum kurumunun hem aktif olması hem demokratik bir şekilde yapılması halk egemenliği açısından önemlidir.

Bu çalışmadan çıkarılan sonuçlardan biri de iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde halkın aktif katılımını sağlayan doğrudan demokrasinin yeniden popüler hale geldiği, her geçen gün bu popülerliğinin arttığı ve doğrudan demokrasi kavramıyla gündeme gelen referandumun bu katılımı gerçekleştirdiğidir.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren hem akademik alanda hem de uygulamada referandumun önemi artmaktadır. Avrupa Konseyi kuruluşu olan Venedik Komisyonu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlardan bazıları referandumun demokratikliğiyle ilgili doğrudan belge yayınlarken, bazıları serbest ve dürüst seçimin gerekliliği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Uluslararası belgelerde yer alan tüm bu kriterlere bakıldığında demokratik bir referandum için ön plana çıkan ilkelerin, insan haklarının korunması ve etkili bir şekilde uygulanması için oluşturulan ifade, toplanma, örgütlenme gibi özgürlüklerin tanındığı, seçimlerin temelini oluşturan genel, eşit, serbest ve gizli oy ilkelerinin uygulandığı, eşit şartlarda kampanyaların yürütüldüğü ve bilgiye kolayca ulaşmayı sağlayan serbest ve tarafsız medyanın bulunduğu ortamda yerine getirilebileceği sonucu çıkarılabilir. Referanduma ilişkin teknik meselelerden ise referandumda sorulacak sorunun içeriğine, oy kullanma usulüne, referandumun getirileri hakkında halkın yeterince bilgilendirilmesine, referandumda konu ve şekil birliği olmasına önem verildiği söylenebilir.

Çalışmada referandum geçmişine bakılan Türkiye'de, referandum kurumunun onay mercii olarak görüldüğüne ulaşılmıştır. Ayrıca günümüze kadar gerçekleşen yedi referandumdan ikisinin darbe sürecinden sonra bir tanesinin ise ülkede Olağanüstü Hal ilan edilmişken gerçekleştirilmesi Türkiye'nin olumsuz tecrübeler yaşadığını da göstermektedir.

Çalışmada hem hukuki alt yapı hem de süreç bakımından ayrıntılı olarak incelenen 1987 referandumu ile halkın ilk defa iktidara karşı geldiği, özgür iradesini ortaya koyduğu söylenebilir. Meclisin önerisi ve halkın da kararı neticesinde yasaklar kaldırılmıştır. Bu durum referandumun ülke demokrasilerinde ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Referanduma ilişkin bulunan demokratik ilkeler çerçevesinde 1987 referandumunu özetlemek gerekirse; referandum tek bir soru içerdiğinden şekil bakımından konu bütünlüğü ilkesini

sağlamaktadır. Fakat yoğun bir şekilde gerçekleşen mitinglerde, siyasi rekabetin propagandalara yansımalarının, seviyesizce gerçekleşen tartışma üslubuna ve tarafların birbirine karşı hakaret içerikli sözlerine gazetelerde yer verilmesinin demokratik referandum sürecini zedelediği söylenebilir. Ayrıca hem basında hem devlet kanallarında genellikle başbakan Özal'ın propagandalarına yer verilmiş ve referandumda evet diyen kesimin imkânları kısıtlanmıştır. Bu durumda, hem tarafların savunduklarını eşit şartlarda düşüncelerini ifade edebilme hakkının zedelendiği hem de referandum hakkında halkın yeterince bilgilendirilmesinin engellendiği savunulabilir. O halde çalışmada incelenen 1987 referandumu için ulaşılan ana sonuç demokratik referandum ilkelerini karşılamada yetersiz kaldığı şeklinde özetlenebilir. Bu nedenlerle Türkiye'de referandum uygulamasının nasıl olması gerektiğini ayrıntılı olarak düzenleyen belgelerde yer alan tavsiyeler dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitapların Gösterimi

ATAR, Yavuz (2000), **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya.

BARBER, Benjamin (1995), **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

KABOĞLU, İbrahim (2010), **Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası: Halk Neyi Oylayacak**, İmge Kitabevi, Ankara.

SOLAK, Mehmet (2012), "TBMM Araştırması: Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum," **Demokrasi ve Siyasal Katılım**, Ed. Nihal Boztekın, Ezgi Ofset, İstanbul.

ŞENCAN ve diğerleri (2010), **Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum Türkiye- ABD – Avrupa Uygulama Örnekleri**, TBMM Yayınları, Ankara.

TANÖR, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu (2004), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2007), **Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara.

ZÜRCHER, Erik Jan (2008), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Makale Gösterimleri

FENDOĞLU, Hasan Tahsin (2016), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı 25.

GÖKTOLGA, Oğuzhan (2014), "Demokrasinin Demokratikleştirilmesi: Yerel Doğrudan Demokrasi Uygulamaları", **Birey ve Toplum**, Cilt 4, Sayı 8.

KARAÇOR, Süleyman (2009), "Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2.

KARAKOÇ, Rıfat (2013), "1982 Anayasası'nın Siyasi Partilere İlişkin Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2.

METİN, Yüksel (2007), "AİHS Çerçevesinde ve AİHM Kararları Işığında Serbest Seçim Hakkı", **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 47-48.

ŞANLI, Pelin (2011), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 7.

TOKGÖZ, Oya (1991), "Türkiye'de 1983 ve 1987 Genel Seçimlerinde Kullanılan Siyasal Reklamlar", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1.

ÜNAL, Şeref (2008), "Siyasi Partilerin Yasaklanmasına İlişkin Venedik Komisyonu Raporu", **Türkiye Günlüğü**, sayı 93.

Tezlerin Gösterimi

GÜNGÖR, Süleyman (2012), “Bilgi Toplumu ve E-Dönüşüm Sürecinin Demokrasi Üzerine Dönüştürücü Etkisinin Analizi”, İdari Uzmanlık Tezi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara.

ÖZKAN, Tuğba (2012), “Demokratikleşme Sürecinde Türkiye’nin Referandumla Sınava”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

ŞEN, İlker Gökhan (2010), “Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

TOPTAŞ, Türker (2017), “Demokrasiye Katılım Aracı Olarak Referandum ve Türkiye’de Referandumların Siyasete Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.

İnternet Yayınları

<http://www.bianet.org/1/17/183220-1987-referandumu-ozal-75-bin-oyla-kaybetti>, Erişim Tarihi: 28.06.2018

<http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>, Erişim Tarihi: 01.06.2018

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/yildiray-ogur/595751.aspx>, Erişim Tarihi: 30.06.2018

<http://www.un.org>, Erişim Tarihi: 01.06.2018

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL\(2006\)024rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL(2006)024rev-e), Erişim Tarihi: 01.06.2018

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/referandumlar-ulkesi-ismicre-73401h.htm>, Erişim Tarihi: 01.06.2018

<https://www.milligazete.com.tr/haber/1142051/ilk-referandum-ilk-darbeden-sonra>, Erişim Tarihi: 30.06.2018

<https://www.osce.org/tr/odihr/elections/turkey/311736?download=true>, Erişim Tarihi: 01.06.2018

<https://www.yenisafak.com/secim-referandum-1987>, Erişim Tarihi: 30.06.2018

www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 11.06.2018

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10771.pdf>, Erişim Tarihi: 25.07.2018

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3376.pdf>, Erişim Tarihi: 21.07.2018

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19464_1.pdf, Erişim Tarihi: 21.07.2018

<https://www.cnnturk.com/dunya/referandum-sonrasi-agit-on-raporu-aciklandi>, Erişim Tarihi: 28.08.2018

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/agit-raporu-neden-canlarini-yakiyor-42478yy.htm>, Erişim Tarihi: 28.08.2018

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-agitten-referandum-aciklamasi-geldi-40429714>, Erişim Tarihi:28.08.2018

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2
e-ISSN: 2149-8539

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

TÜRKİYE’DE KAVRAM VE KURAM AÇMAZLARI: LAİKLİK ÜZERİNE BİR İNCELEME

THEORETICAL AND CONCEPTUAL DILEMMAS IN TURKEY: A STUDY ON LAICISM

Yusuf Çifci

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, y.cifci@alparslan.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 03 Ağustos 2018
Kabul 25 Ağustos 2018

Anahtar Kelimeler:

Kavram Açmazı
Toplumsal Gerçeklik
Kavram Seti
Laiklik
Türkiye

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Türkiye ve diğer Batı dışı toplumlardaki “kavram” açmazları, aslında kavramların ve kuramların kendi ereklerine hizmet etme özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bir kavram ve kuram-teori ya da paradigma, her bir incelemede gizli ya da açık olarak kendi zamanına ve mekânına işaret etmektedir. Bu durumda modernleşme sonucunda ortak olarak kullanılmaya başlanan Avrupa merkezli kuramlar, kavram açmazlarının temel nedeni olarak görülebilir. Nitekim her toplumun kendi toplumsal gerçekliğine dayanarak kavram ve anlam haritası oluşturması doğal bir kuraldır. Makalede bu kuralın ihlali “laiklik” kavramı örneğinde incelenmeye çalışılmıştır.

Makalenin amacı, genelde Batı dışı toplumların özelde ise Türkiye’nin kavram açmazlarını tespit etmek, özgün kavram ve kuram ihtiyacına dikkat çekmek ve yeni kavram setleri oluşturmanın gerekliliğini gündeme getirmektir.

ARTICLE INFO

Received 03 August 2018
Accepted 25 August 2018

Keywords:

Conceptual Dilemma
Theoretical Dilemma
Concept Folder
Laicism
Turkey

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

The conceptual dilemmas, in Turkey and in the other non-Western societies, are due to the characteristics those the concepts and theories actually serve for their own goals. Because a concept and hypothesis-theory or paradigm, hiddenly or clearly point to its own time and place in every study. In this circumstances, the Eurocentric models, which have been started to commonly use as a result of modernisation, can be seen as the basic reason of conceptual dilemmas. Thus, it is the natural rule that every society creates concept and meaning map based on its own social reality. In the essay, the infringement of this rule is tried to analyze in the case of the notion of laicism.

The aim of the essay, is to determine the conceptual dilemmas of the non-Western societies in general and especially the conceptual dilemmas of Turkey and, is to point out the need of original concept and original theory and is to bring forward the necessity of forming new concept folders.

Giriş

Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler ile uğraşanlar için kuram, teori ve paradigmlar aynı çizgide önem taşımaktadır. Ancak Fen bilimleri ile uğraşan bir bilim insanı için deney tüpü ve diğer araç ve gereçlerin yerine Sosyal Bilimlerde “kavram” lar kullanılmaktadır (Türköne, 2007:IX). Fen Bilimlerinde değişmeyen ya da bütün dünya toplumlarınca ortak kullanılan deney tüpleri, Sosyal Bilimlerde yerini değişen-dönüşen-farklılaşan kavramlara bırakmaktadır. Bu bağlamda adından da anlaşıldığı gibi nesnelerin zihindeki yalın ve umumi tasavvuru anlamına gelen “kavramlar” (Kök, 1985:670) Sosyal Bilimlerde¹ yapılacak her türlü incelemede başat rolü oynamaktadır.

Modernizmle beraber klasik haline gelen dönemlendirmeler bilindiği gibi bilginin dönemlendirilmesini de beraberinde getirmiştir.² Modern dönem, modern öncesi-geleneksel dönem ve post modern dönem (Sarup, 2010:183-190), bu dönemlendirmelerden bazılarıdır. Bu anlamda modern dönem sonrasında “felsefe-sosyoloji-siyaset-yönetim-edebiyat-vd.” bilim alanlarında, diğer toplumlara sirayet eden ve kendi (Batı merkezli) bilim algısını dayatan ve de sürekli büyüyen bir kara delikten³ bahsedilebilir. Nitekim modern dönemde tüm disiplinlerde “kuram-teori-paradigma” olarak Batı merkezli bir düşünce dünyasının hâkimiyeti söz konusudur⁴ (Latouche, 1993).

¹ Bilim olarak sosyal bilimlerin modern olanla beraber ortaya çıktığı kabul edilen bir gerçektir (Kızılcılık, 2004:1). Ancak trajikomik olan “modern olan” ile doğduğu öne sürülen “Sosyal Bilim” algısının yine Batı merkezli olmasıdır. Diğer bir ifade ile modern olan “kara delik” 19. yüzyılda bulunmuş ve dünyadaki “sosyal” algıyı kendi içine doğru çekmeye başlamıştır. Nitekim 19. yüzyılda ortaya çıktığı ifade edilen Sosyal Bilimlerin, Batı Sosyal Bilimleri olduğu açıkça ifade edilmelidir. Çünkü merkezi olarak Batı Sosyal Bilimlerindeki “pozitivizm” olgusunun tam da bu zaman aralığında kendisini “Modern Bilimin Tanrısı” (Çiğdem, 1997:3) olarak ilan ettiği bilinmektedir. Bu makalenin temel amacı “modern olan”ın idettiği “gerçeklik” algısına alternatif olarak geleneksel olana işaret etmek olduğu için; sosyal bilimin 19. yüzyıl bilimi olduğu gerçeği de makalenin başında belirtilen açmazlardan bir tanesi olarak görülebilir.

² Bu dönemlendirmeye ek olarak modernleşmeyle değişenler başlığı altında en çok ifade edilen tez, geleneksel insana dinin, modern insana ise aklın ve tekniğin yol gösterdiği şeklindedir (Oktay, 2009:242-243). Ancak bu durumun da beşeri bilimleri, makalede vurgulanan modern olanın kara deliğine doğru biraz daha yaklaştırdığı ayrıca ifade edilmelidir. Nitekim “bilgi”nin dönemlendirilmesinin sürekli “son dönem” bilgisine işaret edeceğinden, bu ön kabulün de, modern olanın lehine geliştiği ileri sürülebilir.

³ Burada “kara delik” olarak “Avrupa merkezli” (Amin, 2007:111) olanın bütün bilim disiplinlerinde merkeze alındığı ve bütün bilim disiplinlerinde “Avrupa merkezli” kuram-paradigma-teori ile yine Avrupa merkezli kavramların üretildiği ya da bu kavramların tercüme edilmesi ile ontolojik olarak Avrupa merkezli olana koşulsuz mensubiyetin ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Modernizmden sonra bütün bilim disiplinlerinde “Avrupa merkezli” olanın taklit edildiği ve bu bağlamda “Avrupa merkezli” gözlükler ile bilim yapılmaya çalışıldığı ve kuramsal, paradigmatik ve de teorik olarak Avrupa merkezli olan bağlamında incelemelerin sürdürüldüğü söylenebilir.

⁴ Makalenin amacı özcü varsayımları reddetmek ya da onlara karşı yeni bir “öz” sunmak veyahut da oksidental bir tavır takınarak sadece modern olanı eleştirmek değildir. Amaç, “toplumsal gerçeklik” ve fenomenler-olgu arası ilişkilerden yola çıkarak kavramların ve “kuram-paradigma-teori” lerin açmazlarına dikkat çekmektir.

Batı hâkimiyetinde devam eden “kuram-teori-paradigma” merkezli kavram üretimi, bütün dünya toplumlarında benzer sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Şey”ler, anlamlandırılırken kullanılan Batı merkezli bu “kuram-paradigma-teori” ler kavramları da “modern olan”ın kara deliğine doğru çekmektedir ya da yerine kendi söz dizininden kavramlar üretmektedir. Bu minvalde, bilginin üretilmesinde merkeze alınan Batı merkezli “kuram-teori-paradigma”ların üstünlüğünün, genelde bütün dünyada özelde ise Türkiye’de kanıksandığı söylenebilir. Çünkü her yerde olduğu gibi Türkiye’de de Batı merkezli “kuram-teori-paradigma”ların merceğinden bilimsel incelemeler yapılmıştır ve halen de yapılmaya devam edilmektedir.⁵

“Kuramları yaratanlar, gündemi kontrol edenlerdir” ifadesinden (Aydınlı ve Mathews, 2008:163) yola çıkılarak; bu makalede öncelikle “kavram”ların anlamlandırılmaları incelenecek daha sonra “kuram-teori-paradigma”ların anlamlandırılmalarına değinilecek ve nihayetinde ise; Batı merkezli bilim anlayışının açmazları, Türkiye’deki “laiklik” kavramının anlamlandırılması ekseninde okunmaya çalışılacaktır. Makalenin amacı ise; kavramların filizlendikleri zaman ve mekânda bir ağırlığa sahip olduklarını belirtmek (Koselleck, 2009) ve zamanından ve mekânından koparıldığında aynı kavramların diğer zaman ve mekânlar için aynı ağırlığı çekemediklerini gösterebilmektir. Nitekim Türkiye’de modern Cumhuriyet içinde bu gibi pek çok kavram olmasına rağmen “laiklik” kavramının buna en iyi örneği teşkil edeceği düşünülmektedir.

I. KAVRAM ANLAMLANDIRMALARI

Kavram nedir? Kavramlar nasıl anlamlandırılmaktadır? Kavramlar anlamlandırılırken ilgili toplumun toplumsal “gerçekliği-hakikati-otantisitesi” göz ardı edilebilir mi? Bir toplumun toplumsal gerçekliğinin özünde mevcut olmayan bir kavramın, o toplumun incelenmesinde ya da nitelendirilmesinde kullanılması ne gibi sonuçlar ortaya çıkarabilir? Kavramlar hakkında bu

⁵ Bilimde özgünlük anlayışının modern dönemde büyük bir değişikliğe uğradığı ifade edilmelidir. Modern dönem öncesinde özgünlüğü kendi karakteri içerisinde arayan bilim düşüncesinin modern dönem sonrasında yerini taklide, temdide ya da tercüme bıraktığı açıkça dile getirilebilir. Tüm dünya toplumlarının “aynı”lığı üzerinden hareket eden yeni bilim anlayışının kendi içinde sürekli kendini tekrar eden kısır bir döngü içerisine girdiği söylenebilir. Türkiye örneğine bakıldığında bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Batı merkezli filozofların ürettikleri “kuram-paradigma-teori” merkezinde yapılan sosyal bilimler incelemeleri ya da yüksek lisans ve doktora tezleri bu durum için en bariz örneği oluşturmaktadır. Tercüme üzerinden ilerleyen bilim anlayışında “gösteren-gösterilen” ilişkisindeki bağıntı trajikomik bir hal almaktadır. Bu doğrultuda Ahmet Buran’ın şu sözleri kayda değerdir: “Kavram aktarmasını teknik bir ifadeyle şöyle anlatmak mümkündür. Dil göstergelerinin iki yanı vardır. Bunlardan biri gösteren diğeri ise gösterilendir. Gösteren daha çok ses ya da yazı ile temsil edilir. Gösterilen ise gösterenin karşıladığı, temsil ettiği şeydir. Kavram tercümelerinde biz sadece gösterileni kaynak dilden alıyoruz, göstereni ise kendi dilimizin unsurlarıyla karşılıyoruz. Bu tür aktarımlardaki yabancılik dışarıdan fark edilemediği için, adeta bedeni bizden ruhu başkasından karma bir yapı ortaya çıkmaktadır.” (Buran, 2018:1-3)

gibi sorular sorulabilir. Ancak bu konu hakkındaki en kilit soru, kavramın “dil” çemberi içerisindeki konumu ile ilgilidir.

“Kavram” kelimesi, “kav-ır” kökeninden gelmektedir. “Kavram” kelimesi, Türkçe bir kelimedir ve 8. ve 11. yüzyıl Orta Asya Yazı Türkçesi’nde ilk kullanımına rastlanılmaktadır. Kelimenin Osmanlı Türkçesi’ndeki karşılığı ise, mefhum olarak kullanılmakta ise de; Osmanlı Türkçesi’ne Arapça’dan geçmiş olan “fehva” anlam, kavram, mefhum manalarına gelmektedir. (Parlatır, 2006:445) Diğer taraftan “kavram”a farklı alanlarda farklı anlamların verildiği görülmektedir. Örneğin; sosyolojik olarak kavram, sosyal bilimcilerin toplumsal fenomenleri analiz etmek ve bu fenomenleri açıklayarak onlara anlam yüklemek amacıyla başvurdukları araçlardır (Marshall, 2009:395). Felsefi olarak kavram ise, bir sözcüğe yüklenmiş ve o sözcükte toplanmış bilgiyi ifade eder (Cevizci, 2005:988). Diğer taraftan Eğitim Bilimi’nde kavram, kapsamı ya da içeriği bir im ya da sözle adlandırılarak anlam kazandırılan soyut düşüncedir (TÜBA, 2011:687).

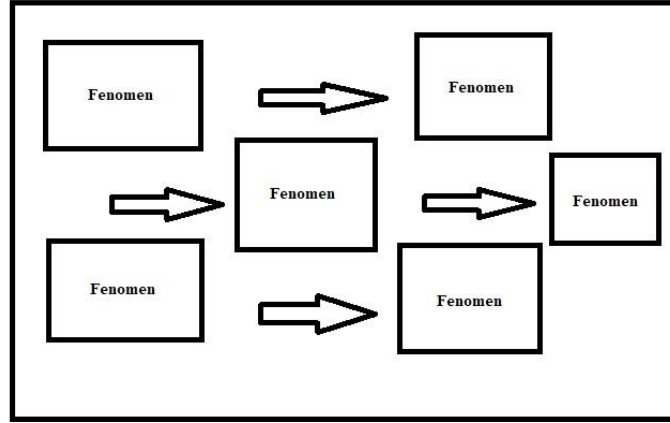
Görüldüğü gibi; “kavram”ın çok farklı anlamlandırılmaları yapılmaktadır. Ancak hepsinde ortak olan şey, “fenomen”dir. Bütün kavram tanımlamalarında kavramlar, dünyada duyular aracılığıyla algılanan “görünüş” olarak fenomenlerin (Cevizci, 2005:698-699) zihnimizdeki göstereni şeklinde sunulmaktadır. Ancak burada özellikle ifade edilmesi gereken fenomenlerin ve fenomenler arası ilişkilerin zaman ve mekândan bağımsız olarak düşünülemezliğidir.⁶ Çünkü fenomenler arası ilişkiler ve bu ilişkilerin algılanması farklı yerlerde ve farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde tezahür etmektedir.⁷

⁶ Burada “bağlam” sözcüğünü telaffuz etmek tam da yerinde gibi görünmektedir. Çünkü kavramlar, zaman ve mekân olarak filizlendikleri toplumsal gerçekliğe bağlıdır. Bu doğrultuda şu ifadeler durumun anlaşılmasına katkıda bulunabilir: “Düşünce, kavramlar aracılığı ile üretilir ve yine kavramlar yoluyla iletilir. Bir düşüncenin üretimi ve dile getirilme süreci kullanılan kavramların gösterdikleri özelliklere bağlıdır. Kavramlar ise bağlamsaldır; varlıklarını, tarihsel, toplumsal, ekonomik, siyasal vb. süreçlerle kayıtlanan bağlamlara borçludurlar. Düşünce üretim sürecinin en temel bileşeni olan kavramlar; içerisinden çıktıkları bağlam çerçevesinde kimlik kazanırlar.” (Altun, 2005:7)

⁷ Modernleşmenin tüm toplumlarca kabul edilen bir fenomenler gerçeği ortaya attığı, “modern olan”ın incelenmesinde ve anlamlandırılması konusunda ortak ön kabulü oluşturmaktadır. Bu bağlamda modernleşme sürecini geçiren her toplumsal organizmanın aynılığı bu ön kabulün çekirdeğini oluşturmaktadır. Örneğin makalede konu edilen “laiklik” kavramının gösterileni olan “birey-toplum-devlet-din” ilişkileri hususunda fenomenal olarak tüm toplumların “aynı” doğrultuda hareket ettiği genel kanıyı oluşturmaktadır. Ancak “din” ile “devlet” ilişkilerinin genelde bütün dinlerde özeldir ise İbrahimi dinlerde farklı farklı şekillendiği özellikle ifade edilmelidir. Diğer taraftan modernleşmenin dünya çapında “globalizasyon” ya da “küreselleşme” adı altında bir ideoloji haline gelmesi makalede ileri sürülen temel önermenin koltuğunu sağlamaktadır. Fakat özellikle küreselleşmenin makaledeki önermeyi doğruladığı da ileri sürülebilir. Nitekim küreselleşme süreci ile fenomenler arası ilişkilerin “aynı”laştığı ifade edilse de; “aynı”laşan sadece “modern olan”ın fenomenleri olarak görünmektedir. Nitekim toplumsal organizma bir bütün olarak düşünüldüğünde fenomenlerin farklılığı ve fenomenler arası ilişkilerin farklılığının sonsuza dek süreceği zaman ve mekânın farklılaşmasına dayandırılabilir.

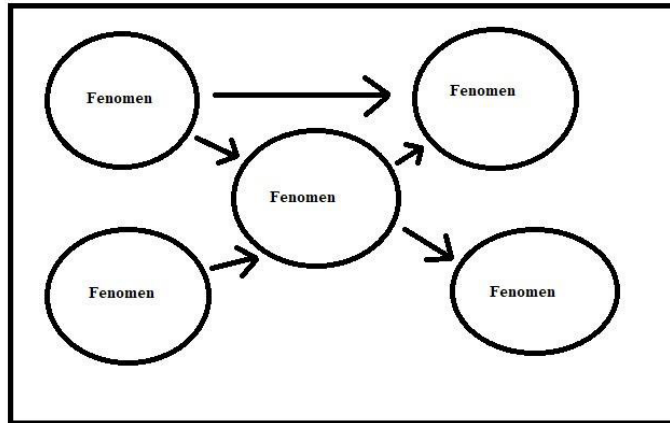
Kavrama biçilen rol ve farklılıkların daha iyi görülebilmesi için her hangi bir “zaman-mekân”daki fenomenler arasındaki ilişkilerin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda farklı “zaman-mekân”daki “fenomenler” ve fenomenler arası ilişkilerdeki farklılıklar aşağıdaki örnek şekillerden daha iyi anlaşılabilir:

[A] “Zaman-Mekân”da Fenomenler Arası İlişkiler

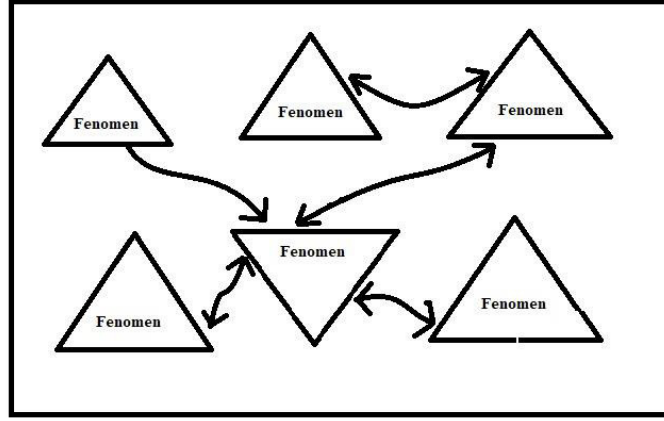
Şekil-1

[B] “Zaman-Mekân”da Fenomenler Arası İlişkiler

Şekil-2

[C] “Zaman-Mekân”da Fenomenler Arası İlişkiler

Şekil-3

“Kavramlar nasıl anlamlandırılırlar?” sorusuna, fenomenler ile karşılık verilmektedir. Bu doğrultuda şekil-1,2 ve 3’e bakıldığında üç farklı “zaman-mekân”daki fenomenlerin duruşlarının, birbirleriyle olan ilişkilerinin farklı yönlerde seyrettiği açık bir şekilde görülmektedir. Buradan hareketle modern dönemde kavramların anlamlandırılması hususunda düşülen en büyük yanılgının fenomenlerin her “zaman-mekân”daki “aynılığı” ön kabulünden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Peki ya kavramların anlamlandırılması, toplumsal gerçekliğe göre değişebilir mi? Elbette ki değişebilir. Şekil-1,2 ve 3’ten yola çıkılarak, fenomenlerin farklılaşması ve ilişkilerin değişmesi nedeniyle “toplumsal gerçeklik”lerin ve gerçeklik algılarının değişmekte olduğu açıkça ifade edilebilir. Bu bağlamda, her toplumsal ortamda kavramların anlamlandırılması değişmektedir.⁸ Nitekim toplumsal olguların kendi özünden referanslı olmaları (Searle, 2005:52-53) dolayısıyla fenomenlerin değişmesi durumu gayet doğal görünmektedir.

Nihayetinde sözden çıkarılan mana olarak açıklanan kavramların (Seyyar, 2007:559) anlamlandırılmasında toplumsal gerçekliğin⁹ başrolü oynadığının altı çizilmelidir. Ancak

⁸ İngiltere’de yaşayan Nijerya göçmeni bir kadının başından geçen bir dizi olay bu durumu kanıtlamaktadır. Adesanya isimli bu kadın, oğullarının yüzlerine mensubu bulunduğu kabilenin işaretini jiletle kazımıştır. İngiliz mahkemesi kadını, kendi çocuklarını jiletle yaralamak suçuyla itham etmiş ve yargılamıştır. Çocuklarına jiletle maddi zarar vermek suçlamasıyla karşılaştığında; kadın bunun kültürel bir gereklilik olduğunu öne sürmüştür. Kadına göre çocuklarının yüzüne jiletle çizdiği bu sembolün, çocukların yüzünde mevcut olması kültürel bir gerekliliktir. Kadın, bunu yapmaması halinde çocuklarının kimliksiz kalacağını ve onların bu durumdan zararlı çıkacaklarını öne sürmüştür. (Renteln, 2004:49-50) Suç kavramı hakkındaki bu durum, kavramların temelinde bulunduğu işaret edilen fenomenlerin toplumsal gerçekliğe göre değiştiğini ve dönüştüğünü açık bir şekilde göstermektedir.

⁹ Toplumsal “gerçeklik-hakikat-otantisite” hakkında pek çok yorum yapılabilir. Ancak burada özellikle ifade edilmesi gereken “gerçeklik” algısının maddi anlamda ortaya çıkması, “hakikat” algısının manevi anlamda ortaya çıkması, “otantisite” algısının ise, hem maddi hem de manevi anlamda toplumsal bellekte ortaya çıkması durumudur. Bu doğrultuda felsefenin başlangıç ilkelerinde bütün filozofların üzerinde mutabık oldukları

kavramların anlamlandırılmasında modern dönemde kullanılan “kuram-teori-paradigma”ların kavramları modern olanın merkezine çektiği ve bütün anlamlandırmaların modern olan kara delik içerisinde yapıldığı ifade edilmelidir. Bu anlamda Batı dışı toplumlarda “sentetik”¹⁰ bir “kavram” ve “kavram haritası” oluşturan modern “kuram-paradigma-teori” unsurlarının incelenmesi gerekmektedir.

I. “KURAM-TEORİ-PARADİGMA”¹¹ MERKEZİNDE KAVRAM¹² ANLAMLANDIRMALARI

Bilimsel literatürde kuram, teori ve paradigma mefhumları çoğu zaman aynı anlamları ihtiva ediyorlarmış gibi kullanılmaktadır. Ancak bu mefhumlar hem etimolojik olarak farklı bağlamlardan gelmekte hem de farklı anlamları ihtiva etmektedirler. Bu anlamda kuram, Türkçe “kur-mak” kökeninden gelmekte ve bükmek, kırmak, çekmek anlamlarını içermektedir. Diğer taraftan “kuram”, değişik olguları açıklayan, gelecek olayları kestirme olanağı sağlayan ilkeler bütünü (TÜBA, 2011:765-766) olarak da tanımlanmaktadır. Teori ise, Yunanca bir kelime olup; “kendisine dayanarak fenomenlerin açıklandığı, fenomenlere dair öndeyilerde bulunduğu, doğru kabul edilen hipotez veya yorum anlamına gelmektedir.” (Cevizci, 2005:1611). Son olarak paradigma ise yine eski Yunanca bir kelime olup; “Bilimde bilim adamının dünyaya bakışını belirleyen ona fenomenleri açıklama imkânı veren model” (Cevizci, 2005:1319) ya da “durum argümanı” (Outhwaite, 2003:573) anlamlarına gelmektedir.¹³

“düşünce”de ikiye ayrılan maddi ve manevi boyutun (Politzer, 2010:33-35; Descartes, 1989:51-108) toplumsal gerçeklik algısında beraber düşünülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal gerçeklik için yapılan şu tanım da kayda değerdir: “Toplumsal gerçeklik, bir ilişkiler ağı olarak tümleşik şekilde hayatımızın, benliğimizin ve eylemlerimizin içinde meydana geldiği çok geniş bir daire gibi (Sarıbay, 2006:107) algılanabilir.”

¹⁰ Burada “sentetik” sıfatı özellikle kullanılmıştır. Çünkü “modern olan” kuram, paradigma ve teoriler ile yapılan anlamlandırmaların kavramları toplumsal gerçeklikten kopardıkları ve suni bir toplumsal gerçekliğe bağladıkları ileri sürülebilir. Bu doğrultuda burada “sentetik” olan toplumsal gerçeklikten uzaklaşmış olan olarak anlamlandırılabilir.

¹¹ Makalede kuram, paradigma ve teori açmazlarından bahsederken; anlam olarak bu kelimelerin de birer açmaza neden oldukları açıkça ifade edilmelidir. Uzun yıllardır bu anlamlar, toplumsal gerçeklik içerisinde “nazariye” kavramı ile gösterilmişlerdir. Bu durumda makalede tekrarlanan “ağırlık” metaforundan hareket edilerek, Batı merkezli felsefede on birimlik bir anlam ağırlığına sahip olan teori ve paradigma gibi gösterenlerin, Türkiye toplumsallığında aynı ağırlığı çekmediği rahatlıkla ifade edilebilir.

¹² Makalede ifade edilmeye çalışılan “kavram” açmazlarından bir tanesinin de “kavram” kelimesinin kendisinde olduğu söylenebilir. Nitekim “kavram” bir fenomenin temsil edicisi ve ona işaret eden bir unsur olarak “mefhum” göstereninin yerini tutamamakta ve mefhumla aynı ağırlığa sahip olamamaktadır.

¹³ Makalede modern olanın “kara delik” olarak tasvir edilmesi hususuna makale içinde incelenen sözlüklerin de örnek teşkil ettikleri ifade edilebilir. Çünkü incelenen bütün sözlüklerde, kavramların anlamlandırılmalarının belli başlı [Avrupa merkezli] filozoflar ya da coğrafyalar merkez alınarak yapılmış olmaları söz konusudur. Örneğin “paradigma” kavramı sadece Kuhn’a gönderme yapılarak açıklanmaya çalışılmış ve bütün örnekler Thomas Kuhn’un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” (Kuhn, 1970) eseri üzerinden verilmiştir. Bu anlamda “paradigma” kavramı, Kuhn’un içinden geldiği “dil-coğrafya-zaman-mekân-“ dünyasında kendi öz ağırlığını yakalayabilecekken; diğer toplumlarda aynı ağırlığı çekmesinin çok muhtemel olmadığı söylenebilir.

Kuram, teori ve paradigma için söylenmesi gereken en temel şey ereklerini kendi içlerinde barındırıyor olmalarıdır.¹⁴ Her kuram, paradigma ve teorinin kabul ettiği belirli gerçekler ve gerçekliklerin olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda hepsinin incelemede kendi gerçekliklerini merkeze aldıkları söylenebilir.¹⁵ Buradan hareketle kuram, teori ve paradigmaların hangi toplumsal gerçeklikten filizlendiklerinin çok önemli olduğunun altı bir kez daha çizilmelidir. Bu doğrultuda, incelemede merkeze alınan her bir kuram, teori ya da paradigmanın aslında kendi özüne hizmet ettiği ve ilgili toplumun toplumsal gerçekliğini kendi özüne doğru (kara delik gibi) çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kuramların, paradigmaların ya da teorilerin kurulması, bütün toplumbilim çalışmalarının temel bileşenini oluşturmaktadır (Arda, 2003:368). Nitekim bir bilim adamının bilimsel bir soruna nasıl yaklaşacağını ve bilimsel araştırmanın yolunu ve yordamını belirleyen “kuram-teori-paradigma” lar (Güçlü ve diğ., 2008:1124), toplumun kendisine aitse, o toplumun özüne paralel anlam ve kavram haritalarını oluşturacaktır. Bu doğrultuda her kuram, teori ya da paradigma belli bir dizgesel çerçevede ortaya konur ve geniş çerçeveli bir sorunun köklü bir yanıtını içerir (Timuçin, 2004:336). Ancak her “kuram-paradigma-teori” yetiştiği ortamın dizgisel çerçevesine bağlıdır ve bu paralelde anlam ve kavram haritaları üretmektedir. Buradan hareketle, Batı merkezli “kuram-paradigma-teori”lerin çerçevesinde yapılan her bir incelemenin, ilgili toplumun anlam ve kavram dünyasını modern olan “kara delik”¹⁶ içerisine biraz daha yaklaştırdığı ifade edilebilir.

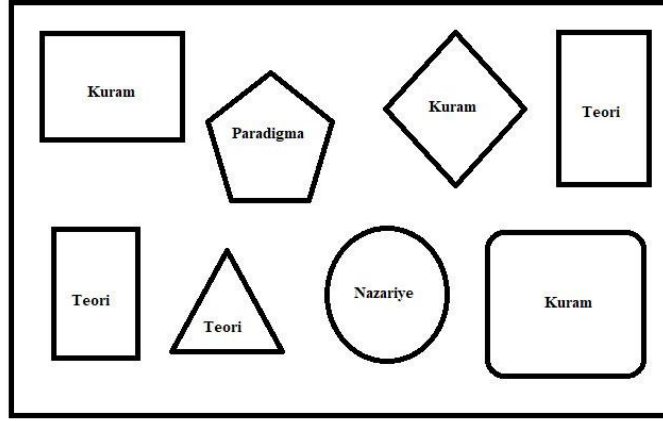
¹⁴ Erelerini kendi içinde barındıran kuram, paradigma ve teoriler için verilebilecek en iyi örnek “ideoloji” mefhumunda yatmaktadır. Nitekim bir ideoloji olarak “socialist (sosyalist)” paradigma düşünüldüğünde; onun bir zaman ve mekâna vurgu yaptığı hemen anlaşılacaktır. Bu doğrultuda bu paradigmanın Türkiye’deki genel seyrine bakıldığında ise; “anlamın silahı olarak”(Skinner, 1997:24) sosyalizm kavramını ürettiği ve aslında kendi ereğini işaret ettiği ifade edilebilir.

¹⁵ Kuram, teori ve paradigmaların merkeze aldıkları gerçeklikler açısından, farklı toplumların incelenmesinde bir problem yarattıkları gibi, modern kuram, teori ve paradigmaların merkezlerine sadece tek bir unsuru almalarının başka bir problemi beraberinde getirdiği söylenebilir. Örneğin çağdaş siyaset ya da edebiyat kuramlarına bakıldığında hepsinin toplumsal gerçeklikteki sadece bir unsuru merkeze aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda sosyalizmin merkeze aldığı toplum, liberalizmin merkeze aldığı birey, milliyetçiliğin merkeze aldığı millet ve faşizmin merkeze aldığı ise devlet olarak görülmektedir. Bu durumda toplumsal gerçekliğin salt bir “şey” üzerinden okunması sonucu, çağdaş kuramların diğer toplumlara uygulanmasında kuramsal açıdan yarattığı problemlerin yanında daha farklı problemleri de beraberinde getirdiği söylenebilir.

¹⁶ Bilimin ve bilimsel düşüncenin insanlık tarihinde çok büyük bir yerinin olduğu bir gerçektir. Ancak bilimin tarafgir söylemlere konu olması ya da bir grup, zümre veyahut da bir ideolojiye hizmeti bilimin “karaktersizleşmesi” olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda modern olanın kuram, paradigma ve teori merkezinde ortaya çıkardığı açmazları “kara delik” olarak isimlendirmek tam da yerinde gibi görünmektedir. Bu durum hususunda Meriç’in şu ifadeleri de kayda değerdir: “İnsanlar zaman zaman ilmin ve imanın kaynaklarıyla susuzluklarını giderememişler, karanlık kuyuya eğilmişler, oradan daha taze, daha doyurucu hakikatler fişkirtacaklarına inanmışlar. Ama bugün, bu, bir tecessüsten çok bir ‘angoisse’, medeniyetimizin buhranı (Meriç, 2008a:397)”.

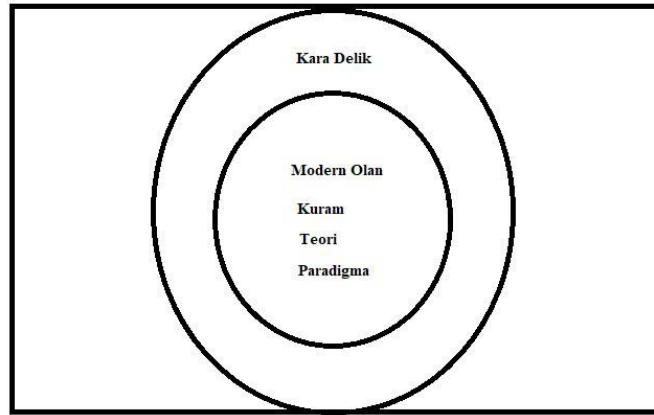
Bu durumda “kara delik” metaforuyla açıklanmaya çalışılan kuram, teori ve paradigmların yapısı aşağıdaki iki Őekle bakılarak daha iyi anlaşılabilir:

Normal Olan “Kuram-Teori-Paradigma” Tahtası

Şekil-4

Modern Olan “Kuram-Teori-Paradigma” Tahtası

Şekil-5

Şekil-4’ten de anlaşılacağı üzere; normal olan kuram, teori ve paradigmlar zincirinde, bütün paradigmların “görünüŐü” farklıdır ve farklı toplumsal gerçeklikler üzerinde farklı anlamları ihtiva etmektedirler. Her toplumun kendi içinden filizlenen kuram, teori ve paradigmlar kendi anlam ve kavram haritalarını üretmekte ve onların farklılığına işaret etmektedir. Ancak Şekil-5’e bakıldığında; makalede “kara delik” olarak adlandırılan “kuramsal-paradigmatik-teorik” boşluk çok rahat bir Şekilde görülmektedir. “Modern olan”ın Őüphesiz kabul ettiği “kuram-

paradigma-teori”lerin dünyadaki bütün toplumsal organizmalarca kabul edildiği gerçeğinden yola çıkılarak, “modern olan”ın yarattığı kara deliğin günden güne büyüdüğü ifade edilebilir.

Bilimde “kuramlar-teoriler-paradigmalar” ilk hareket noktasını oluşturmaktadırlar¹⁷ (Türkdoğan, 2012:208). Çünkü kuram, teori ya da paradigmlar ile olgular¹⁸ (fenomenler) arasındaki ilişkiler tanımlanmaktadır. Buradan hareketle [A] toplumunda filizlenmiş bir kuram, teori ya da paradigma ile [B] toplumundaki bir olgu (fenomen) ilişkisinin açıklanmaya çalışılması büyük sorunlara neden olabilir. Bu sorunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir:

1. [B] toplumu (zımnen de olsa) [A] toplumunun üstünlüğünü kabul etmiş sayılır, [A] toplumu ve [B] toplumundaki güç ve otorite dengesi [A] toplumunun lehine değişebilir.
2. [B] toplumundaki olgular (fenomenler) ve olgular arası ilişkiler bozulabilir ve [B] toplumundaki kavram ve anlam dünyası kısırlaşabilir, karışabilir.¹⁹
3. [A] toplumundaki “toplumsal gerçeklik” olgusu, [B] toplumunda tam olarak kodlanamayacağı için “sentetik” olgular ve olgular arası ilişkiler ortaya çıkabilir.

Kavram anlamlandırmalarına, gözlüksüz ve “kuram-teori-paradigma” gözlükleriyle bakıldıktan sonra, kavram ve “kuram-paradigma-teori” açmazlarının ve bu açmazlar için yukarıda sayılan sıkıntıların görselleştirilebilmesi kolay görünmemektedir. Ancak Türkiye toplumu örneğinde “laiklik” kavramına bakıldığında; söz konusu kavram ve kuram açmazları daha rahat görülebilir.

¹⁷ Makalenin en başında ifade edildiği gibi; Fen Bilimlerindeki “kuram-teori-paradigma” ların zaman ve mekâna bağlı olmadan aynı sonuçları vereceği bilinmektedir. Örneğin bir deneyde kullanılan hidrojen ve oksijen atomlarının tepkimeye girdiklerinde vereceği sonuçlar kullanılan “kuram-teori-paradigma” aracılığıyla önceden (yaklaşık olarak) kestirilebilmektedir. Ancak bu “kuram-teori-paradigma” lar Sosyal Bilimler için düşünüldüğünde, olgu ya da fenomenlerin her toplumda aynı anlam ağırlığına sahip olmamaları dolayısıyla, sonuçların önceden kestirilebilecekleri ve sonuçların zaman ve mekândan bağımsız olarak “aynı” olacakları iddia edilemez. Nitekim Fen Bilimlerinde kullanılan “deney tüpleri” ve diğer “madde”lerin, olgu ve fenomenlere dönüşmesi halinde ve kavram ve anlam haritalarına uygulanmaları sonucunda farklı alanlara tezahür edecekleri ifade edilmelidir.

¹⁸ Olgu, düşünülmüş olanın karşısı gerçek olan, gerçekleşmiş olan olarak tanımlanmaktadır (Akarsu, 2007:135). Olgu, fenomen ya da “X” adı bir gösteren olarak bütün kültürlerde farklı anlamlara gelmektedir. Nitekim dünyadaki toplumsal organizmalar incelendiğinde; sadece “evlilik” olgusu ya da fenomeni için bile binlerce farklı “gösteren”, “gösterilen” ve “anlam” bulunabilir. Bu bağlamda makalede fenomen ve olgu aynı anlamlarda kullanılmış olsa da makalenin temel önermesine uygun olarak bu unsurların kültürden, kültüre (zamandan-mekâna) değişebileceği unutulmamalıdır. Bu durumun makalede geçen diğer kavramlar (mefhumlar) için de aynen geçerli olduğu söylenebilir.

¹⁹ Bu önermeye örnek olarak Baydur’un şu ifadeleri gösterilebilir: “Türkler, İslam medeniyeti çevresinde iken doğan Osmanlıca, Türkler bu medeniyetten ayrılıp Avrupa medeniyeti çevresine girdikleri zaman karşılıklarına çıkan yeni mefhumları ifadeye yetmemiştir.” (Meriç, 2008c:268)

II. DİN VE DEVLET İLİŞKİLERİNDE MODERN OLANIN KARA DELİĞİ OLARAK “LAİKLİK”

Makalenin bu bölümünün başlığına bakıldığında “fenomen” ya da “olgu” olarak “din”²⁰ ve “devlet” unsurları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda bu fenomenler ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi için öncelikle “laiklik” kavramının anlamlandırılması gerekmektedir. “Bilindiği üzere laiklik, Latince “laicus” kelimesinden gelmektedir ve ne dine ne de rahipliğe ait olan demektir. Ancak burada söz konusu olan devletin dine karşı olması değildir” (Ülken, 1969:188; Özturanlı, 1999:11). Burada ifade edilmek istenen din işleri ile devlet işlerinin ayrı kabul edilmesidir (Demir ve Acar, 1992:227; Yılmaz, 1996:494).

Peki, fenomenler arası ilişkilere dönüp ve Şekil-1, 2 ve 3’e bakıldığında fenomenlerin birbirleriyle bu tanımlamalarda olduğu gibi (kesin çizgilerle) ayrılması mümkün müdür? “Din” ve “devlet” fenomenleri her toplumsal organizma için “aynı”lık taşımakta mıdır? Ya da bütün “din”lerin ve “devlet” lerin kabul ettikleri “toplumsal gerçeklik” olguları aynı mıdır? “Laiklik” kavram olarak, İngiltere’de, Fransa’da, Venedik’te Arabistan’da ve Türkiye’de anlamsal olarak aynı *ağırlığa* sahip bir kavram mıdır? Bu hususta bunlar ve benzeri sorular sorulabilir. Ancak kilit soru, anlam haritalarında “felsefi-siyasi-filolojik-iktisadi-edebi-kültürel-sosyal-dini” olarak “laiklik” göstereninin gösterdiği “fenomenler” (olgular) ve fenomenler arası ilişkilerin taşıdığı nitelikler ve bunların istikametlerinin aynı olup olmadığında yatmaktadır.

Din hususunda zaman ve mekândan bağımsız olarak en önemli soru, dinin insan yaşantısından bağımsız doğauştü bir gerçek olarak mı yoksa toplum yaşantısı ile birlikte mi ortaya çıktığı sorusudur (Sezer, 1981:30). Dinin varoluğu açısından bu çatallanma tarih içerisinde devam ederken; dinlerin devlet fenomeni ile aralarındaki ilişkiler bağlamında da birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Örneğin kilise – devlet ilişkileri ve mezhepler arası ilişkilerin “laiklik” anlamlandırmasında temel rolü oynadığı bilinmektedir (Giddens, 2005:540-541). Bu manada “laiklik” kavramının Hıristiyanlık içinden filizlendiği söylenebilir. Buna karşılık “laiklik” kavramı karşısında İslam’ın duruşuna bakıldığında dinin bir hâkimiyet şekli olduğu dönemlerde bile Hıristiyanlık ile aralarında büyük farklılıkların olduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda İslam ve Hıristiyanlık arasındaki fenomenal farklılıklara (*boşluklara*) değinmek gerekmektedir:

²⁰ Din Arapça’da yol, hüküm anlamına gelmekte, Latince karşılığı olan religio (religare’den religio) ise, bağlamak manasına gelmektedir (Sezen, 1998:29). İnsanlık hayatına bakıldığında ise pek çok farklı “din” olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir (Sezen, 1990:172-173).

Fenomenal (olgusal) boşluklardan birincisi; İslam’da bir kilise yapılanmasının²¹ ortaya çıkmamış olmasıdır (Erdoğan, 2000:294-295). İkincisi; din adına karar verenler ile devlet adına karar verici mekanizmaların arasında bir muhalefetin²² olmamış olmasıdır. Üçüncüsü; Hıristiyanlıktaki gibi bir “Tanrı öldü!”²³ (Meriç, 2008a:397) önermesinin İslam’da söz konusu olmamış olmasıdır. Son olarak; aklın iktidarı ile dinin iktidarı arasında bir çatışmanın İslam’da mevcut olmaması da bu olgusal boşluklardan biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim İslam’da aklın hem maddi hem de manevi bir olgu (Meriç, 2008b:203-244) olduğu bilinmektedir.

İslam ve Hıristiyan toplumları için bunlar gibi pek çok fenomenal (olgusal) farklılık gösterilebilir. Ancak burada özellikle üzerinde durulması gereken konu; bir olgu olarak “kilise”nin Türkiye toplumunda bulunmayışıdır. Laiklik adına incelenen bütün eserlerde bu kavramın anlam haritası olarak işaret ettiği yerin, kıta Avrupa’sı ve sembol olarak da iki kılıç söylemi ile ifade edilen kilise-devlet karşıtlığı olduğu görülmektedir (Gauchet, 2000:40-41; Kaboğlu, 2001:80-81; Olgun, 2006:251). Bu bağlamda Türkiye toplumundaki bu (fenomenal) olgusal boşluklara Avrupa merkezli “kuram-paradigma-teori” lerle yapılan incelemelerle

²¹ Bilindiği gibi; bugün çağdaş siyaset teorisine kaynaklık eden felsefe Avrupa’da filizlenen düşünce dünyasına dayanmaktadır. Bu makalede ise bunların hepsini ifade edebilmek söz konusu değildir. Ancak “kilise yapılanması” olarak burada ifade edilmek istenen şey; Kilise’nin ruhani iktidar ve meşruiyet merkezi olarak gördüğü zamanlardan coğrafi keşiflere, Rönesans-reform hareketlerine, akılcı akımların ortaya çıkmasına, milliyetçi akımların ortaya çıkmasına kadar olan süreci kapsamaktadır. Nitekim bu zaman içerisinde kilisenin sadece manevi ve ruhani bir hâkimiyetle yetinmeyerek, ruhani iktidarı kuvvetlendirmek amacıyla, dünyevi iktidara da sahip olma talebini ileri sürdüğü ve bu durumun, zamanla imparatorlar ve papaların arasını açtığı bilinmektedir. Bunun yanında kuvvetli derebeyleri karşısında çok defa acze düşen kralların papalardan yardım istemeleri kilise otoritesinin artmasına neden olmuştur. Burada makalede fenomenal (olgusal) farklılık olarak ileri sürülen önermeyi doğrulayan diğer bir olay ise; Papa ile IV. Henri arasında geçen olaylar zinciridir. Bu olayların cereyanında IV. Henri’nin papanın ayaklarına kapanıp af dilediği bile olmuştur. İlâveten bu olaydan sonra IV. Henri gücü eline aldığı anda ise uğradığı hakaretin intikamını almış ve Papa’yı kovmuştur. (Daver, 1993:9-17)

²² Bir önceki dipnotta verilen bilgiye ek olarak kilise, papa ve imparatorlar arasında büyük bir muhalefetin yaşandığı ayrıca ifade edilmelidir. Ancak burada daha önemli olan husus, İslam’da (Buradaki İslam ibaresi, Osmanlı İmparatorluğu toplumsal yaşamı için kullanılmıştır) böyle bir muhalefetin olmamasının, Türk Devrimi’nden sonra meydana gelen “laiklik” algısında büyük önemi vardır. Çünkü Türk Devrimi’nde ortaya çıkan “laik” ve “laiklik” algısı, makalenin başından beri “laiklik” kavramı anlamlandırılmalarındaki açmazlardan bir tanesine işaret etmektedir. Bu anlamda; Cumhuriyet tarihinde “laiklik” kavramının anlamlandırılmaları incelendiğinde de bu durum açıkça görülmektedir. Nitekim bir toplumun “kavram” haritasında mevcut olmayan bir kavramın ithal edilerek kullanılmaya başlanmasındaki problemler, (kavramın ilgili toplumda aynı ağırlığı çekmemesi dolayısıyla) kavramın önüne ya da sonuna aldığı ekler itibarıyla de rahatlıkla görülebilmektedir. Bu bağlamda Kuru’nun Türkiye, Fransa ve ABD toplumlarındaki “laiklik” algılarını incelerken “pasif” ve “dışlayıcı” laiklik sıfatlarını kullanması da dikkate değerdir (Kuru, 2011).

²³ Meriç’in ifadeleriyle çağdaş düşüncenin gözde konularından biri Tanrı’nın ölümüdür. Nietzsche’den Sartre’a kadar yüzlerce yazar bizi Tanrı’nın defin merasimine davet nezaketi gösterdi. Galiba Tanrı her gün yeniden ölüyor yahut davetiyeler yalancı. Nietzsche için Tanrı’nın ölümü, Hıristiyanlık Tanrısı’nın ölümüdür. Tanrı ölünce, moral değerlerin bir baştan bir başa değişmesi şart. Hıristiyanlık insana bir insan örneği sunuyordu: İsa. Nietzsche’nin haber verdiği buhran, bu insan imajını değiştirdi, yerine rasyonalist bir insan imajı getirdi. (Meriç, 2008a:397) Diğer taraftan Gencer’in varlık ve bilgi arasında çizdiği modernlik tablosu da Hıristiyanlığın Tanrı önermesi için kayda değerdir: “Batılı insanın Hıristiyanlığın Tanrı tasavvuruna tedrici yabancılaşması sonucunda bu ontik uyum bozulmuş ve Descartes ile varlık ile bilgi arasındaki geleneksel ilişkinin yönü tersine dönmüştür. Varlık ve bilgiyi beşeri şuurda temellendiren Descartes’in Cogito Ergo Sum (Düşünüyorum o halde varım) sözüyle başlatılabilecek modern dünyanın insan şuuruna göre yeniden kurulması hedeflenmiştir.” (Gencer, 2008:109)

meydana getirilmiş sentetik “ey”ler doldurulmuştur ve halen de doldurulmaya çalışılmaktadır.²⁴ Nitekim bu durum, laikliği demokrasinin bir türevi olarak değerlendirenler için de aynı (kavramsal) açmazı oluşturmaktadır (es-Sahmerani, 2000:180). Bu manada modern Türkiye tarihine bakıldığında “laiklik” olgusunun tam olarak anlamlandırılmayışı (Dursun, 1996:120) ya da Fransız laiklik anlayışının yanlış anlaşıldığına dair söylemler (Karpat, 2009:242) makalede vurgulanan kavram açmazlarına örnek olarak gösterilebilir.

Modern Türkiye tarihinden evvel Osmanlı İmparatorluğu’na bakıldığında, toplumsal düzen içerisinde kendine has bir “laiklik” anlayışının olduğu ifade edilebilir²⁵ (Karpat, 2009:242-243; Vergin, 2000:110-117). Nitekim ztuna’nın ifadeleriyle Osmanlı ne dini ne de laik bir devlettir (ztuna, 2008:265-266). Toplumsal gerçeklik içinde din ile devlet fenomenleri arasındaki ilişkiyi sabitlemi görünen Osmanlı’dan sonra modern Cumhuriyet’in kurucu kadroları ise, dini bir engel olarak grmuler ve bu bağlamda hareket etmişlerdir (Mardin, 2011:162). Nihayetinde ise modern Cumhuriyet’in kurucu elitleri laikliği bir devlet yaratmak için araç olarak kullanmışlardır (Mert, 1994:12). Bu araç olarak kullanma sırasında ise “laiklik” kavramsal olarak kendi ereğine hizmet etmiş ve Avrupamerkezli olanın hegemonyasını pekitirmitir. İlaveten “pasif laiklik ve dışlayıcı laiklik” (Kuru, 2011), “laikilik” (Vergin, 2000:114-115) ya da “katı laiklik” gibi ifadeler de kavramın açmazlarını net bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan katı laiklik taraftarlarının “din” adına yapılanları laiklik dışı olarak etiketlemeleri ve “irtica” başlığı altında olumsuz olarak ifade etmeleri (Balbay, 2007:151) de kavram açmazlarına örnek olarak gösterilebilir.

Modernitenin serpilip geliştiği Batılı Hıristiyan kültür ve inanç havzasında (Sifil, 2011:129) gelişen modern kavramlardan bir tanesi olan “laiklik”, süreç olarak zikzaklı ve asla tek bir hatta ilerlemeyen, çok boyutlu bir süreçtir (Bauberot, 2009:237). Bu anlamda kavramsal olarak “laiklik” algısının modern Türkiye’de (ya da diğer her hangi bir Batı dışı toplumda) yakalanması da bir hayal gibi görünmektedir.²⁶ Bu doğrultuda kavram, modern paradigma ile

²⁴ Modern siyaset teorisi ile okunan din, devlet ve birey ilişkilerinde “laiklik” kavramının ortaya çıkardığı sentetik olgulardan en önemlisi Diyanet İleri Başkanlığı olarak ifade edilebilir. Nitekim bu durum, Kara’ya göre Cumhuriyet ideolojisinin “İslam” dinini bir tehdit unsuru olarak görmesi ve onu kontrol altına almak istemesi sonucu ortaya çıkmıştır. (Kara, 2010:77) Bu nerme, II. başlık altında incelenen olgular dünyasının karışması ve bozulması olarak ifade edilen şeye örnek olarak gösterilebilir.

²⁵ Laiklik hususunda Osmanlı’nın kendine has yapısının olduğuna dair u ifadeler kayda değerlidir: “Laiklik din (kilise) ile devletin (imparatorun) ayrılması üzerine olumu bir kavramdır. Ancak, Türkiye’de devletten ayrılacak bir kilise yani resmi bir din kurumu olmayınca bu sefer din ile siyasetin arası açılmıştır”. (Bula, 1995:32-33)

²⁶ Batı dışı toplumlarda bu “laiklik” olgusunun tam olarak doldurulamaması ya da Batı dışı toplumlarda “laiklik” kavramının, Batı’daki mevcut ağırlığı ile aynı ağırlığı çekmemesine ek olarak Batı’nın kendi içinde bile “laiklik” kavramının aynı ağırlığı ifade etmediği açık bir şekilde ileri sürülebilir. Nitekim ABD, İngiltere ve Fransa örneklerine bakıldığında “laiklik” kavramının toplumsal pratikler içerisinde yeniden anlamlandırıldığı görülmektedir.

incelenerek Türkiye’de ilmi ve hukuki bir kavram olmaktan çok siyasi ve tarafların ideolojik mücadelesi düzeyinde kullanılmaktadır (Kara, 2010:53). Nitekim Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren din adına oluşturulan kamu politikaları ve 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yapılan müdahalelerle “laiklik” algısının ideolojik boyutta ilerlediği açık bir şekilde görülmektedir.

Modern kuram, paradigma ve teoriler ile filizlendikleri toplumsal ortamın dışındaki diğer toplumlardaki olgular arası ilişkiler incelendiğinde ortaya çıkan sorunsallardan bir tanesi de daha önce ifade edildiği gibi anlam ve kavram dünyasının karışmasıdır. Bu doğrultuda Türkiye’de din ve devlet adına ileri sürülen temel “gerçekler”, bu karışık anlam dünyasının bir ürünü olarak ifade edilebilirler. Diğer taraftan Türkiye’deki kavram ve anlam dünyasındaki açmazların; toplumsal organizmayı da ikiye ayırdığı ifade edilebilir. Nitekim bir: açmazı savunanlar (Türkiye’de bu grup “laikçiler” olarak adlandırılmaktadır.) iki: açmazı değiştirmeye çalışanlar (Türkiye’de bu grup “gericiler” ya da “anti laikler” olarak adlandırılmaktadır.) olarak bu ayrım da makalede ifade edilen “kavram” karmaşasına işaret etmektedir. Nihayetinde; muktedir olana göre değil de toplumsal gerçeklik algısına göre yapılacak olan din ve devlet ilişkileri tanımı ya da Avrupa merkezli adıyla “laiklik” olgusunun yeniden adlandırılması ve anlamlandırılması bütün bu kavramsal açmazların önüne geçebilir.

SONUÇ

Zaman ve mekân olarak birbirinden farklı toplumsal varoluşlar, diğer bir ifade ile toplumsal organizmalar, birbirlerinden farklı anlam ve kavram dünyalarına sahiptirler. Bu anlamdaki farklılıklar, toplumsal organizmaların kendi toplumsal gerçekliklerini meydana getirmektedir. Her toplum zaman ve mekân olarak farklı algı dünyasına ve bu algı dünyasında anlık değişkenlere sahiptir. Bu doğrultuda toplumlar için bu anlık değişkenler, kavramlara yansımakta ve toplumlar kendi içlerinden kendi toplumsallıklarındaki olguları ve olgular arası ilişkileri inceleyebilecek kavramlar ya da kuramlar ortaya çıkarmaktadırlar.

Toplumun varoluş kodlarında bulunan ve bu bağlamda “toplumsal gerçeklik” olgusundan ortaya çıkmış olan bir nazariye ile aynı toplumun incelenmesi, her toplumun kendi karakterine uygun olmalıdır. Ancak modernleşmenin dünya toplumlarına ve bu toplumlardaki toplumsal olgulara (birey, din, devlet, inanç, meşruiyet, toplum, vd.) sirayet etmesi²⁷ sonucunda “normal

²⁷ “Modern olan” ile “İslam” bağıntısında bile binlerce farklı tezin üretildiği bilinmektedir (Düzgün, 2012:191-196). Diğer taraftan ne kadar İslam algısı var ise o kadar farklı “modern”lik algısı olduğu tezi (Al-Azmeh, 2003) bunlardan en bilinenleri arasındadır.

olan” yerini “modern olan”a bırakmıştır.²⁸ Bu doğrultuda kavramlar ve kuramlar, hem modern olandan etkilenen hem de modern olanı devindiren Şeyler olarak meydana çıkmışlardır.

Kavramlar ve kuramlar bağlamsaldırlar. Diğer bir ifade ile zaman, mekân gibi ortamsal olan maddi ve manevi toplumsal unsurlara bağlıdırlar. Her hangi bir kavramın ya da kuramın bağlamından koparılması ve başka bir toplumsal varoluş için öyle ya da böyle kullanılması, ilgili toplumların “toplumsal gerçeklik” olgularını deđiŐtirmekte ve yerlerine “sentetik” olguları ikame etmektedir. Bu anlamda bu durum sadece Doğu Batı karŐıtlıđında, Doğulu toplumların Batılı toplumlardan kavram ya da kuram ikamesi yapmaları sonucu ortaya çıkmaz. Bu durumun tam tersi için de aynı Şeyler ifade edilebilir.

Türkiye’deki kavram ve kuram ikamelerinin yarattığı sorunlara bakıldığında ise, yeni bir kavram klasörüne ve özgün kuramlara olan ihtiyaç çok net bir Şekilde görölmektedir. Nitekim “laiklik” örneğine bakıldığında bu durum kendisini ele vermektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri büyük bir sorunlar zinciri meydana getiren “laiklik” anlamlandırmaları, her dönem için kendisini yenilemekte ve tabi bulunulan “ideoloji, cemaat, cemiyet, zümre” ye göre değişmektedir. Bu doğrultuda temel sorunun toplumsal gerçekliğe dayanmayan anlamlandırmaların yapılmasında yattığı ileri sürülebilir.

Yahya Kemal Beyatlı’nın “En büyük öksüzlük köksüzlüktür” (Türkdoğan, 2011) ifadesindeki “kök” metaforu, kavram ve kuramlar olarak okunduğunda makalede ifade edilmek istenen durum daha iyi anlaşılabilir. Bu minvalde Türkiye’deki toplumsal varoluş için kendi köklerinden filizlenmiş kavram (mefhum) ve kuramlara (nazariyelere) ihtiyacın olduğu yadsınamaz bir gerçeklik arz etmektedir. Çünkü belirli bir süre sonra entelektüel anlamda yıpranmaya baŐlayan kavramlar yenilenmek durumundadırlar. Bu bağlamda Avrupa merkezli kavram ve kuramların da bu yıpranma aşamasına girdikleri çoğu bilimsel çevrelerce kabul edilen bir gerçektir (Skinner, 1997). Sonuç olarak kavram ve kuram açmazlarından kurtulabilmenin yolunun, “hakikati-gerçekliği-otantisiteyi” kendi köklerinde²⁹ arayan bir

²⁸ Normal olanın yerini modern olana bırakmasının bir açmaz oluşturduğuna ve artık her toplumsal organizmanın kendi özüne ve bu özdeki kuramsal araçlara dönmesi gerektiğine dair pek çok destekleyici kanıt bulunabilir. Ancak bunlardan en önemlisi Gülbenkian Komisyonu’nun hazırlamış olduğu “Sosyal Bilimleri Açın” isimli konferans olarak gösterilebilir. Nitekim Avrupa merkezli Bilim felsefesine önemli katkıları olan bilim insanları, bu konferansta modern olanın yerine yerel kuramsal araçların oluşturulması gerektiğine dair sürekli gönderme yapmaktadırlar. Ancak yine bu konferansta ileri sürölenlerden bir tanesi, modern olan yerine diğer yerel unsurlardan bir tanesinin kuramsallaŐtırılmaya çalışılmasının “maceraperestlik” olarak değerlendirilmesidir (Gülbenkian Komisyonu, 1996:50-55). (Nihayetinde “maceraperest”lerin çoğalmasında toplumsal gerçekliklere dayalı kavram ve kuramların oluşturulabileceği makalede ifade edilmek istenen temel argümanlardan bir tanesi olarak gösterilebilir.)

²⁹ Őüphesiz ki tercüme ya da çeviri olarak medeniyetler arasında bir etkileŐimin olması doğaldır. Nitekim asırlardır tercüme ve çeviri olarak Türkiye’de okutulan pek çok bilimsel eserin olduğu bilinmektedir. Ancak “tercüme”nin

akademi ya da bilimsel örgütlenmeden geçtiğini ileri sürmek doğru bir önerme gibi görünmektedir.

tasdiki yerine tenkidinin yapılması hususu makalede sürekli dile getirilen özgünlüğün yakalanmasında etkili olabilir. Bu doğrultuda Hilmi Ziya Ülken’in kendi içine kapanan ve her şeyi yalnızca kendi içinde arayan cemiyetlerin yeni bir şey yaratmasına imkân yoktur. Çıraklık devresi geçirmeden usta olunamaz.” (Ülken, 2011:2-3) ifadesi kayda değerdir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. (2007), **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılp Yayınları, İstanbul.
- Al-Azmeh, Aziz. (2003), **İslamlar ve Moderniteler**, eviren: Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altun, Fahrettin. (2005), **Modernleşme Kuramı – Eleştirel Bir Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul.
- Amin, Samir. (2007), **Avrupa-Merkezcilik Bir İdeolojisinin Eleştirisi**, eviren: Mehmet Sert, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- Arda, Erhan. (2003), **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Aydınlı, Ersel. ve Mathews, Julie. (2008), “Türkiye Uluslararası İlişkiler Disiplininde zgn Kuram Potansiyeli: Anadolu Ekolü Oluşturmak Mümkün m?”, **Uluslararası İlişkiler Cilt 5, Sayı: 17**, ss. 161-187.
- Balbay, Mustafa. (2007), **Devlet ve İslam**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Bauberot, Jean. (2009), **Laiklik - Tutku ile Akıl Arasında – 1905/2005**, eviren: Alev Er, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bula, Ali. (1995), “Din ve Demokrasi”, **Din Devlet ve Demokrasi**, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Bilimsel Sempozyumlar Dizisi, İstanbul.
- Buran, Ahmet. (2018), “Dil İlişkileri ve Kavram Tercümeleri zerine Bir Değerlendirme”, <https://media.turuz.com>, (Erişim Tarihi: 02.08.2018).
- Cevizci, Ahmet. (2005), **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Çiğdem, Ahmet. (1997), “adaş Temel Kuramlara Sunuş” **adaş Temel Kuramlar**, Editör: Quentin Skinner, ev: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara.
- Daver, Bülent. (1993), **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Demir, Ömer. & Acar, Mustafa. (1992), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Descartes. (1989), **Felsefenin İlkeleri**, eviren: Mesut Akın, Say Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Davut. (1996), **Devlet, Siyaset ve Toplum**, Emre Yayınları, İstanbul.
- Düzgün, Şaban Ali. (2012), **Din, Birey ve Toplum**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa. (2000), **Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji**, Liberte Yayınları, Ankara.
- Es-Sahmerani, Es’ad. (2000), **Nazariye ve Günümüz Arap Dünyasındaki Tatbikatı Açısından İslam ve Demokrasi**, Tartışmalı İلمي Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Gauchet, Marcel. (2000), **Demokrasi İçinde Din – Laikliin Gelişimi**, eviren: Mehmet Emin zcan, Dost Yayınları, Ankara.
- Gencer, Bedri. (2008), **İslam’da Modernleşme 1839-1939**, Lotus Yayınları, Ankara.
- Güçlü, Abdülbaki. & Uzun, Erkan. & Uzun, Serkan. & Yolsal, . Hüsrev. (2008), **Felsefe Sözlüğü**, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

- Gülbenkian Komisyonu. (1996), **Sosyal Bilimleri Açın - Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, Çeviren: Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.
- Giddens, Anthony. (2005), **Sosyoloji**, Hazırlayan: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (2001), **Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kara, İsmail. (2010), **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karpat, Kemal H. (2009), **Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kızılçelik, Sezgin. (2004), **Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak**, Anı Yayınları, Ankara.
- Koselleck, Reinhart. (2009), **Kavramlar Tarihi – Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatigi Üzerine Araştırmalar**, Çeviren: Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İletişim.
- Kök, Mehmet. (1985), **Kamus-i Türkî, Cilt 1**, Karakuşak Basın ve Yayın, İstanbul.
- Kuhn, Thomas. (1970), **The Structure of Scientific Revolutions**, The University of Chicago Press, Chicago.
- Kuru, Ahmet T. (2011), **Pasif ve Dışlayıcı Laiklik**, Çeviren: Eylem Çağdaş Babaoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Latouche, Serge. (1993), **Dünyanın Batılılaşması – Gezegenimizin Bir Örnekleşmesinin Anlamı Önemi ve Sınırları Üzerine Bir Deneme**, Çeviren: Temel Keşoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (2011), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, Çeviren: Gülşat Aygen Tosun, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marshall, Gordon. (2009), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çevirenler: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Meriç, Cemil. (2008a), **Jurnal Cilt 1 – 1955/65**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Meriç, Cemil. (2008b), **Işık Doğudan Gelir**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Meriç, Cemil. (2008c), **Mağaradakiler**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mert, Nuray. (1994), **Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış, Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail. (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Politzer, George. (2010), **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Çeviren: Hasan İlhan, Alter Yayınları, Ankara.
- Renteln, Alison D. (2004), **The Cultural Defence**, Oxford University Press, Oxford.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (2006), **Toplumun Mantığı - Bir Mantıksal Anlatı Olarak Sosyoloji**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Sarup, Madan. (2010), **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm – Eleştirel Bir Giriş**, Çeviren: Abdülbaki Güçlü, Kırk gece Yayınları, İstanbul.

- Searle, John R. (2005), **Toplumsal Gerçekliğin İnşası**, eviren: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı, Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Seyyar, Ali. (2007), **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri – Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Sezen, Yümni. (1990), **Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sezen, Yümni. (1998), **Sosyoloji Açısından Din**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sezer, Baykan. (1981), **Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Sifil, Ebubekir. (2011), **İslam ve Modern Çağ**, Rihlekitap, İstanbul.
- Skinner, Quentin. (1997), “Teorinin Geri Dönüşü”, **Çağdaş Temel Kuramlar**, Editör: Quentin Skinner, ev: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara.
- Timuçin, Afşar. (2004), **Felsefe Sözlüğü**, Bulut Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan. (2011), **Türk Toplum Sistemi ve Yapısal Sorunları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan. (2012), **Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Türköne, Mümtaz’er. (2007), **Siyaset**, Lotus Yayınları, Ankara.
- TÜBA. (2011), **Sosyal Bilimler Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- Oktay, Cemil. (2009), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Olgun, Hakan. (2006), **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Outhwaite, William. (2003), **Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**, eviren: Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztuna, Yılmaz. (2008), “Osmanlı İmparatorluğu Din Devleti miydi? Laik miydi?”, **Laiklik Nedir? Ne Değildir?**, Hazırlayan: Ahmet Köklügiller, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Özturanlı, M. İskender. (1999), **Türkiye’de Laikliğin Serüveni**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya. (1969), **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya. (2011), **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Vergin, Nur. (2000), **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Ejder. (1996), **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara.

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2

e-ISSN: 2149-8539

p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

ARAŞTIRMA ETİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Elif Madakbaş Güleler

Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, SBKY, emakdakbas@sakarya.edu.tr

Finding Common Ground in Research Ethics: Consensus in Research Ethics Across the Social Sciences, Editör: Ron Iphofen, 1. Baskı, Emerald Publishing, UK, 2017.

Mindhunter (Türkçe ismiyle *Zihin Avcısı*), David Fincher'ın yapımcılığını üstlendiği dizinin adıdır. Olay 1970'lerde geçmektedir. Holden Ford ve Bill Tench isimli iki FBI ajanı, işledikleri cinayetlerde özellikle kadınları hedef alan katiller ile hapisane ortamında görüşmeler yapmaktadır. Amaçları bu kişilerin anneleri ve geçmişlerindeki kadınlarla ilişkileri üzerinden çıkarımlarda bulunarak kişilik prototiplerini çözmektir. Bu ipucu, bu tür cinayetleri işleme potansiyeli olan kişilik yapılarının önceden takip edilebilmesini ve cinayetlerin engellenebilmesini sağlayacaktır (www.imdb.com.tr). Zamanla görüşmelerin deşifresine başka araştırmacılar da dahil olur. Fakat Ford'un görüşmeler esnasında kullandığı yöntemler bir süre sonra grup ve FBI içinde tartışmalara neden olacaktır. Ford, görüşmecilerle yakınlık kurmak için kendi özel meselelerinden katılımcılara bahsetmeli midir? Katılımcılarla arkadaşlık kurabilmek için onlara hediye vermeli midir? Onları olay esnasına götürecek şekilde kurbanlarının eşyalarını onlara yeniden göstererek duygusal tepkilerini ölçmeli midir? Katılımcılar hapisten çıkmalarına yarayacağı düşüncesiyle cinayeti işlediklerini ısrarla reddederlerse ne olacaktır? Dizinin ana konusu kriminoloji ve suç psikolojisi olmakla birlikte yöntem bilimle ilgili birinin ilgisini çekmemesi mümkün olmayan bir süreç de işlemektedir. Aynı zamanda Ford da görüşmeler ilerledikçe başarılı sonuçlar veren ya da izlediği yöntem ilgi çeken bir performans sergilemektedir. Fakat bir yandan da görüşmelerden etkilenmekte kurduğu duygusal bağlar kendi psikolojisine de zarar vermeye başlamaktadır. *Zihin Avcısı* belki de alan çalışması noktasında uç bir örnektir. Araştırmalarımız her zaman böylesi zarar durumlarının yoğun olduğu bağlamlarda gerçekleşmez. Yine de kendi içinde farklı sorunları barındırır. Akademik ya da yarı akademik bir çalışma, ayrıca, araştırmanın organizasyonundan

sonuçların yayınlanmasına dek pek çok farklı soruyu gündeme getirebilir. Bu durumda karşımıza neyi doğru yapıp neyi yapmadığımız sorusunu kendimize sormamızı sağlayacak “araştırma etiği” tartışması çıkar. *Finding Common Ground in Research Ethics: Consensus in Research Ethics Across the Social Sciences* isimli Iphofen’in editörlüğünde çıkan bu kitap da temelde sosyal bilimlerin tüm alanlarını kapsayacak bir araştırma etiğinin imkanını sorgulamaktadır.

Iphofen’in bu çalışması, araştırma etiği serisi kapsamında çıkan bir çalışmanın ilk cildir. Dolayısıyla devamı halihazırda planlanmakta ve yazılmaktadır. Iphofen, sağlık bilimleri alanından emekli olduktan sonra Avrupa Komisyonu ve Avrupa Araştırma Konsülü gibi yerlere bağımsız danışmanlık yapmaktadır. Aynı zamanda etik konusunda araştırma projeleri de yürütmektedir (Iphofen, 2017: vi). Bunların yanında Iphofen’in *nitel araştırma etiği* üzerine (Iphofen ve Tolich, 2018) ve *sosyal araştırmada etik karar vermeye* ilişkin bir kitabı da bulunmaktadır (Iphofen, 2011). Disiplinlerarasılığın artması ve yeni yöntemlerin gündeme gelişiyle araştırma etiği kapsamına giren tartışma konuları da çeşitlenmeye ve kompleks bir hal almaya başlamıştır. *İnsanların dahil olduğu bir araştırmanın* nasıl yürütüleceği, *riskler ve faydalar* arasında değerlendirme yapabilmek, katılımcılar için *güvenilir* olabilme, *zarar görebilmesi* daha muhtemel katılımcıları koruma, katılımcıların *rızalarını* alma ve *verinin kullanılması* gibi konular araştırma süreçlerinin ön plana çıkan soruları olmuştur (Anderson ve Cornell, 2017). Bu soruların cevaplanabilmesi amacıyla sosyal bilimlerde tartışmaların yapıldığı kapsayıcı çalışmalar geçmiş yıllarda da mevcuttur (Israel ve Hay, 2006). Sosyal bilimlerin kapsayıcılığı yanında her disiplin kendine göre etik kurallar ve kodlar geliştirme yoluna da gitmiştir. *Kriminoloji* (Cowburn ve diğerleri, 2017) gibi spesifik alanlar kendi etik tartışmalarını yürütme yoluna giderken *nitel araştırma* gibi (Wiles, 2012) araştırma türleri özelinde farklı soruların ön plana çıktığı çalışmalar da söz konusu olmuştur. Bunun yanında sadece araştırma sürecinde değil *basım* aşamasında, öğrencilere *danışmanlık yapma* durumunda, *akademik personelin işe alımında*, *araştırmacıların değerlendirilmesi* gibi çeşitli konularda etik sorunlar söz konusu olmaktadır (Mustajoki ve Mustajoki, 2017). Küreselleşmenin ve disiplinlerarasılığın arttığı noktada farklı disiplinlerin ve kültürlerin karşılaşması, orta yolun nasıl bulunacağı sorusunu da gündeme getirmektedir (Nakray ve diğerleri 2016). Araştırma süreçlerine internetin kattığı yenilikler de online ortamda nasıl araştırma yapılması ve bu araştırma esnasında nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda yeni sorular ortaya atmaktadır (Zimmer ve Kinder-Kurlanda, 2017). Tüm bu tartışmalar kapsamında

Iphofen, yeni soruların farkında olarak Avrupa ya da dünya ölçeğinde ortak bir etik kodlar bütünü geliştirebilmenin mümkün olup olmayacağını sormaktadır.

Iphofen, öncelikle araştırmaların birbirini tekrarlaması konusuna değinmekte; aynı argümanı ve çıktılarını sunan çalışmaların bilimsel katkısını sorgulamaktadır. Veri tabanlarının bu kadar erişilebilir olduğu, eskiden olduğu gibi literatüre hakim olmak için sadece büyük kütüphanelere ulaşmanın gerekmediği bir ortamda elbette avantajlar vardır. Fakat tüm literatürü bilmek özgün bir katkı sağlamaya yeterli midir? Çalışmanızı bitirmek üzereyken aynı sonuçlara ulaşmış ya da aynı argümanlara sahip bir yazının yayınlandığı görüldüğünde ne yapılmalıdır? Bu durumda önemli bir yayından haberdar olmama gerekçesi hızla azalmaktadır. Fakat belirsizlikler de aynı hızla artmaktadır. Araştırmanın geneline referansta bulunan bu tür soruların yanında e-araştırmanın gündeme gelmesiyle de (e-etnografi gibi) bir topluluk ile iletişim kurma, kimliğini saklama ya da açığa vurma, katılımcıların rızasını alma konusu bildiğimiz klasik araştırma yöntemleri ilkelerinin de yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Farklı kurumların farklı etik kodları olduğunda nasıl bir işbirliği gerekecektir? Birinin izin alınmasını gerek gördüğü bir aşama için diğeri buna gerek duymazsa nasıl bir yol izlenecektir? Fakat evrensel ya da daha kapsayıcı bir etik kodlar bütünü oluşturmak, “haklar” söylemine benzer bir şekilde ilerlemektedir. Somut koşullar altında nasıl haklar çatışmasını deneyimliyorsak gerçek araştırmalarda da etik çatışmalar yaşamamız söz konusudur. Sınırları ve çizgileri keskin bir biçimde çizilmiş bir araştırma etiği mi düzenlenmelidir? Yoksa araştırmaların çeşitliliğinden doğacak sorunlar için yapılacak tartışmaların sağladığı geri beslemeler ile sürekli revize edilebilen daha pragmatik temellere dayanan bir yapı mı oluşturulmalıdır? Iphofen bu noktada ikinci seçeneğe doğru yönelen fakat temel bazı kuralların oluşturulabileceği bir yapı önerir gibi durmaktadır. Dahası, her biri ilerleyen bölümlerde daha detaylandırılacak projelerden ve ortak bir zemin oluşturmaya dönük çalışmalardan bahsederek ön bilgi vermektedir (Iphofen, 2017: xi-2).

Iphofen’in editörlüğünü gerçekleştirdiği kitap, yakın geçmiş zamanda gerçekleştirilmiş sempozyumların çıktılarının tartışılmasına dayanmaktadır. Pek çoğu da birbirine cevap şeklindedir. Kitapta *komünitaryan ilkeler* (Hammersley, 2017), *kapsayıcı/genelleyici etik* (Carpenter, 2017), *gömülü etik* (Macdonald, 2017) gibi daha makro tartışmalar yer alırken *sorumluluk* (Hunter, 2017; Sleat, 2017), *standart geliştirme* (Parry, 2017), *ortak ilkeler* (Dingwall ve diğeri, 2017), *işbirliği süreçleri* (Emmerich, 2017) gibi konular da spesifik olarak ele alınmaktadır. Buraya kadar bahsi geçen tartışmalar, kitabın “Konsensus Arayışı: Araştırma ve Etiği ve Sosyal Bilimler” başlıklı ilk kısmına aittir. “Uluslararası Boyut:

Interdisipliner Etik ve Bütünsellik” başlıklı ikinci kısımda ise *Brunswick Deklarasyonu* (Iphofen, 2017), RESPECT isimli proje (Gorup, 2017), *günümüzde standart ve protokoller* (Lombardo, 2017), SATORI projesinin çıktıları (Brey ve diğerleri, 2017), araştırma etiğinin *yasal* boyutu (Kritikos, 2017) ve Iphofen’ın “geçici sonuç” dediği değerlendirmesi yer almaktadır. Kitap boyunca tartışmalar esnasında örnekler verilse de geniş kapsamlı bir örnek olay incelemesi yalnızca birinci bölümde yer alan “Kanada deneyimi” ile yapılmaktadır (Zimmerman, 2017). Kitap, tartışmalarını daha soyut ve felsefi bir düzlemde yürütmekte fakat makro tercihlerin kodların oluşturulması sürecini ne kadar etkileyeceğinin bilincinde hareket etmektedir. Eğer kitabın devam edecek ciltleri olacaksa bunların örnekler üzerinde daha fazla durması ilk ciltle birlikte daha bütüncül bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır.

Özellikle doktora sürecindeki öğrencilerin, bu öğrencilerin sorularıyla karşılaşan danışmanların, daha büyük çaplı araştırmaların taslaklarını inceleyen etik komisyonların ve araştırmacıların meta tartışmaları ve yazılı düzenlemeleri takip edebilmelerini sağlayacak bu çalışma, aynı zamanda, var olan kodların ve kuralların revize edilmesi noktasında da ufuk açıcı olabilir. Diğer yandan farklı akademik çevreler, kurumlar ve araştırmacılar ile yoğun iş birliği gerektiren çalışmalarda baş gösteren sorunlara ortak bir zemin bulunması ya da ortak zemini gerekçelendirebilecek protokol ve düzenlemelerden haberdar olmak açısından da oldukça faydalı görünmektedir. Teknik sorulara cevap veren çalışmaların daha revaçta olması gerçeği göz önünde bulundurulsa da tartışmayı haklara benzer şekilde küresel-yerel çatışmaları ekseninde düşünebilecek bir zemine sahip olabilmek, uzun süreli ve tutarlı bir akademik politika ve araştırma politikaları için yol gösterici olabilecektir.

Kaynakça

“Mindhunter”, <https://www.imdb.com/title/tt5290382/>, Erişim Tarihi: 05.07.2018.

Anderson Emily E. ve Amy Cornell (2017). *100 Questions (and Answers) About Research Ethics*, Sage Publications.

Cowburn, Malcolm. Loraine Gelsthorpe ve Azrini Wahidin (2017). *Research Ethics in Criminology: Dilemmas, Issues and Solutions*, Routledge, New York ve Oxon.

Iphofen, Ron ve Martin Tolich (Edt.) (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research Ethics*, Sage, Los Angeles ve Londra.

Iphofen, Ron (2011). *Ethical Decision-Making in Social Research: A Practical Guide*, Palgrave Macmillan.

Israel, Mark ve Iain Hay (2006). *Research Ethics for Social Scientists*, Sage, Londra ve New Delhi.

Mustajoki, Henrikka ve Arto Mustajoki (2017). *A New Approach to Research Ethics: Using Guided Dialogue to Strengthen Research Communities*, Routledge.

Nakray, Keerty. Margaret Alston ve Kerri Whittenbury (2016). *Social Science Research Ethics for a Globalizing World: Interdisciplinary and Cross-Cultural Perspectives*, Routledge.

Wiles, Rose (2012). *What are Qualitative Research Ethics?*, Bloomsbury.

Zimmer Michael ve Katharina Kinder-Kurlanda (2017). *Internet Research Ethics for the Social Age: New Challenges, Cases, and Contexts*, Peter Lang.

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

ULUSLARARASI
POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

August 2018, Vol:4, Issue:2

Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2

e-ISSN: 2149-8539

p-ISSN: 2528-9969

journal homepage: www.politikarastirmalar.org

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

THE ROUTLEDGE HANDBOOK OF EPISTEMIC INJUSTICE

Elif Madakbaşı Güleler

Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, SBKY, emadkabas@sakarya.edu.tr

Editörler: James Kidd, José Medina and Gaila Pohlhaus, Jr., Routledge, 31 Mart 2017.

Bu kitap, 2007 yılında Miranda Fricker'in çıkardığı "Epistemic Injustice – Power & Ethics of Knowing (Epistemik Adaletsizlik – İktidar ve Bilmenin Etiği)" kitabının onuncu yılında Routledge'in çıkardığı bir el kitabıdır. Bu noktada el kitabını "1) hazır referans olarak kolay bir şekilde taşınabilen kitap; 2) belli bir konuyu içeren kısa referans kitabı" olarak tanımlamak mümkündür (www.merriam-webster.com). Routledge'in ve Oxford'un çıkardığı pek çok alana, disipline, alt disipline ve konuya ilişkin "el kitaplarına" rastlamak mümkündür. Örneğin Oxford'a bakacak olursak yönetim (Levi-Faur, 2012), kriminoloji (Maguire ve diğerleri, 2007), internet çalışmaları (Dutton, 2013), metafizik (Loux ve Zimmerman, 2005), sözlü tarih (Ritchie, 2011) vb. başlıklarda el kitapları olduğunu görürüz. "El kitabı" tanımını hatırlayacak olursak bu hacimli kitapların "kolay taşınabilen" kitaplar olmasından çok (eğer kindle versiyonlarına sahip değilsek) "bir konuyu içeren kısa referans kitabı" olarak görülmeleri daha mümkündür. Çünkü hacim büyük olsa da bir kavramın, konunun, disiplinin veya çalışma alanının günümüzün artan disiplinlerarasılığı içinde oldukça farklı alanlarla bağlantılandırılması ve pek çok örnek olaya uyarlanarak her biri bir başına farklı çalışmalara konu olması mümkündür. Bu durumda literatür sonsuzdur ya da en azından sonsuz olmaya müsaittir. Fakat "el kitaplarının" bu hacimli halleri yanında o meseleye ait "ana literatürü" verdikleri ve genellikle alanının en bilenen yazarlarını barındırdıkları için konunun "özüne" ilişkin tüm bilgiyi vermeyi amaçladıkları söylenebilir. "Epistemik adaletsizliğin", bu anlamda, oldukça spesifik bir kavram olarak görünmesine rağmen basımının onuncu yılında bir "el kitabına" kavuşması, her şeyden önce, ona referansta bulunan önemli bir literatürün göstergesidir. Bu literatürün oluşmasının elbette birtakım nedenleri vardır. Bu nedenlere

aşağıda değinilecektir. Fakat öncesinde Fricker'in 2007 basımlı kitabına kısaca değinilecektir. Sonrasında ise Routledge'in "epistemik adaletsizlik" el kitabı incelenecektir.

Fricker, Epistemik Adaletsizlik'in önsözünde bu kitabı yazmaktaki amacının "bilginin kazanıldığı insan pratiklerini" incelemek olduğunu söyler ve bu pratikleri "gerçek epistemik pratikler" olarak tanımlar (Fricker, 2007: vii). Dolayısıyla "epistemik adaletsizliğin" epistemik yönü bilgiye ilişkin pratiklere işaret ederken adaletsizlik "negatif bir uzama" ya da yolunda gitmeyen bir duruma odaklanmaktadır (Fricker, 2007: viii). Fricker, daha sonra El Kitabı'na yazdığı bölümde bu durumu Tolstoy'dan bir cümleye atıfla açıklar: "Tüm mutlu aileler aynı şekilde mutludur, her mutsuz ailenin de birbirinden farklı mutsuz oluş yolları vardır" (Fricker, 2017: 62). Bu nedenle adaletsizlik, adalet yerine tercih edilerek hem "idealistlikten uzaklaştırılmakta" -bir başka deyişle adil olan epistemik pratiklere yönelik bir reçete verilmekten kaçınılmakta- hem de her bir adaletsizlik durumunun kendi içinde farklılıklar barındıracağı gerçeği ile çeşitliliğin önü açılmaktadır (Fricker, 2017: 61-62). Epistemik pratiklerle adaletsizliğin birleştiği noktayı, yani epistemik adaletsizliği ise Fricker şöyle tanımlamaktadır: "enformasyon ve eğitim gibi epistemik şeyler açısından dağıtımsal hakkaniyetsizlik" ve "bir kişiye spesifik olarak bilen olarak kapasite sahibi oluşuna yapılan yanlış" (Fricker, 2007: 1). Bu tanımları takiben epistemik adaletsizliğin oturduğu disiplin/alan ise epistemoloji ve etiğin kesişim alanı olarak belirtilmektedir (Fricker, 2007: 2).

Fricker, epistemik adaletsizliği ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki "tanıksal adaletsizlik" diğeri ise "hermenötik adaletsizlik"tir. Örneğin sırf siyah olduğunuz için polis sizin söylediklerinizi dinliyor gibi yapıyor fakat esasında önyargısı nedeniyle size inanmıyorsa tanıksal adaletsizliğe maruz kalmış oluyorsunuz. Fakat uğradığınız bir olumsuz olayı dile dahi getiremiyor ya da onu dile getirmenize yardımcı olabilecek kavramı bilmiyorsanız bu kez "hermenötik adaletsizliğe" uğruyorsunuz. Örneğin bir zamanlar henüz "cinsel taciz" kavramı bulunmamışken kişilerin yaşadıkları deneyimleri adlandıramaması ve bu nedenle de benzer deneyimleri yaşayanlara ulaşamamasını hermenötik adaletsizlik altında ele alabiliriz (Fricker, 2007: 1). Bu durumda kilit kavram "önyargı" ve "inanırlık (credibility)" olduğu için yazar sonrasında bu kavramlara değinmektedir. Fakat epistemik de olsa meselenin özü iktidar ilişkilerindeki asimetridir ve yazarın üzerini vurguladığı iktidar da "kimlik iktidar"dır". Çünkü verilen örneklerde görüldüğü gibi epistemik adaletsizliğe uğrayanlar siyahiler ve kadınlar gibi belli bir kimliğe mensup kişilerdir. Fricker, epistemik adaletsizliği somutlaştırmak için pek çok roman ve hikayeden örnek verir. Örneğin cinsel taciz kavramının ortaya çıkışını Susan Brownmiller'in bir çalışması

ile örneklendirir. Siyahilik üzerinden verdiği örnek ise Harper Lee'nin "Bülbülü Öldürmek" romanıdır. Amacı durumu tespit etmek ve "adaletsizlik" gibi "negatif" olayların her birinin kendine özgü pratiklerinin ortaya konmasına bir çerçeve hazırlamak olsa da önerileri arasında "sorumluluk sahibi bir dinleyici" olabilmek ve "duyarlılıkları eğitmek" de yer almaktadır (Fricker, 2017).

Fricker'ın iktidarın epistemik boyutu üzerinden yaptığı bu tartışmadan sonra kavram üzerinden pek çok çalışma gerçekleştirilmiş; bu da hızlı bir literatürün oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Kavram felsefi alanda tartışılırken, iktidar ilişkilerini konu edinmesi nedeniyle politik tartışmalar için de verimli olmuştur. Güven, otorite, bilim, uzman-uzman olmayan ilişkileri gibi pek çok alana uygulanmış; sadece diğer kavramlar ve teorik zeminlerle kurabileceği muhtemel ilişkiler tartışılmamış; ampirik çalışmalara da konu olmuştur. 2017 basımlı El Kitabı'nın tam da bu literatürü topladığı söylenebilir. Çünkü Rachel McKinnon, Guala Pohlhaus, Jr., José Medina, David Coady, Lorraine Code, Gloria Origgi, Matthew Congdon, Gloria Origgi, Havi Carel, Ian James Kidd ve Rebecca Tsosie gibi kavram üzerinde daha önce makale yayınlayan yazarların kavramın onuncu yılında bir araya getirildikleri söylenebilir. Çalışma konuları da yine aynıdır. Örneğin Havi Carel ve Ian James Kidd yine sağlık ve epistemik adaletsizlik konusunda, Rebecca Tsosie de yine yerli hakları konusunda yazmıştır.

El Kitabı'nın kapağına baktığımızda siyah bir zeminde ekrana elini uzatmış, avucunun içinde "Listen" yani "Dinle" yazan yüzü daha flu bir zeminde kalan elinin görüntüsü ise netleştirilmiş, Latin Amerikalıya benzeyen bir erkek yer almaktadır. Bu görüntü ile Fricker'ın kimlik iktidarı vurgusuna yer verilmek istenmiş olabilir. Bunun yanında "dinle" yazısının avucun içine yazılması, hem sözlü olmayan fakat yazılı olan bir tür tanıksal adaletsizliğe hem de sessizlik yönüyle "hermenötik adaletsizliğe" referansta bulunmuştur denebilir. Kitap ise beş bölümden oluşmaktadır. İlki "ana kavramlar", ikincisi "özgürleştirici epistemolojiler ve baskı eksenleri", üçüncüsü "düşünce okulları ve alt-alanlar", dördüncüsü "sosyo-politik, etik, psikolojik boyutlar", sonuncusu ise "örnek olay çalışmalarıdır". İlk bölümde tanıksal adaletsizlik ve hermenötik adaletsizlik gibi kavramlar yeniden ele alınmakta, bir bölümde de Miranda Fricker, kavramın on yıldaki yolculuğuna değinmektedir. İkinci bölümde özellikle iktidar asimetrisini konu eden kesişimsellik, ırk, queer ve dekolonyalizm gibi zeminlerin epistemik adaletsizlik kavramına uygunlukları tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde Foucault'un iktidar kavramı ile fenomenoloji, pragmatizm ve sosyal epistemolojinin "epistemik adaletsizlik" ile ilişkisine değinilmektedir. Dördüncü bölümde politika, etik, psikoloji gibi daha disiplinler boyutunda epistemik adaletsizlik ele alınmaktadır. Son bölümde ise Fricker'ın epistemik adaletsizliği

çeşitli romanlar ve hikayeler üzerinden somutlaştırmasına benzer şekilde “hukuk, dijital çevre, bilim, eğitim, sağlık, ruh sağlığı, yerliler, kültür, din” gibi alanlardaki örnek olaylara yer verilmektedir. Dolayısıyla bu örgüyü kavramsal, iktidarı konu alacak şekilde ilişkisel, düşünsel, disiplinler ve örnek olay olarak sıralayabiliriz (Kidd ve diğerleri, 2017).

Kitap hakkında belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus ise tartıştığı alanlarda en bilinen isimleri bir araya getirmesidir. Örneğin cinsiyet ve ırkın kesişiminden yola çıkarak farklı farklılıkların bir araya geldiği durumlarda tek bir farklılığa bağlı kalınarak iktidar ilişkilerinin anlaşılamayacağını söyleyerek “kesişimsellik” kavramı üzerinde odaklanan Patricia Hill Collins “kesişimsellik ve epistemik adaletsizliği” ele almaktadır. Yine kavramın feminist epistemoloji ile ilişkisini Nancy Tuana, iktidar ile ilişkisini Amy Allen, pragmatizm ile ilişkisini Shannon Sullivan ve sosyal epistemoloji ile ilişkisini Sanford Goldberg ele almaktadır. Tüm bu isimleri tek tek incelediğinizde “epistemik adaletsizlik ve ...” kalıbında boşlukta kalan yerlere ait ana kaynakları oluşturdukları görülmektedir.

Fricker, “epistemik adaletsizliği” tartışırken “erdem epistemolojisini” işaret etse de (Fricker, 2007: 2) kavramın en çok feminist epistemoloji tarafından sahiplenildiği söylenebilir. Öyle ki yukarıda saydığımız Collins, Tuana, Allen, Sullivan gibi isimler çalıştıkları konuları feminist teori ya da feminist epistemoloji ile ilişkili olarak ele alan isimlerdir. “Cinsel taciz” örneğinden hareketle kadınların deneyimlerini gündeme getirebilmeleri, onları anlamlandırabilmeleri ve mücadele edebilmeleri için “sessizliğe” son vermeleri gerekliliği kavramın feminist epistemoloji tarafından sahiplenilmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda kadınların, Fricker’ın deyimiyle, “bilen olarak kapasite sahibi görülmemeleri” durumunun (örneğin kadınların siyasetten anlamayacağı, bazı meslekleri yapamayacağı, analitik olmadıkları gibi) bir “adaletsizlik” olarak tanımlanması, feminist teori için de verimli tartışmalar sunmaktadır. Fricker, bilme eylemiyle ilişkili olan “adaletsizliği” “tanıklık” ve “hermenötik” boyutlarıyla ele alarak aynı zamanda bu meseleleri en az iki kişinin meselesi haline getirmektedir. Çünkü ses vermemek için birinden çekinmeniz, tanıklığınızın ciddiye alınmaması için de birilerinin size güvenmemesi gerekmektedir. Bu nedenle feminizmin “kişisel olan politiktir” mottosu, Fricker tarafından “kişilerarası olan politiktir (Fricker, 2017: 61)” şeklinde yeniden formüle edilmektedir.

Kitap ilginç bir şekilde Linda Martin Alcoff’un “Avrupa merkezçiliği” bir tür epistemik adaletsizlik, “epistemik görmezden gelme” olarak ele aldığı yazı ile bitmektedir. Hem teorilerin hem bilginin sadece Batı literatürüne ya da tarihine ait iseler ciddiye alınmaları, Batı’nın ya da

Batılı çerçevelerle düşünenlerin diğer kültürlerin katkılarını “görmezden gelmeleri”, dolayısıyla, o kültürü ya da o kültürdeki insanları bilen olabilecek kişiler olarak görmemeleriyle bir tür adaletsizliğe kapı aralamaktadır (Alcoff, 2017). Bu tespitin yapılabilmesi için önemli bir “araç” olmasının yanında “epistemik adaletsizlik” de Avrupa düşünce geleneğinden beslenerek ortaya çıkmış bir kavram olmaktadır. Fakat sosyal hayatın ve sosyal bilimlerin en temel meselesi olan “iktidar” ilişkilerine dokunduğundan pek çok tartışmada kendine yer bulma potansiyeline sahiptir ki öyle de olmuştur. Pek çok disiplin kendi içlerinde Fricker’ın “negatif” dediği durumlara uygun teorik çerçevelerle epistemik adaletsizliği bir araya getirebilir ya da sadece kavramlar üzerinden analiz yapabilmektedir. Fricker’ın da “epistemolojik adaletsizlik” yerine “epistemik adaleti” tercih edişi de bu noktada anlamlıdır. Klasik epistemolojide halen bilginin tek bir kaynağı olduğunun (akıl, duygu, sevgi vb.) kabul edildiği görüşler hakim olduğu için “epistemik” sözcüğü daha çok “pratiklere” işaret etmekte; çeşitliliğe açık kapı bırakmaktadır.

KAYNAKÇA

“Handbook”, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/handbook>, Erişim Tarihi: 01.07.2018.

Dutton, William H. (Edt.) (2013). *Oxford Handbook of Internet Studies*, Oxford University Press.

Fricker, Miranda (2007). *Epistemic Injustice: Power & Ethics of Knowledge*, Oxford University Press.

Goldberg, Sanford (2012). “Comments on Miranda Fricker’s Epistemic Injustice”, *Episteme*, C. 7, S. 2, ss. 138-150.

Kussh, Martin (2009). “Review: Miranda Fricker: Epistemic Injustice: Power and Ethics of Knowing”, *Mind*, C. 118, S. 469, ss. 170-174.

Langton, Rae (2010). “Epistemic Injustice: Power and Ethics of Knowing. By Miranda Fricker”, *Hypatia*, C. 25, S. 2, ss. 459-464.

Lennon, Kathleen (2009). “Epistemic Injustice: Power and Ethics of Knowledge – Miranda Fricker”, *The Philosophical Quarterly*, C. 59, S. 234, ss. 177-178.

Levi-Faur, David (Edt.) (2012). *Oxford Handbook of Governance*, Oxford University Press.

Loux, Michael J. ve Dean W. Zimmerman (Edt.) (2005). *Oxford Handbook of Metaphysics*, Oxford University Press.

Lovibond, Sabina (2009). Reviews – Epistemic Injustice: Power and Ethics of Knowing. By Miranda Fricker”, *Philosophy*, C. 84, S. 1, ss. 147-151.

Maguire, Mike. Rodney Morgan ve Robert Reiner (Edt.) (2007). *Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press.

Ritchie, Donald (Edt.) (2011). *Oxford Handbook of Metaphysics*, Oxford University Press.